

ชื่องานวิจัย	พัฒนาการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านท่าคุระและชุมชนบ้านคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ผู้วิจัย	ขวัญดาว ปิ่นทองพันธ์ุ
คณะ	ครุศาสตร์
ปี	2561

บทคัดย่อ

ศึกษาเรื่องพัฒนาการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านท่าคุระและชุมชนบ้านคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ ช่วงปีพ.ศ.2518 -2556 และศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ และหาจุดแข็งจุดอ่อน โอกาสอุปสรรค ของทั้งสองชุมชนในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา(ตอนกลาง) ของชุมชนทั้งสองนี้ โดยศึกษาแบ่งออกเป็นสองช่วงเวลาคือศึกษาการใช้ประโยชน์และรูปแบบในการจัดการทรัพยากรและรูปแบบที่ใช้ในการวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจในพื้นที่ เพื่อนำรูปแบบของการจัดการทรัพยากรแบบพหุภาคีนำไปประยุกต์ใช้และแก้ไขปัญหาในพื้นที่ และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดการทรัพยากร โดยนำเครื่องมือSWOT มาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาจุดแข็งจุดอ่อน ปัญหาอุปสรรค และโอกาส ของพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาและนำแนวคิดการจัดการอย่างมีส่วนร่วมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับพื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า ประการแรก พัฒนาการด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งสองช่วงเวลามีการจัดการทรัพยากรทั้งสองชุมชนมีความเหมือนกัน โดยแบ่งเป็นสองยุค โดยการจัดการทรัพยากรพบว่าทั้งสองยุคมีความแตกต่างกัน 1) ยุคแห่งการพัฒนาพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ : ก่อนการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรโดยไม่มีกฎระเบียบแบบลายลักษณ์อักษร ไม่มีโครงสร้างที่ตายตัวมีแต่เพียงด้านความเชื่อในสิ่งศักดิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ทำให้ชาวบ้านทั้งสองชุมชนได้เคารพกฎกติกาควบคุมดูแลกันเอง ซึ่งเป็นวิธีการจัดการด้วยชาวบ้าน 2) ยุคแห่งการพัฒนา หลังการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (2519) เกิดรูปแบบการจัดการทรัพยากรในลักษณะที่ตายตัว โดยทางรัฐออกตัวบทกฎหมายเข้ามาจัดการดูแลพื้นที่ มีการบังคับใช้นโยบายและมาตรการการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง แต่ขณะเดียวกันวิธีการจัดการโดยภาครัฐนั้นมีหน่วยงานต่างๆที่ดูแลในพื้นที่เดียวกัน ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาในเรื่องกันจัดการที่ทับซ้อน

ประการที่สอง การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่ก่อนการประกาศชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างอิสระ แต่เมื่อทางรัฐประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชาวบ้านได้ถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร

ประการสุดท้าย พบว่าเมื่อใช้เครื่องมือ SWOT วิเคราะห์ปัจจัยภายใน ด้านจุดแข็งของพื้นที่ทะเลสาบสงขลาปรากฏน่านาพันธุ์ชนิดที่อพยพมาจากไซบีเรียมีความอุดมสมบูรณ์ทางพื้นที่สูง

จุดอ่อน คือ การจัดการที่ทับซ้อนในพื้นที่เดียวกัน ปัจจัยภายนอกด้านโอกาส ภายนอกมีการใช้สถานที่ เป็นแหล่งศึกษาข้อมูลทางธรรมชาติเช่นค่ายอนุรักษ์ อุปสรรคที่ขัดขวางจากภายนอกเป็นแหล่งรองรับ น้ำเสียจากชุมชน

การจัดการเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้านการจัดการทรัพยากรโดยใช้รูปแบบพหุภาคีก่อให้เกิด ความยั่งยืนแก่ทรัพยากรตลอดจนด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนทั้งสองได้

Research Title	Development and management model of Ban Tha Kura community and Ban Klong Ri community, Sathing Phra District, Songkhla Province
Researcher	Khwandaw Pinthongpunth
Faculty	Education
Year	2018

Abstract

Study on development and management model of Ban Tha Kura community and Ban Klong Ri community in Sathing Phra district, Songkhla province. To study the development of resource management of Ban Klong Ri community and Ban Tha Kha community. During 1975-1995, and to study the resource management model between Ban Klong Ri and Ban Tha Kura communities. And the strengths, weaknesses, opportunities, and obstacles of both communities in the Songkhla Lake Forest Hunting Area (center) of these communities. The study is divided into two periods, namely, the utilization and management of resources, and Patterns used in planning, problem solving, and development appropriate to the social, cultural, and economic conditions in the area. To adopt the model of multilateral resource management to apply and solve problems in the area. And provide guidance for the Development of appropriate resource management.

This study uses the concept. Theory of sustainable development Resource Management by SWOT Tool It is used to analyze the strengths, weaknesses, obstacles and opportunities of the Songkhla Lake Forest Hunting Area, and apply participatory management concepts to address sustainability issues and areas.

The study found that, in the first place, the development of natural resource management at both ends of the spectrum was well managed. It is divided into two periods. By resource management, the two age divisions are as follows: 1) The era of natural resource-based development: before the declaration of the hunting zone of Songkhla Lake. Villagers can access resources without written rules. There is no fixed structure, but only the belief in the honor that the villagers respect. The villagers in both communities respect the rule of self-control. This is a way of dealing with the villagers. 2) The era of development. After the publication of the Songkhla Lake Wildlife Sanctuary (1976), the form of resource management was fixed. By the way, the state issued the law to manage the area. Consistent policy and conservation measures are in place. But at the same time, government-managed approaches have

different agencies that take care of the same area. This has resulted in problems dealing with overlapping deal.

Second, the use of natural resources in pre-naturalization areas can have access to resource-free resources. But when the state was declared a hunting ground, villagers were eliminated from accessing resources.

Last resort It was found that when using SWOT tools to analyze internal factors. The strength of the Songkhla Lake area is that migratory species of Siberian migrants are abundant in the highlands. Weaknesses are management overlap in the same area. External Opportunity Factor Outside, the place is used as a source for natural information such as conservation camps. External barriers are the source of community wastewater.

Management to solve the problem of resource management using multilateral model, contributing to resource and social sustainability. The economy and culture of the two communities.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงด้วยดีด้วยความกรุณาจากทุกภาคส่วนที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ ข้อคิดเห็น ต่างๆ ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณชาวบ้านทั้งสองชุมชนได้แก่ชุมชนบ้านคลองรี ชุมชนบ้านท่าคุระและหน่วยงานทุกภาค ส่วนในชุมชนได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี เจ้าของกิจการร้านค้าต่างๆในพื้นที่ วัดท่าคุระ ที่ อนุเคราะห์ข้อมูลที่มีประโยชน์อย่างมากในการศึกษาครั้งนี้และร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ หากวิจัยเล่มนี้มีสิ่งขาดตกบกพร่องประการใดหรือผิดพลาดในส่วนใดผู้เขียนขอกราบขออภัย เป็นอย่างสูง ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิจัยเล่มนี้คงเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อย สำหรับผู้ที่สนใจในการศึกษาใน พื้นที่ทะเลสาบสงขลาและชุมชนบ้านท่าคุระและชุมชนบ้านคลองรีหรือพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในอนาคตต่อไป

ขวัญดาว ปิ่นทองพันธุ์

คณะครุศาสตร์

19 มีนาคม 2561

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย	3
1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของงานวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา	6
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	14
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	14
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	15
3.3 การรวบรวมข้อมูล	15
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	15
บทที่ 4 ผลวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1 สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์กายภาพ	18
4.2 การตั้งถิ่นฐานและลักษณะทางด้านประชากร สังคม วัฒนธรรม ลักษณะทางเศรษฐกิจ	20
4.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	24
4.4 พัฒนาการของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	29

สารบัญ

	หน้า
4.5 สรุปพัฒนาการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งสองช่วงเวลา	44
4.6 การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ตอนกลาง	51
4.7 สรุป	56
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	58
5.1 สรุป	58
5.2 อภิปรายผลการศึกษา	62
5.3 ข้อเสนอแนะ	65
บรรณานุกรม	67
ภาคผนวก	69
ประวัติผู้วิจัย	70

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 กรอบในการมอง SWOT	9
3.1 แสดงจำนวนครัวเรือนในพื้นที่ศึกษาและเก็บตัวอย่างครัวเรือนนามสัดส่วน ของครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ	14
4.1 จำนวนหลังคาเรือน และประชากรปีพ.ศ. 2556	21
4.2 นับถือศาสนา	21
4.3 ระดับการศึกษา	22
4.4 อาชีพภาคการเกษตรชุมชนบ้านคลองรี	24
4.5 อาชีพนอกภาคการเกษตรชุมชนบ้านคลองรี	25
4.6 สรุปพัฒนาการการจัดการทรัพยากรทั้งสองช่วงเวลา	47
4.7 สรุปพัฒนาการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งสองช่วงเวลา	48

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.1 ลักษณะภูมิประเทศของชุมชน	19
4.2 ตัวอย่างในการประกอบอาชีพทั้งภายในและภายนอกการเกษตร	28
4.3 ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เรื่อง กำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตาม พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503	34
4.4 ชนิดสัตว์ป่าที่ห้ามล่าในบัญชีท้ายประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	36
4.5 แผนที่กำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า	37
4.6 โครงสร้างการจัดการโดยแบ่งหน้าที่การจัดการแบบพหุภาคีในเขตพื้นที่ ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลากรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองรีและท่าคูระ	55

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นนั้นยิ่งนับวันมีความรุนแรงทุกขณะ ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากสภาพสิ่งแวดล้อมและความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินแก่มวลมนุษย จากสภาพลักษณะของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างๆ ส่วนใหญ่มีสภาพที่เสื่อมโทรมลงทุกขณะดังเช่นกรณีพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยจากการประเมินสถานการณ์ พื้นที่ป่าไม้อย่างต่อเนื่องด้วยเทคโนโลยี สำนักฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่อนุรักษ์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช(2554) จากการสำรวจระยะไกลในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมาปี 2504 – 2552 พบว่าประเทศไทยสูญเสียพื้นที่ป่ามากกว่า 72 ล้านไร่ หรือเฉลี่ยประมาณ 1.6 ล้านไร่ต่อปี

จากสภาพอดีตจนถึงปัจจุบันแนวโน้มทรัพยากรด้านป่าไม้ของประเทศไทยลดลงมาโดยตลอด ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าทรัพยากรชนิดนี้เกิดจากความต้องการของมนุษย์ขั้นพื้นฐานอันได้แก่ ปัจจัยสี่ พร้อมกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี จึงเป็นสิ่งกระตุ้นให้มนุษย์ต้องค้นและแสวงหาทรัพยากรมาใช้เพิ่มมากขึ้นตามอัตราจำนวนประชากร ที่มีการเพิ่มแบบเรขาคณิตแต่ปริมาณอาหารกลับเพิ่มแบบเลขคณิต ดังที่ Thomas Robert Malthus ได้กล่าวไว้ในหนังสือ An Essay on the Principle of Population as it affects the Future Improvement of Society ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของขนาดและการเพิ่มประชากรต่อสิ่งยังชีพ โดยเชื่อว่า ประชากรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าการเพิ่มของสิ่งยังชีพ ทำให้มีสิ่งยังชีพไม่เพียงพอต่อประชากร ลักษณะดังกล่าวจึงมีทิศทางที่ตรงกันข้าม ซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยถอยลงทุกขณะทั้งต่อด้านปริมาณและด้านคุณภาพ ส่งผลต่อความขาดแคลนในอนาคตได้

กรณีในเอกสารเครื่องมือการจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชนกล่าวไว้ว่า สหทัยา วิเศษ. (2547) “ทุกวันนี้ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำถูกทำลายไปมาก โดยสาเหตุหลักมาจากความต้องการที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากร การใช้เครื่องมือในการเก็บเกี่ยวประโยชน์จากธรรมชาติ ซึ่งมาจากโครงการพัฒนาต่างๆ ที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความสมดุลต่อระบบนิเวศและปฏิเสศไม่ได้เลยว่า การพัฒนาที่ผ่านมาส่วนสำคัญที่ทำให้ระบบนิเวศลุ่มน้ำได้รับผลกระทบจนเกิดความเสียหายอย่างในกรณีอีกหลายลุ่มน้ำ และเมื่อคำนึงถึงอนาคตของชุมชนท้องถิ่นที่ยังต้องพึ่งพาทรัพยากรในลุ่มน้ำแล้วทำให้ต้องการทบทวนถึงความเป็นไปได้ในการจัดการลุ่มน้ำ ที่เกิดประโยชน์ในทุกฝ่าย

นอกจากนี้มีโครงการพัฒนาที่เกิดในพื้นที่ต่างๆของประเทศไทย ด้วยโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์ทรงห่วงใยความเดือดร้อนของประชาชน “มีคนบอกว่าโครงการพระราชดำริแต่ละต้องไม่ได้ เมืองไทยไม่เจริญ พระราชดำรินั้นก็เป็นความคิดของพระราชา ถ้าความคิดของพระราชาแก้ไขไม่ได้ ก็หมายความว่าเมืองไทยมีความก้าวหน้าไม่ได้” พระราชดำรินี้เองในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา.(2540). ดังกรณีตัวอย่างในทางภาคใต้ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ.2538 มีระยะโครงการตั้งแต่ พ.ศ.2538 – 2547 จัดเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาเกษตรกรรมแบบเบ็ดเสร็จ โดยมีแผนงานก่อสร้างระบบชลประทานเป็นแผนงานหลัก ดำเนินการก่อสร้างประตูระบายน้ำปากพนัง ชื่อ “ประตูอุทกวิทยาขประสิทธิ” หรือ “เขื่อนปากพนัง” ตามคำเรียกของชาวบ้าน เพื่อกั้นน้ำจืดกับน้ำเค็มออกจากกัน นอกจากนั้นยังมีงานขุดคลองและสร้างประตูระบายน้ำย่อยกระจายตามจุดต่างๆ และก่อสร้างคันดินแบ่งน้ำจืด น้ำเค็ม เป็นต้น

เมื่อแล้วเสร็จจะยังเป็นประโยชน์การใช้เพื่อการเกษตรบริเวณสองฝั่งลำน้ำประมาณ 521,500 ไร่ ในฤดูฝน และประมาณ 240,700 ไร่ ในฤดูแล้งรวมทั้งสามารถลดความขัดแย้งของราษฎรระหว่างกลุ่มอาชีพนาข้าวและนาถั่ว ภายหลังจากปี พ.ศ.2542 เป็น

เมื่อประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ์ก่อสร้างเสร็จและปิดประตูกั้นแยกน้ำจืดและน้ำเค็มออกจากกัน ปรากฏว่าได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่สำคัญ กล่าวคือ ระบบนิเวศน้ำ 4 รสเดิมเสียสมดุลธรรมชาติ น้ำนิ่งและเน่าเสีย สัตว์น้ำลดลงทั้งปริมาณและชนิดพันธุ์ เกิดน้ำท่วมในเขตชุมชน สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่ออาชีพชาวบ้านตามมา ทั้งชาวนาทำนาไม่ได้ผลเพราะน้ำท่วมขัง /ดินเปียกและ /ทิ้งนาข้าวให้ร้างชาวนาถั่ว เลี้ยงกุ้งไม่ได้เพราะน้ำเน่าเสียและการแบ่งเขตพื้นที่น้ำจืด น้ำเค็ม ชาวประมงพื้นบ้านสูญเสียอาชีพเพราะหาสัตว์น้ำไม่ได้ และสูญเสียภูมิปัญญาชาวบ้านในวิธีการ เครื่องมือการจับสัตว์น้ำและชาวบ้านที่ทำน้ำตาล สูญเสียรายได้เสริมจากการทำน้ำตาลจากต้นตาลต้นจาก เป็นต้น โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 อำเภอที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ ได้แก่ อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร และปากพนัง ซึ่งเป็นพื้นที่หลักและศูนย์กลางของกลุ่มน้ำปากพนัง¹

กรณีดังกล่าวนี้เป็นปัญหาที่ชาวบ้านในพื้นที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการที่สร้างขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบันและปัญหาดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบในด้านการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพตลอดจนชาวบ้านต้องเกิดการปรับเปลี่ยน วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองของเมืองสทิงพระมาอย่างช้านาน ชุมชนทั้งสองได้อาศัยพึ่งพิงจากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลามาดังแต่สมัยยุคแรกๆของการก่อตั้งชุมชน แต่เมื่อมีการสร้างประตูระบายน้ำที่บริเวณปากพนังที่มีการกั้นระหว่างน้ำเค็มกับน้ำจืด การดำรับชีพ วิถีชีวิตของชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลง นี่คือนปัญหาที่เคยเกิดขึ้นจากอดีต ส่งผลกระทบมาถึงปัจจุบันและมีปัจจัยใดอีกบ้างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับคนในพื้นที่และส่งผลกระทบอย่างไรโดยชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีการจัดการทรัพยากรและต้องการทราบถึงปัจจัยตัวการใดบ้างที่ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ตลอดจนศึกษาด้านพัฒนาการของทั้งสองชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานริมทะเลสาบสงขลาที่มีความสำคัญต่อคนในพื้นที่เป็นอย่างมากในด้านวัฒนธรรมความเชื่อของผู้คนในชุมชนและชาวบ้านทั้งสองชุมชน ในด้านความเชื่อ นับถือศรัทธาต่อเจ้าแม่อยู่หัวของสิ่งศักดิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งล้วนแล้วเป็นแหล่งรวมใจและศรัทธาของชาวบ้านของทั้งสองชุมชนที่ส่งผลด้านใดของผู้คนในชุมชน

ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นวิธีการที่จำเป็นอย่างเร่งด่วนต่อการดำเนินงานทั้งการใช้วิถีทางธรรมชาติและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งในด้านการให้ความคุ้มครอง บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้านต่างๆให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุดและขณะเดียวกันต้องมีการควบคุมมิให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ จากสภาพปัญหาดังกล่าวเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการที่สอดคล้องกับคนในพื้นที่และสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ จึงนำไปสู่ประเด็นการศึกษาในครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่ศึกษาด้านพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรในพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ เพื่อเป็นการศึกษารูปแบบการจัดการและเปรียบเทียบการจัดการทรัพยากรของทั้งสองชุมชน อันนำไปสู่การไขข้อประเด็นปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนชุมชนและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่สามารถแก้ไขปรับปรุงฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศให้กลับสู่สภาพสมดุลยั่งยืนคู่สังคมชุมชนและเทศบาลสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ ช่วงปี พ.ศ.2518 -2556
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ และหาจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ของทั้งสองชุมชน

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 1.3.1 ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของชุมชนและบริบทของทะเลสาบสงขลา ก่อนที่มีการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า จนถึงปัจจุบัน
- 1.3.2 ได้นำปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพพื้นที่ของทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งตะวันออกในด้านการจัดการทรัพยากร แนวทางและข้อเสนอแนะที่เหมาะสมแก่พื้นที่และคนในชุมชน
- 1.3.3 ผลที่ได้จากการศึกษาอาจจะเป็นประโยชน์ที่จะใช้เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรโดยผ่านองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสามารถนำไปพัฒนาและประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นๆ

1.4 ขอบเขตของงานวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องพัฒนาการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน บ้านท่าคุระและชุมชนคลองรี อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาออกเป็น ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านเนื้อหา ด้านเวลา ด้านประชากร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านคลองรี ชุมชนบ้านท่าคุระ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ชุมชนทั้งสองนี้ตั้งตามแนวชายฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา(ตอนกลาง) ซึ่งชุมชนบ้านคลองรี มีเนื้อที่ 2,002 ไร่ และชุมชนบ้านท่าคุระ มีเนื้อที่ 5,805 ไร่ โดยตำบลคลองรี มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลดีหลวง ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร และตำบลกระแสะสินธุ์ อำเภอกระแสะสินธุ์ จังหวัดสงขลา
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลดีหลวง ตำบลสนามชัย ตำบลกระด้าง อำเภอสิงหนคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ขนาดกับทะเลสาบสงขลา

โดยกลุ่มประชากรที่ศึกษา อาศัยอยู่ในตำบลคลองรี ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ชุมชน คือชุมชนบ้านท่าคุระ หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 ชุมชนบ้านคลองรี หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4 ซึ่งประชากรทั้งสองชุมชนบางส่วนอาศัยบริเวณพื้นที่ทะเลสาบสงขลา

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบตามด้วยวัตถุประสงค์การศึกษา คือศึกษาด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรี และชุมชนบ้านท่าคุระ ช่วงปีพ.ศ. 2518 – พ.ศ.2556 ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ของชุมชนทั้งสอง และรูปแบบ กระบวนการในการจัดการทรัพยากร ตลอดจนรูปแบบที่ใช้และการวางแผนในการแก้ปัญหาและพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ในพื้นที่

ของชุมชน ชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะและแนวทางในการวางแผนร่วมกับโรงเรียนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ศึกษาย้อนรอยอดีตความเป็นมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2518 จนถึงปีพ.ศ.2556 เพื่อศึกษาในด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองรี และชุมชนบ้านท่าคุระ ประกอบด้วยประเด็นดังนี้

1. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา
2. รูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรี และชุมชนบ้านท่าคุระ
3. วิเคราะห์ หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ภัยคุกคาม ในด้านการจัดการทรัพยากร เพื่อใช้ในการวางแผน แก้ปัญหาพัฒนาให้เหมาะสมกับพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ของทั้งสองชุมชน

3) ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาครั้งนี้ แบ่งช่วงเวลาออกเป็นดังนี้ คือ แบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา เนื่องจากช่วงเวลาทั้งสองนี้ได้มีการเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องรูปแบบกระบวนการ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่การปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของชาวบ้านทั้งสองชุมชน

ช่วงที่ 1 ก่อนปีพ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านทั้งสองชุมชนสามารถอาศัยทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาเป็นปัจจัยที่หล่อเลี้ยงชีวิตจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีการใช้ทรัพยากรตามความสามารถของครัวเรือนในชุมชนมีการจัดการทรัพยากรโดยคนในชุมชน

ช่วงที่ 2 หลังพ.ศ.2518 – 2556 หลังจากทางรัฐได้มีการประกาศพื้นที่ทางทะเลสาบสงขลาเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ในวันที่ 19 เมษายน 2519 เป็นต้นมา ส่งผลกระทบต่อด้านวิถีชีวิตการดำรงชีพของชาวบ้านโดยตรง คือด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบ การเข้าถึงในพื้นที่ทะเลสาบสงขลามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ด้านการจับสัตว์น้ำ การล่านก เดิมชาวบ้านจับได้อย่างอิสระ แต่เมื่อมีการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้น จึงทำให้ชาวบ้านต้องถูกจำกัดพื้นที่ในการทำมาหากิน และรูปแบบวิธีการของการจัดการทรัพยากรโดยชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงไป โดยรัฐเข้ามาเป็นผู้ดูแลจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นและนำตัวบทกฎหมายเข้ามาจัดแบ่งและจัดการพื้นที่ในทะเลสาบสงขลา ซึ่งรูปแบบการจัดการบางวิธีที่ส่งผลกระทบต่อในตัวพื้นที่ และส่งผลกระทบต่อชาวบ้านถึงปัจจุบัน คือวิธีการจัดการน้ำในทะเลสาบสงขลา โดยการสร้างเขื่อนชลประทาน ประตูกั้นน้ำ ประตูระบายน้ำในลุ่มน้ำและระบบสามน้ำซึ่งเป็นการกั้นน้ำระหว่างน้ำเค็มและน้ำจืด เริ่มก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ.2539 เสร็จสมบูรณ์ในปีพ.ศ.2542 ซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ ตลอดจนกระทบต่อผู้คนที่พึ่งพิงคาบสมุทรสทิงพระ

4) ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตด้านประชากรคือ กลุ่มประชากรชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณทะเลสาบสงขลา ในช่วงตอนกลางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบได้แก่ชุมชนบ้านท่าคุระหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 จำนวน 192 ครัวเรือน และชุมชนบ้านท่าคุระ ศึกษาหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 เป็นจำนวน 285 ครัวเรือน

1.5 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

รูปแบบในการจัดการทรัพยากร หมายถึง วิธีการที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองรีและชาวบ้านของชุมชนบ้านท่าคุระ หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน นำมาใช้ในการจัดการ ดูแล อนุรักษ์ ฟื้นฟู และป้องกันทรัพยากรบริเวณทะเลสาบสงขลา

กระบวนการการจัดการทรัพยากร หมายถึง การดำเนินการและขั้นตอนที่ชุมชนในท้องถิ่น รวมทั้งขั้นตอนการดำเนินงานทั้งของภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เห็นศักยภาพของหน่วยงาน ชุมชน ในการจัดการทรัพยากร บริเวณทะเลสาบสงขลา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การนำองค์ความรู้ในการจัดการในวิถีชีวิตต่อการดำรงชีพให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนทั้งทางสังคมและทางพื้นที่ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งตะวันออก หมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ในพื้นที่บริเวณทะเลสาบสงขลาทั้งทางตรงและทางอ้อม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวความคิดที่นำมาใช้ในการประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย 2 แนวคิด ที่มีความสอดคล้องกับประเด็นการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้ คือ

2.1.1 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เกี่ยวข้องกับคำ “ทรัพยากร” และการจัดการทรัพยากร ดังนั้นการให้ความหมายของคำว่าทรัพยากร ของสมหมาย ชินนาคและคณะวิจัยไทยบ้าน (2548) คำว่า “ทรัพยากรและการจัดการทรัพยากร” นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันล้วนถูกให้ความสำคัญตามผลประโยชน์และอำนาจการควบคุมและการใช้ทรัพยากรที่จะได้รับของผู้ได้ผลประโยชน์ ดังนั้นผลของการตีความของการจัดการทรัพยากร จึงสัมพันธ์ต่อกับปัญหาของการแย่งชิงทรัพยากรและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลกที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งที่บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงกับ “การจัดการทรัพยากร” ต่างก็ยืนยันในความถูกต้องของวิธีการที่ตนเชื่อหรือเชี่ยวชาญอยู่ ดังนั้น “ทรัพยากร และการจัดการ” ในความหมายของการวิจัยครั้งนี้คือ เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือ ระบบนิเวศ ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งสอง คือชุมชนบ้านคลองรักกับผู้คนในชุมชนบ้านท่ากระ ในบริเวณเขตทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งตะวันออก

จากการให้คำนิยามของ Gibbs and Bromley (1989) กล่าวถึงคำว่าทรัพยากร(Resource) นั้นมีได้หมายถึงทรัพยากรทั้งหมดที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติหรือระบบนิเวศน์แต่ในทางประวัติศาสตร์มนุษย์ได้นิยาม “ทรัพยากร” เป็นเพียง องค์ประกอบต่างๆของธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า หรือสัตว์ป่า สิ่งเหล่านี้จะได้รับการพิจารณาว่า “ ทรัพยากร” ก็ต่อเมื่อกลายมาเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อมวลมนุษย์และความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ล้วนอยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรของมนุษย์เพื่อตอบสนองการมีชีวิต ดังนั้นความสามารถในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีไม่เท่ากันของมนุษย์ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจุบันที่ผลักดันให้มนุษย์ได้สร้างชุดความคิดต่างๆขึ้นมาเพื่ออธิบาย จำแนกแจกแจงแบ่งปันปันส่วนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดบนโลกใบนี้ ดังนั้น เมื่อตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ถูกใช้ไปอย่างไร้การควบคุมและสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของมนุษย์ก็คือ ความเหลื่อมล้ำและโอกาสที่ไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจึงมีการเกิดแนวคิดในการจัดการทรัพยากรแบบต่างๆ ดังเช่นที่อาณันนท กายจนพัธุ์ (2543) ได้กล่าวไว้ 4 แนวทางด้วยกัน 1)การจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดหลักเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เน้นความเข้าใจระบบนิเวศธรรมชาติ จากมุมมองด้านวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญมักจะแยกศึกษาธรรมชาติเฉพาะในด้านที่เป็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติเท่านั้น ขณะที่มองข้ามความหมายของธรรมชาติในด้านจิตใจ ด้านวัฒนธรรมและด้านสังคม จึงถือได้ว่าเป็นการมองธรรมชาติแบบแยกส่วน และในการจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์ยังมีการมองธรรมชาติในฐานะที่เป็นทรัพยากรเกิดจากพื้นฐานของความต้องการของมนุษย์ที่มีความสามารถแสวงหาประโยชน์และควบคุมธรรมชาติได้ด้วยความรู้ทางเทคโนโลยี ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆในธรรมชาติ ด้วยการสร้างเครื่องมือขึ้นมาจัดการกับการใช้นั้นให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด เพื่อป้องกันมิให้มนุษย์ทำลายทรัพยากรเหล่านั้นหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจนมากเกินความสามารถที่ทรัพยากรเองจะแบกรับได้ ในแง่นี้ทรัพยากรจึงถูกมองว่ามีลักษณะเป็นทรัพยากรสินสาธารณะ 2)การจัดการ

ทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรม หรือ การจัดการในเชิงจิตสำนึก มีพื้นฐานวิธีคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม จึงไม่เห็นด้วยกับการมองสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แยกออกจากสังคมมนุษย์อย่างเด็ดขาดแต่กลับพยายามทำความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงในการอยู่ร่วมกันของระบบทั้งสอง ซึ่งถือว่ามีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่งในระบบนิเวศที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายโดยมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและความมีเหตุผลของแต่ละชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรมนี้จึงสนับสนุนความหมายของทรัพยากรในแง่ที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชนท้องถิ่นที่ผูกติดอยู่กับวัฒนธรรมและหลักเหตุผลแบบเศรษฐกิจเชิงสำนึกอย่างมีศีลธรรม (Moral economy) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันอย่างหลากหลายเพราะขึ้นอยู่กับลักษณะทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศที่แตกต่างกันออกไป 3) การจัดการทรัพยากรในเชิงสถาบัน มีพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและระบบสังคมมนุษย์ไม่แตกต่างจากแนวคิดการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยตรงที่ระบบทั้งสองสามารถอยู่ร่วมกันได้แต่ในเชิงเงื่อนไขที่กำหนดความสัมพันธ์นั้นจะมีมุมมองขยายเพิ่มเติมไปอีกนอกเหนือจากเงื่อนไขด้านความสัมพันธ์เชิงสถาบันหรือให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงซ้อน โดยการจัดการทรัพยากรส่วนรวมไม่ควรผูกขาดอยู่กับหน่วยทางสังคมเพียงหน่วยใดหน่วยหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐแต่ถือเป็นการจัดการร่วมกัน(CO-management)โดยการสร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกและกฎเกณฑ์ เพื่อจัดความสัมพันธ์ในการเข้าถึงทรัพยากรประเภทต่างๆในรูปแบบของระบบสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งเปิดให้ระบบสิทธิ์ต่างๆไม่ว่าจะเป็นสิทธิ์โดยรัฐ สิทธิส่วนรวมและสิทธิส่วนบุคคลสามารถอยู่ร่วมกันได้ในพื้นที่เพราะมองสิทธิต่างๆในลักษณะที่มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ตั้งแต่สิทธิแบบเปิดเสรีไปจนถึงสิทธิปิดกั้นให้เฉพาะปัจเจกบุคคลเท่านั้น 4)การจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจมองว่าสาเหตุสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่มีความขัดแย้งและความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรทำให้เกิดการกีดกันชุมชนบางกลุ่ม ขณะอีกด้านหนึ่งกลับเปิดโอกาสให้กลุ่มชนอีกบางกลุ่มที่มีอำนาจแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากร จนนำไปสู่ปัญหาของการแย่งชิงทรัพยากรและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในสามด้านหลักๆ คือ ความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมืองของการใช้อำนาจ ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรความสัมพันธ์ด้านความเคลื่อนไหวของอำนาจที่ได้จากกระบวนการทางสังคมของการสร้างและการนิยามความหมาย พร้อมทั้งต่อรองเกี่ยวกับความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร

สรุปได้ว่าการจัดการทรัพยากรเมื่อมองโดยรวมสามารถแบ่งได้ 2 ด้านใหญ่ๆ คือด้านแบบแผนในการจัดการ “ทรัพยากร” และแบบแผนการจัดการทางสังคมซึ่งว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งนั่นคือเรื่อง “ระบบกรรมสิทธิ์” นั่นเอง

ระบบกรรมสิทธิ์ เป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อความคิดในเรื่องการจัดการทรัพยากรที่มักจะถูกอ้างถึงเป็นประจำ นั่นก็คือ “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม”(The tragedy of commons) ของGarrett Hardin ซึ่งได้ตีพิมพ์เมื่อ 1968 ได้กล่าวถึงสถานการณ์ที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ความต้องการทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆและคนทุกคนมีความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะธรรมชาติของมนุษย์มีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวโดยธรรมชาติอยู่แล้ว จึงมุ่งที่จะเข้าครอบครองหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้มากที่สุด ซึ่งนั่นก็คือเป็นทรัพยากรส่วนรวมและเขาก็ได้สรุปว่า “เสรีภาพในการใช้ทรัพยากรของส่วนรมนำมาซึ่งความหายนะ เขาไม่เชื่อ “สำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม” ของคนจะมีขึ้นที่ได้เพียงต่อการจัดการใช้ทรัพยากรยั่งยืนอยู่ได้ จึงควรสร้าง”ระบบการจัดการทรัพยากร” เกิดขึ้นมาจากพื้นฐานความร่วมมือ และบังคับควบคุม โดยกฎระเบียบที่ทุกคนตกลงร่วมกัน เพื่อใช้ทรัพยากรเป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพและยั่งยืนควบคู่ โดยกฎระเบียบที่

ทุกคนตกลงร่วมกัน เพื่อการใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนควบคู่ไปกับการควบคุมจำนวนประชากร จากแนวคิดของเขาไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับ “ ระบบสิทธิของชุมชน ” ซึ่งดำรงอยู่จริงและแตกต่างกับระบบกรรมสิทธิ์แบบเปิด (open – access) ซึ่งมีลักษณะไร้กฎเกณฑ์ควบคุม ใครมือยาวสาวได้สาวเอา แต่ระบบกรรมสิทธิ์ชุมชนนั้นเป็นระบบที่มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์มีกฎข้อห้ามระเบียบของกลุ่มของชุมชนควบคุมอยู่ ไม่ใช่ระบบแบบเปิดตามที่อ้าง

เพราะฉะนั้น ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ประสบความสำเร็จ ประเด็นสำคัญมนัส สุวรรณ (2549) กล่าวไว้ว่า มิได้อยู่ที่การจัดการสิ่งแวดล้อม แต่อยู่ที่การจัดการมนุษย์ ดังนั้น หลักการที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ได้อย่างยั่งยืน คือการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปและจะต้องมีส่วนร่วมจากทุกคน บวกกับการใช้วิธีการจัดการแบบบูรณาการ (Integrated Approach) คือการให้นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญในทุกสาขาที่เกี่ยวข้องมาประชุมเพื่อระดมความคิดยอมได้แนวทางในการจัดการการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่าการแก้ปัญหาด้วยนักวิชาการเพียงคนเดียวหรือเพียงไม่กี่คน

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ได้ให้ความสนใจศึกษาการจัดการทรัพยากรที่การจัดการร่วมกัน (Co-management) เพื่อจัดความสัมพันธ์ในการเข้าถึงทรัพยากรประเภทต่างๆ ในรูปแบบของระบบสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งเปิดให้ระบบสิทธิต่างๆไม่ว่าจะเป็นสิทธิโดยรัฐ สิทธิส่วนรวมและสิทธิส่วนบุคคลสามารถอยู่ร่วมกันได้ในพื้นที่ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับสิทธิเชิงซ้อน (Complexity of Rights) ดังที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ซึ่งเป็นหลักในการจัดการสิทธิในลักษณะที่ซ้อนทับกันได้บนหน่วยของพื้นที่เดียวกันหรือหน่วยของสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ให้ความชอบธรรมกับสิทธิการใช้แต่ปัญหาของสังคมในขณะนี้คือ ปัญหาในการทำความเข้าใจเรื่องสิทธิเชิงซ้อน ดังจะเห็นได้จากความขัดแย้งกับทางความคิดในเรื่องสิทธิต่างๆ ทั้งนี้เพราะระบบกฎหมายไทยใช้หลักการตามความคดของสิทธิเชิงเดี่ยวทั้งหมดและละเลยสิทธิเชิงซ้อนที่ดำรงอยู่ในวิถีปฏิบัติของสังคมชนบทไป ตัวอย่างเช่น ในการจัดการอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า กรมป่าไม้กรมเดียวกันทั้งที่มีสิทธิเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการจัดการดูแล ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นสิทธิเชิงเดี่ยวเข้ามาจัดการ จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาจนกระทั่งมาถึงในปัจจุบัน เพราะไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะพบอยู่เสมอว่า บางครั้งอุทยานแห่งชาติบางแห่ง ต้นไม้ถูกกลักลอบตัดจนหมดไปครึ่งอุทยานแล้วเจ้าหน้าที่ป่าไม้ยังทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น เสมือนหนึ่งไม่ยอมรับผิดชอบกับการสูญเสียนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องใช้ฐานความคิดเรื่องสิทธิเชิงซ้อน เพราะจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับการจัดการอุทยานแห่งชาติ ด้วยการเปิดให้ฝ่ายต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น ทั้งฝ่ายของชุมชนท้องถิ่น ฝ่ายสังคมเมืองและภาคประชาสังคมต่างๆ เพื่อสร้างให้เกิดความร่วมมือและตรวจสอบถ่วงดุลไปพร้อมๆกัน

2.1.2 SWOT Analysis

การใช้ SWOT Analysis นี้พัฒนาในช่วงต้นทศวรรษ 1950 จากHarvard University และต่อมาได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายแห่งด้วยกัน และยังมีการใช้กันอย่างแพร่หลาย สำหรับในประเทศไทยได้มีผู้ที่ได้ให้ความหมาย ของ SWOT Analysis ดังเช่น นันทิยา หุตานุวัตรและ ณรงค์ หุตานุวัตร (2543) ได้ให้ความหมายของ SWOT Analysis เป็นการวิเคราะห์สภาพองค์กร หรือหน่วยงานในปัจจุบันเพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดเด่น จุดด้อย หรือสิ่งที่อาจเป็นปัญหาในการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต โดย SWOTมาจากคำศัพท์ทั้งหมดสี่คำ ดังที่ Hutanuwatr (1998)

S – Strength คือ จุดแข็งหมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในองค์กรที่ทำได้

W- Weaknesses คือ จุดอ่อนหมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบ และด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี

O – Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร เช่น การสนับสนุนจากรัฐในด้านต่างๆ

T – Threats คือ อุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กรเมื่อจัดเป็นประเด็นสำคัญ แบ่งได้สองประเด็นหลักๆ ตามกรอบในการมอง SWOT ประเด็นแรกเป็นประเด็นปัจจัยภายใน และประเด็นที่สองคือปัจจัยภายนอก ได้ดังนี้

ตาราง 2.1 กรอบในการมอง SWOT

สถานการณ์/ปัจจัย	สถานการณ์บวก	สถานการณ์ลบ
ปัจจัยภายในองค์กร	Strength คือ จุดแข็งของกลุ่มหรือสถานการณ์ที่เป็นบวกต่อกลุ่ม ส่งเสริมให้กลุ่มทำงานได้บรรลุเป้าหมาย	Weaknesses คือ จุดอ่อนของกลุ่ม หรือสถานการณ์ที่เป็นลบต่อกลุ่ม ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายได้ยากหรือไม่บรรลุเลย
ปัจจัยภายนอกองค์กร	Opportunities คือ โอกาสจากภายนอกที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทำให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายได้ง่าย	Threats คือ อุปสรรค ปัจจัยลบที่ขัดขวาง หรือภัยคุกคาม จากภายนอก ที่ทำให้กลุ่มไม่บรรลุเป้าหมาย

จากตาราง 2.1 สามารถวิเคราะห์ใช้ในด้านสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร / ชุมชน (SWOT) เพื่อศึกษาแนวโน้มพัฒนาการขององค์กรหรือชุมชน การสำรวจ เพื่อศึกษาความต้องการของชุมชนและความต้องการของชาวบ้านในชุมชนและนำมาสรุปเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้ตรงและตอบสนองความต้องการของชุมชน การวิเคราะห์สภาพขององค์กรเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาจะต้องมีการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากปัจจัยต่างๆ ด้วย ซึ่งการวิเคราะห์ SWOT เป็นการจัดทำแผนกลยุทธ์วิธีหนึ่งซึ่งจะช่วยให้องค์กร หรือชุมชนได้ทราบถึงสภาพของตนเอง อันจะทำให้สามารถกำหนดเป้าหมายได้อย่างถูกต้องและประสบความสำเร็จ โดยวิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้แต่ละอย่างจะช่วยให้เข้าใจได้ว่ามีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรอย่างไร จุดแข็งขององค์กรจะเป็นความหมายภายในที่ถูกใช้ประโยชน์เพื่อการบรรลุเป้าหมาย ในขณะที่จุดอ่อนขององค์กรจะเป็นคุณลักษณะภายใน ที่อาจจะทำลายผลการดำเนินงาน โอกาสทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่โอกาสเพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์กรในทางกลับกันอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายขององค์กร ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นี้จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้องค์กรเกิดการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม

นอกจากนี้ สุปัญญา ไชยชาญ (2543) ได้ให้ข้อพิจารณาในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ในการทำการวิเคราะห์ SWOT จะต้องทำการวิเคราะห์ให้ละเอียดถี่ถ้วน โดยต้องพิจารณาทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรถ้าขาดอันใดอันหนึ่งไปจะทำให้ไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริง ซึ่งจะทำให้การปรับปรุงองค์กรไม่เป็นผลสำเร็จ การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ถ้าสามารถแก้ไขปรับปรุงได้ก็ควรที่จะรีบแก้ไขโดยเร็ว ส่วนการวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรค เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถควบคุมได้ แต่ก็ควรปรับองค์กรให้เข้ากับ

สภาวะสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ถ้าทำการวิเคราะห์ให้ละเอียดถี่ถ้วนและทำการแก้ไขอย่างแท้จริงในทุกปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วจะทำให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุผลสำเร็จได้ง่าย

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ผู้ศึกษาพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากบทความ เอกสาร และรายงานการวิจัยที่ปรากฏเผยแพร่ และเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา จึงได้ทบทวนวรรณกรรมโดยจำแนกเป็นด้านต่างๆดังนี้

2.2.1 ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ชูศักดิ์ วิทยากร (2531) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนเหนือ : ศึกษากรณีอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการศึกษาชุมชนภาคเหนือกับศักยภาพในการพัฒนา ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำปิง พบว่าประชากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสนับสนุนกับแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในลักษณะของป่าไม้ชุมชนหรือป่าไม้สังคม ทั้งนี้เพราะว่าประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และรักษาป่าไม้ ซึ่งมีอยู่ใกล้ชุมชนของตนเอง มากกว่าที่จะเห็นคนอื่นมาลักลอบตัดหรือสัมปทานป่าไม้ โดยที่ประชาชนเองได้แต่เฝ้าดูเฉยๆ เพราะไม่มีสิทธิและอำนาจ หน้าที่

สามารถ สุมโนจิตราภรณ์ (2548) วิจัยเรื่อง การจัดการป่าไผ่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่โครงการพัฒนาออยตุง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย” ในด้านการจัดการใช้ประโยชน์จากป่าไผ่ในพื้นที่ออยตุง ได้รับความร่วมมือและตอบสนองเป็นอย่างดีจากสมาชิกในชุมชน 10 หมู่บ้าน เนื่องจากผู้นำชุมชนที่เป็นคนรุ่นใหม่ ที่มีประสบการณ์ แลกเปลี่ยนกับภาคเอกชนและนักวิชาการ ทั้งจากการฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความเป็นผู้นำ มีความตั้งใจและแนวคิดที่ต้องการช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้กับตนเองและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ โดยร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการที่เกี่ยวข้องนักวิชาการและภาคเอกชนที่มีทัศนคติใกล้เคียงกัน และเป็นแนวทางเดียวกันที่ต้องการให้คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่างเกื้อกูล ซึ่งกันและกันอย่างยั่งยืน อันเป็นการรักษาสมดุลของสิ่งมีชีวิต ตลอดจนการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเพื่อให้สามารถมีรายได้เพียงพอเพียงในการดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งมีการเรียนรู้และพัฒนาจนประสบผลสำเร็จ และนอกจากนี้ การจัดการป่าไผ่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาออยตุง ยังเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ในการจัดการทรัพยากร เป็นที่ศึกษาดูงานแก่ชุมชนอื่นๆ

ในปีถัดมามีงานวิจัยของ อูรารักษ์ อิวาง (2550) เรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนชุนน้ำแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การรวมกลุ่มของเยาวชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดจากการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ภาครัฐบาลและเอกชนที่มีอยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยมีด้านสังคมและครอบครัวเป็นกลไกสำคัญในการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในเรื่องการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในขณะที่ด้านความสัมพันธ์เป็นการเชื่อมโยงติดต่อระหว่างเยาวชนด้วยกันและเยาวชนกับกลุ่มอื่นๆ ด้วยการร่วมกิจกรรมส่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเยาวชนได้เกิดจากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย การค้นหาปัญหาและสาเหตุ วางแผนดำเนินการ ลงมือปฏิบัติกิจกรรมและติดตาม ประเมินผล โดยรูปแบบการจัดการกิจกรรมทั้งการนำความรู้เดิมมาใช้และประยุกต์จากการเรียนรู้สิ่งใหม่ ผลที่เกิดจากการได้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมทำให้เยาวชนตระหนักในคุณค่าของตนเอง รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนอันนำไปสู่การจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

2.2.2 SWOT Analysis

นิศารัตน์ คงสวัสดิ์ (2554) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ของโรงเรียนอัสสัมชัญ และโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ปีการศึกษา 2554 จากการศึกษาที่มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของโรงเรียนอัสสัมชัญ และโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ปีการศึกษา 2554 เพื่อใช้ในการเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระยะ 5 ปี ของโรงเรียน มีจุดมุ่งหมาย คือเพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ตามสถานการณ์ 4 รูปแบบ จากจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและผลกระทบ โดยอุปสรรคที่มีทั้งสองโรงเรียนได้ข้อมูลมาใกล้เคียงกันมาก ดังนั้น การวิเคราะห์ตามสถานการณ์ S+O W+O S+T และW+T จึงได้กลยุทธ์ที่ใกล้เคียงกันไปด้วย แสดงให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมของโรงเรียนทั้งสองแห่ง ถึงแม้จะมีสถานที่แยกจากกัน แต่มีการบริหารด้วยโครงสร้างการบริหารเดียวกัน จึงทำให้ข้อมูลที่ได้เหมือนกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด และมีการเปรียบเทียบกลยุทธ์ ตามสถานการณ์ 4 รูปแบบ ที่ได้จากการวิเคราะห์ตามสถานการณ์ S+O W+O S+T และW+T ของโรงเรียนอัสสัมชัญ และโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม แล้ว กลยุทธ์ต่างเหล่านั้นสามารถนำไปจัดทำแผน/งาน / โครงการ ที่เหมาะสมกับแต่ละโรงเรียน เพื่อเป็นการแก้ปัญหาหรือเป็นการพัฒนาให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด

ชลธิ์ เจริญรัฐ (2547) ศึกษาเรื่องการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีและการจัดการโดยการวิจัยและพัฒนาาร่วมกันของสถาบันราชภัฏอุดรธานีกับชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก โดยวิธีการศึกษา 3 รูปแบบ คือการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาอนาคตร่วมกันและวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ผลการศึกษาด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพบว่า 1) ด้านการจัดการชุมชนพบว่ามีการจัดตั้งกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการวางแผน การดำเนินงานและการแก้ไขอุปสรรค ปัญหาของชุมชนคือ การขาดงบประมาณ ขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ การขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดินและการขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน 2) ด้านการวางแผนชุมชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐบาลและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการวางแผนงานชุมชนระยะ 5 ปีขององค์การบริหารส่วนตำบลประกอบด้วยความรู้ด้านต่างๆแก่ประชาชน แผนพัฒนาเส้นทางคมนาคม แผนพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการเกษตร การตรวจสอบกิจกรรมของแผนต่างๆ 3) ด้านการพัฒนาชุมชนพบว่ามีการปรับปรุงถนนในเขตหมู่บ้านให้เป็นถนนคอนกรีตหรือถนนลาดยาง การปรับแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การปรับปรุงระบบประปาประจำหมู่บ้านเพื่อการเกษตรและการบริโภค การปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชน การแก้ไขปัญหาขยะและความสะอาดของชุมชน การเสริมสร้างการรวมกลุ่มและความสามัคคี ผลการศึกษาด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากพบว่าจุดแข็งคือเป็นแหล่งผลิตดอกไม้ประดับ กลุ่มเกษตรกรมีความรู้ มีแหล่งน้ำในการผลิต จุดอ่อนคืออุปกรณ์ล้าสมัย ไม่มีแบบแผนการผลิต ขาดทักษะในการจัดมาตรฐานและแปรรูป โอกาสคือมีหน่วยงานรัฐสนับสนุนทางวิชาการและเงิน มีการเรียนรู้ระหว่างชุมชนผลิตแหล่งอื่น อุปสรรคคือมีโรคพืชหลายชนิด สภาพอากาศไม่อำนวยตลอดปี

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องพัฒนาการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน บ้านท่าคุระ และชุมชนบ้านคลองรี อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประเด็น การใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมก่อนปีพ.ศ.2518 จนถึงปี พ.ศ.2556 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการทรัพยากรของทั้งสองชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ตลอดจนเสนอแนะแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างๆ

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาพัฒนาการการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรี และชุมชนบ้านท่าคุระ ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รูปแบบ กระบวนการในการจัดการทรัพยากร ศึกษาจาก 4 หมู่บ้าน จากทั้งหมด 9 หมู่บ้าน โดยใช้เกณฑ์ในการเลือกชุมชนทั้ง 4 นี้เพราะครัวเรือนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลา โดยพิจารณาจากหมู่บ้านต่างๆที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นตัวแทนของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยในพื้นที่ศึกษา เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการประโยชน์และการจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า สัตว์) ได้แก่ หมู่ 4,5 ของตำบลคลองรี หมู่ที่ 8,9 ของตำบลบ้านท่าคุระ ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน คณะกรรมการ และครัวเรือนในชุมชน ตลอดจน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และภาคเอกชน โดยกลุ่มตัวอย่างที่จะเลือกใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ

สำหรับการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชุมชนบ้านคลองรี หมู่ 4,5 จำนวนครัวเรือน 192 ครัวเรือน ชุมชนบ้านท่าคุระ หมู่8,9 จำนวน 285 ครัวเรือน รวมจำนวนครัวเรือนทั้งชุมชน 477 ครัวเรือน โดยเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ทั้งสองชุมชน 4 หมู่บ้าน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง Darwin Handel (1977 อ้างใน มนัส สุวรรณ, 2539) ที่มีความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์ จะต้องเก็บกลุ่มตัวอย่างจากทั้งสองชุมชน เป็นจำนวน 131 ครัวเรือน

จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 131 ครัวเรือนแบ่งตามสัดส่วนคือ เก็บประชากรกลุ่มตัวอย่างชุมชนคลองรี 43 ครัวเรือน แยกเป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่หมู่ 4 จำนวน 11 ครัวเรือน และ หมู่ที่ 5 จำนวน 32 ครัวเรือน และชุมชนบ้านท่าคุระเก็บประชากรกลุ่มตัวอย่าง 88 ครัวเรือน โดยแยกเก็บตัวอย่างหมู่ที่ 8 จำนวน 28 ครัวเรือน หมู่ที่ 9 จำนวน 60 ครัวเรือน (ดังตารางที่ 1.2) ผู้ศึกษาใช้วิธีการเก็บตัวอย่าง อย่างมีระบบ สองวันหนึ่ง จากทั้งสองชุมชนที่หมู่บ้านจนครบ 131 ครัวเรือน

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนครัวเรือนในพื้นที่ศึกษาและเก็บตัวอย่างครัวเรือนตามสัดส่วน ของครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ

หมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	ร้อยละ	เก็บตัวอย่าง(ครัวเรือน)
ชุมชนบ้านคลองรี			
หมู่ที่ 4	71	15	11
หมู่ที่ 5	121	26	32

ชุมชนบ้านท่าคุระ			
หมู่ที่ 8	115	24	28
หมู่ที่ 9	170	35	60
รวม	477	100	131

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในกรณีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่
- ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน พระ
  - กลุ่มองค์กรชุมชน กลุ่มเดินเรือ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มหาปลา กลุ่มทำนา ทำสวน
  - กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลคลองรี อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา
  - กลุ่มองค์กรเอกชน ได้แก่ ผู้ประกอบการ เจ้าของธุรกิจในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งตะวันออก ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ศึกษา

3.2 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบสัมภาษณ์ในลักษณะเชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับสอบถามข้อมูลต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 1,2 โดยการสัมภาษณ์ จากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน ผู้นำหมู่บ้านและสมาชิกในชุมชนจากกลุ่มต่างๆ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการจัดการจากอดีต จนถึงปัจจุบัน จากชุมชนทั้งสอง ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และการระดมสมองจากตัวแทนของชาวบ้านทั้งสองชุมชน ในด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค

2) แบบสอบถาม สำหรับการสอบถามตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 2 โดยสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรทั้งสองตำบลมี 131 ครัวเรือน โดยแบ่งไปตามสัดส่วนของครัวเรือนในแต่ละชุมชนโดยมีชุมชนบ้านคลองรี เก็บตัวอย่าง 43 ครัวเรือน และชุมชนบ้านท่าคุระ 88 ครัวเรือน สอบถามจากครัวเรือนตัวอย่าง สอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไป และเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง ในการดูแล รักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

3) อุปกรณ์เครื่องมือที่ช่วยในการสัมภาษณ์ สอบถามและสังเกต ประกอบด้วย เครื่องบันทึกเสียง วิดีโอ อุปกรณ์เครื่องเขียนเพื่อจดบันทึก

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆ ที่จะเข้ามาประกอบกันเพื่อที่จะนำข้อมูลไปตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังต่อไปนี้

การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ก่อนปีพ.ศ.2518 - พ.ศ.2556 รวบรวมข้อมูลรูปแบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในแต่ละช่วงเวลาโดยทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์จากประชากรในพื้นที่ศึกษา และรวบรวมข้อมูลรูปแบบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ จากการสัมภาษณ์ จากภาคประชาชน ภาครัฐและภาคเอกชน

การเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงตามสภาพภายในพื้นที่ การเก็บรวบรวมข้อมูลได้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทำการศึกษาจากเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ หนังสือ และรายงานการศึกษาต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา เช่น ข้อมูลหมู่บ้านต่างๆ ข้อมูลพื้นฐานจากหน่วยงานราชการต่างๆ องค์กรบริหารส่วนตำบลคลองรี

ขั้นตอนที่ 2 การเข้าไปแนะนำตัวผู้ศึกษาเพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้ศึกษา กับผู้นำชุมชนนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าของผู้ประกอบการ ชาวบ้าน และสำรวจสภาพหมู่บ้านต่างๆ

ขั้นตอนที่ 3 พูดคุยกับผู้นำชุมชนพร้อมทั้งให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบของหมู่บ้านต่างๆ สัมภาษณ์ข้อมูลที่สามารถให้ข้อมูลหลักได้ แล้วนำมาเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

ขั้นตอนที่ 4 ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและร่วมประชุมสัมมนากับชุมชน และพูดคุยสนทนาสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ และหน่วยงานเอกชน

ขั้นตอนที่ 5 ใช้แบบสอบถาม โดยจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างของครัวเรือนที่อาศัยบริเวณริมขอบด้านตะวันออกของทะเลสาบสงขลา มีจำนวน 4 หมู่บ้าน ของชุมชนบ้านคลองรี และชุมชนบ้านท่าคุระ

เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 131 ครัวเรือน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า สัตว์) ด้านการใช้ประโยชน์รูปแบบและกระบวนการ / วิธีการในการจัดการที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจในพื้นที่ เพื่อทราบถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ของพื้นที่ทั้งสองชุมชน ตลอดจนการวางแผนในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

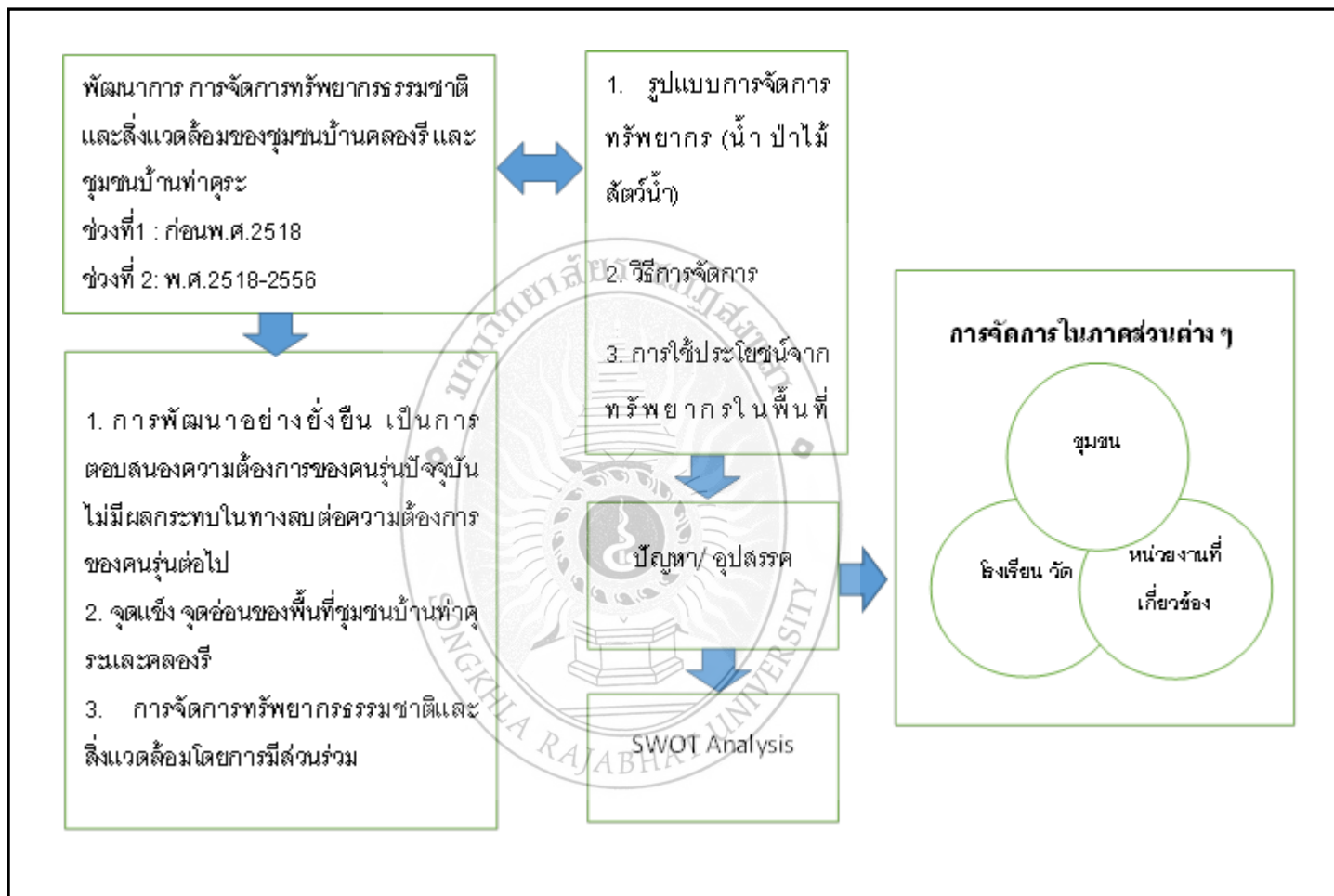
ข้อมูลจากการสำรวจและแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจะนำมาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยแยกประเด็นการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

- 1) การวิเคราะห์พัฒนาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในด้านจุดกำเนิดของการจัดการและการพัฒนาการด้านการเปลี่ยนแปลงการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ลักษณะเชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ จากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน ผู้นำหมู่บ้านและสมาชิกในชุมชนจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลแบบเจาะลึกจะนำมาใช้เพื่อประกอบการวิเคราะห์เนื้อหา โดยข้อมูลเมื่อได้มาแล้ว นำไปดำเนินการดังนี้
  - (1) การแยกแยะข้อมูล เป็นการแยกแยะข้อมูลของแต่ละหน่วยงาน
  - (2) จัดหมวดหมู่ข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการแยกแยะเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรและรูปแบบการจัดการทรัพยากร
  - (3) การจัดการความสำคัญ เป็นการนำข้อมูลที่ได้อธิบายลำดับของข้อมูลที่ได้รับ โดยการเรียบเรียง จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และหลังจากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการพรรณนา
- 2) การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ใน 3 ประเด็น หลักดังนี้
  - (1) รูปแบบการจัดการวิเคราะห์ด้านความหลากหลายของรูปแบบ ความแตกต่างคล้ายคลึงของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางพื้นที่
  - (2) วิธีการจัดการวิเคราะห์ การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน และโดยรัฐ
  - (3) วิเคราะห์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ และการเก็บผลผลิตจากทรัพยากรภายในทะเลสาบสงขลา

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าวนี้ ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ส่วนการวิเคราะห์ทางพื้นที่ นำเสนอผลการวิเคราะห์ด้านโครงสร้างรูปแบบการจัดการ และได้จากข้อมูลแบบสอบถาม โดยใช้สถิติค่าร้อยละ หาค่าเฉลี่ย

- 3) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อ 1) และ 2) นำมาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ข้อมูลการใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆ รูปแบบและการจัดการทรัพยากรของแต่ละชุมชน สำหรับข้อมูลทั้งหมดจะใช้ในการพรรณนาให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรทั้งของชุมชนและของหน่วยงาน
- 4) วิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ ใช้วิธีการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือ

3.5 กรอบแนวคิดงานวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจในบริบทของพื้นที่โดยมีการนำเสนอ ด้านต่างๆประกอบด้วย 1) สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์กายภาพ 2) การตั้งถิ่นฐานและลักษณะทางด้าน ประชากร สังคม วัฒนธรรม 3) ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ

เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดประสงค์การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการ ทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ ช่วงปี.ศ.2518 -2556 และ เพื่อศึกษารูปแบบการ จัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ และหาจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ของ ทั้งสองชุมชน

4.1 สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์กายภาพ

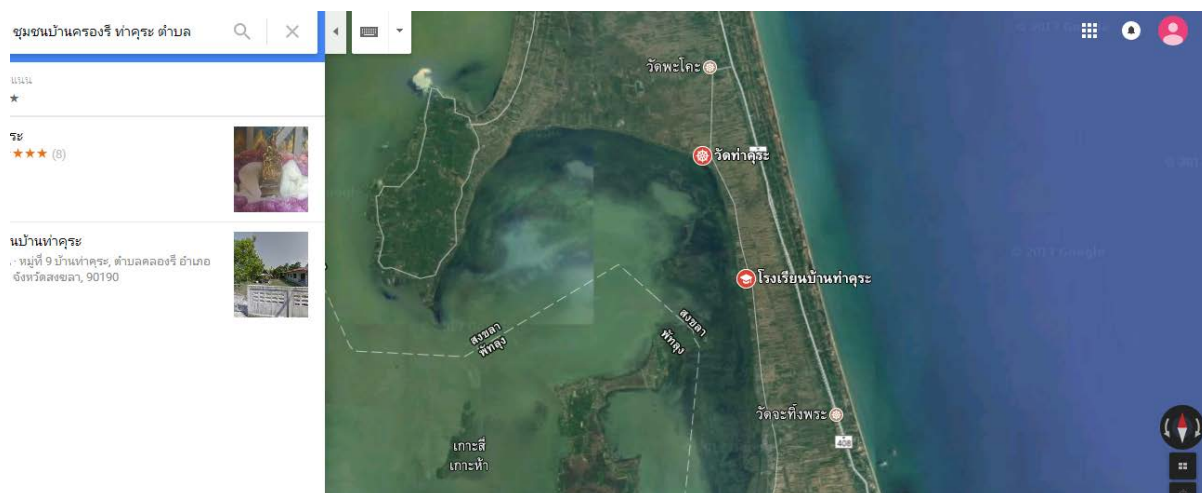
4.1.1 ที่ตั้ง อาณาเขต และขอบเขตการปกครอง

พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านคลองรี มีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่ศึกษาคือหมู่ที่ 2 บ้าน โปธิใหม่ และหมู่ที่ 4 บ้านคลองรี ในส่วนชุมชนบ้านท่าคุระหมู่ที่ 8 บ้านท่าคุระและหมู่ที่ 9 บ้าน ท่าคุระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ชุมชนทั้งสองนี้ตั้งตามแนวชายฝั่งตะวันออกของ ทะเลสาบสงขลา(ตอนกลาง) ซึ่งชุมชนบ้านคลองรี มีเนื้อที่ 2,002 ไร่ และชุมชนบ้านท่าคุระ มีเนื้อ ที่ 5,805 ไร่ โดยตำบลคลองรี มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลดีหลวง ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ และตำบลกระแสดินธุ์ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลดีหลวง ตำบลสนามชัย ตำบลกระดังงา อำเภอสทิงพระ
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ขนาดทับทะเลสาบสงขลา

4.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดสงขลา พื้นที่ทางทิศเหนือเป็นคาบสมุทรแคบและยาวยื่นลง มาทางใต้ เรียกว่า คาบสมุทรสทิงพระ ส่วนใหญ่พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่บ้านคลองรีมีเนื้อที่ทั้งหมด 1,411ไร่ เป็นหมู่บ้านที่มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มอยู่ริมทะเลสาบ ลักษณะ ดินเป็นดินเหนียว ทางทิศตะวันตกของ หมู่บ้านติดกับทะเลสาบสงขลา ลักษณะทางพื้นที่มีทั้งพื้นที่ส่วนน้ำและพื้นดินดังภาพ 4.1ลักษณะภูมิประเทศ ของชุมชน

ภาพ 4.1 ลักษณะภูมิประเทศของชุมชน

4.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศระหว่างพ.ศ. 2519 - 2560 ได้จากสถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดสงขลา พบว่าบริเวณพื้นที่จังหวัดสงขลา มีลมมรสุมที่พัดประจำเป็นฤดูกาล 2 ชนิด คือมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือหรือฤดูหนาวจะมีลมจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นลมเย็นและแห้งจากประเทศจีนพัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้ภาคต่างๆ ทางตอนบนของประเทศตั้งแต่ภาคกลางขึ้นไป มีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้งทั่วไป แต่ภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปรวมถึงสงขลาด้วยกลับมีฝนตกชุกเพราะลมมรสุมนี้พัดผ่านอ่าวไทย จึงพาเอาไอน้ำไปตกเป็นฝนทั่วไป อากาศจึงไม่หนาวเย็นดังเช่นภาคอื่น ๆ ที่อยู่ตอนบนของประเทศ แต่อาจมีอากาศเย็นเป็นครั้งคราว ลมมรสุมอีกชนิดหนึ่งคือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งพัดผ่านมหาสมุทรอินเดียจึงพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้นมาสู่ประเทศไทย แต่เนื่องจากเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกกั้นกระแสลมไว้ ทำให้บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกและจังหวัดสงขลามีฝนตกน้อยกว่าภาคใต้ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นด้านที่รับลม

ฤดูกาลของจังหวัดสงขลาแบ่งตามลักษณะของลมฟ้าอากาศของประเทศไทยออกได้เป็น 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ระยะเวลาเป็นช่วงว่างระหว่างฤดูมรสุมหลังจากสิ้นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือหรือฤดูหนาวแล้ว อากาศจะเริ่มร้อนและมีอากาศร้อนจัดที่สุดในเดือนเมษายน แต่ไม่ร้อนมากนักเนื่องจากอยู่ใกล้ทะเลกระแสลมและไอน้ำทำให้อากาศคลายความร้อนลงไปมาก

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งเป็นลมที่ร้อนและชื้นจากมหาสมุทรอินเดียพัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้มีฝนตกทั่วไปและในช่วงฤดูฝนยังมีร่องความกดอากาศต่ำปกคลุมภาคใต้เป็นระยะ ๆ อีกด้วย จึงทำให้มีฝนตกมาก และเนื่องจากเป็นจังหวัดที่อยู่ทางด้านตะวันออกของภาคใต้จึงได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านอ่าวไทย ทำให้จังหวัดนี้มีฝนตกมากในช่วงฤดูหนาวคือระหว่างเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมอีกช่วงหนึ่งด้วย จึงนับว่าเป็นจังหวัดที่มีฤดูฝนอันยาวนาน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในระยะนี้ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเย็นและแห้งจากประเทศจีนพัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้อุณหภูมิลดลงทั่วไปและมีอากาศหนาวเย็น แต่เนื่องจากจังหวัดสงขลาอยู่ทางด้านชายฝั่งตะวันออกของภาคใต้อุณหภูมิจึงลดลงเล็กน้อยเป็นครั้งคราว อากาศจึงไม่สู้จะหนาวเย็นมากนักและบริเวณชายฝั่งจะมีฝนตกชุกทั่วไป

อุณหภูมิ เนื่องจากจังหวัดสงขลาตั้งอยู่บนฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดจากมหาสมุทรอินเดียและลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านอ่าวไทย ทำให้ได้รับไอน้ำและความชุ่มชื้นมาก อุณหภูมิเฉลี่ยจึงไม่สูงมาก อากาศไม่ร้อนจัดในฤดูร้อนและอบอุ่นในช่วงฤดูฝน ส่วนในฤดูหนาวจะมีอากาศเย็นเป็นบางครั้ง อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 27.6 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 23.9 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.4 องศาเซลเซียส เดือนที่มีอากาศร้อนที่สุดส่วนมากอยู่ในเดือนเมษายน แต่มีบางปีที่มีอากาศร้อนที่สุดอยู่ในเดือนพฤษภาคม เคยตรวจอุณหภูมิสูงสุดได้ 338.2 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2519 และตรวจอุณหภูมิต่ำที่สุดได้ 19.1 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2504

ความชื้นสัมพัทธ์ ความชื้นสัมพัทธ์สัมพันธ์กับมวลอากาศและอิทธิพลของลมมรสุมเป็นสำคัญตลอดทั้งปีของจังหวัดสงขลาจะมีความชื้นสัมพัทธ์อยู่ในเกณฑ์สูง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมทั้งสองฤดูคือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มรสุมทั้งสองนี้ก่อนที่จะพัดเข้าสู่บริเวณจังหวัดได้พัดผ่านทะเลและมหาสมุทรจึงพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้นมาด้วย ทำให้มีความชื้นสัมพัทธ์สูง ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปีประมาณ 79 % โดยมีความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดเฉลี่ย 92 % ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุดเฉลี่ย 66 % เคยตรวจความชื้นสัมพัทธ์ต่ำที่สุดได้ 36 % ในเดือนมีนาคมและเมษายน

ฝน จังหวัดสงขลาอยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันออก จัดว่าเป็นจังหวัดที่มีฝนตกค่อนข้างดีจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ ในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงเหนือจะมีฝนตกชุกกว่าฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เพราะอยู่ทางด้านตะวันออก ไม่มีภูเขาสูงปิดกั้นจึงได้รับมรสุมเต็มที่ทำให้มีฝนตกชุก โดยเฉพาะเดือนตุลาคมถึงธันวาคม ส่วนในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีฝนตกน้อยกว่าฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเพราะมีภูมิประเทศมีแนวเทือกเขาตะนาวศรีปิดกั้นทำให้ได้รับกระแสลมจากมรสุมไม่เต็มที่ ปริมาณฝนเฉลี่ยของจังหวัดสงขลาอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 2,093.8 มิลลิเมตร และมีฝนตกประมาณ 159 วัน เดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือนพฤศจิกายน มีปริมาณฝนเฉลี่ยประมาณ 582.6 มิลลิเมตร และมีฝนตกประมาณ 23 วัน เคยวัดฝนสูงสุดใน 24 ชั่วโมง ได้ 329.4 มิลลิเมตร เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2519

4.2 การตั้งถิ่นฐานและลักษณะทางด้านประชากร สังคม วัฒนธรรม

4.2.1 ลักษณะประชากรชุมชนบ้านคลองรี และบ้านท่าคุระ ในพื้นที่ตำบลบ้านคลองรี ห่างจากตัวอำเภอสิงหนครประมาณ 15 กิโลเมตร จากการสำรวจข้อมูลในปีพ.ศ.2556 ประชากรรวมทั้งสี่หมู่บ้านสองชุมชน 1,615 คน ชุมชนทั้งสองนี้ เป็นชุมชนที่เลือกมาศึกษาทั้งสี่หมู่บ้าน สาเหตุที่เลือกมาเฉพาะสี่หมู่บ้าน เพราะมีพื้นที่ติดต่อกับทะเลสาบสงขลาตอนกลางสามารถศึกษาเป็นกรณีศึกษาในเรื่องการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและเป็นชุมชนแรกเริ่มที่ก่อเกิดของชุมชน

จากการสำรวจวิจัยครั้งนี้ได้สำรวจข้อมูลจำนวนประชากร จากปีพ.ศ. 2556 ด้านจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่ทั้งสองชุมชนสี่หมู่บ้าน ได้แก่ชุมชนบ้านคลองรี และชุมชนบ้านท่าคุระ ได้ดังตาราง 4.1

ตาราง 4.1 จำนวนหลังคาเรือน และประชากรปีพ.ศ. 2556

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนประชากร		
		ชาย	หญิง	รวม

ชุมชนบ้านคลองรี				
หมู่ที่ 4	71	140	148	258
หมู่ที่ 5	121	186	199	385
ชุมชนบ้านท่าคุระ				
หมู่ที่ 8	115	213	191	404
หมู่ที่ 9	170	261	307	568
รวม	477	800	845	1,615

ที่มา : เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม, 2556

4.2.2 ลักษณะทางเชื้อชาติและศาสนา

กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษาคือคนไทยทั้งหมด โดยมีเชื้อชาติเดียวกันคือ เชื้อชาติไทย แต่จะมีความแตกต่างในเรื่องศาสนา ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการอยู่ร่วมกัน โดยส่วนใหญ่ ประชากรชุมชนบ้านคลองรีและบ้านท่าคุระ ทั้งสองชุมชนนี้มีผู้นับถือศาสนาพุทธ และบางส่วนศาสนาอิสลาม ดังตาราง 4.2

ตาราง 4.2 นับถือศาสนา

ศาสนา	ชุมชน		รวม	ร้อยละ
	หมู่ที่ 4,5 บ้านคลองรี (คน)	หมู่ที่ 8,9 บ้านท่าคุระ (คน)		
1.พุทธ	43	88	113	100
2.อิสลาม	-	-	-	-
รวม	43	88	113	100

ที่มา : เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม, 2556 (กลุ่มตัวอย่าง113คน)

4.2.3 การศึกษา

ด้านการศึกษาที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้ไม่ได้รับการศึกษาระดับร้อยละ 1 จากการสอบถามพบว่าในพื้นที่นี้จะพบว่าการศึกษาส่วนใหญ่เรียนแค่ประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 88 เนื่องด้วยชุมชนทั้งสองนี้ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในด้านอาชีพเกษตรกรรมและด้านการประมง จึงต้องใช้แรงงานเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งขณะเดียวกันเมื่อมีการสอบถามเพิ่มเติม พบว่าในทุกหลังคาเรือนมีการส่งเสียบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป ได้แก่ มัธยมศึกษาตอนต้น ระดับปริญญา เป็นต้น เนื่องจากการสอบถามครั้งนี้เป็นเพียงแค่กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งส่วนใหญ่ได้จากการตอบแบบสอบถามจากวัย 40 -70 ปี จึงปรากฏข้อมูลด้านการศึกษาในเบื้องต้น ดังตาราง 4.3 ระดับการศึกษา

ตาราง 4.3 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชุมชนบ้านคลองรี		รวม	ร้อยละ
	หมู่ 4,5 (คน)	หมู่ 8,9 (คน)		
1. ไม่ได้รับการศึกษา	1	-	1	0.8
2.ประถมศึกษา	31	57	88	77.8
3.มัธยมศึกษาตอนต้น	6	5	11	9.7
4.มัธยมศึกษาตอนปลาย	4	4	8	7.0

5.ปริญาตรี	1	4	5	4.4
รวม	43	88	113	100

ที่มา : เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม, 2556 (กลุ่มตัวอย่าง113คน)

4.2.4 ขนบธรรมเนียมประเพณี

ในปัจจุบันผู้คนทั้งสองชุมชนมีการยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีตามบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมายาวนานเหมือนที่เคยปฏิบัติมาในอดีตมีจำนวนน้อย เช่น การทำบุญปีใหม่ไต้ต้นเสียบ การทำบุญกฐิน การทำบุญเดือนสิบ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การยกเสาบ้าน ประเพณีชักพระ เป็นต้น ชาวบ้านไม่ได้เคร่งครัดเหมือนเช่นในอดีต มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ขั้นตอนในด้านการปฏิบัติเพื่อให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบันที่สามารถดำรงให้เข้ากับภาวะทางเศรษฐกิจ การเมือง ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันที่ได้เข้าทำลายความเชื่อประเพณีอย่างการเกิดการหลงลืมและสูญหายตามกาลเวลา และอีกทั้งเนื่องด้วยไม่มีสืบทอดและผู้นำพิธี ที่สามารถนำพิธีการต่างๆได้ ส่วนด้านการทำพิธีกรรมทางความเชื่อกับเจ้าที่เจ้าทางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยในด้านพืชผลทางการเกษตรและการทำนา ประมงได้ผลดีนั้นชาวบ้านบางส่วนยังคงดำรงอยู่บ้าง เช่น การออกหาปลาในทะเลสาบสงขลาที่ไหว้เจ้าที่เจ้าทาง ไหว้หัวเรือ ผูกหัวเรือ เป็นต้น

ด้านพิธีกรรมความเชื่อที่ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันที่ปรากฏเห็นได้ชัดโดยเกิดจากพลังและแรงใจและความเชื่อ จากชาวบ้านที่มีถิ่นฐานบ้านเกิดและผู้ที่มีความเชื่อ ที่ได้บนบานไว้กับเจ้าแม่อยู่หัวจะมีการเดินทางมาแก้บน และถือโออาสกลับบ้านเกิดของตนเอง โดยในหนึ่งปีจะมีการจัดประเพณีตายเป็นยัน หรือพิธีสมโภชและสงน้ำเจ้าแม่อยู่หัว หนึ่งครั้ง ตรงกับวันพุธแรกของข้างแรม เดือนหก ในงานมีการทำกิจกรรมพิธีกรรมโดยชาวบ้านทำคุระและผู้คนที่มีความเชื่อจะพยายามกลับมาร่วมพิธีนี้ พิธีงานตายเป็นยัน เริ่มด้วยการอัญเชิญพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัว ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คุบ้านคูเมืองออกจากผอบที่ประดิษฐานอยู่ในห้องภายในมณฑป ในวัดทำคุระ โดยการจัดเตรียมเครื่องถวาย ได้แก่ เขียน(ตะกร้า) หมากพลู เสื่อหมอน และให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ชายแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาว คล้ายพราหมณ์พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๓ รูป ทำพิธีอัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัว โดยแก้ผ้าที่ห่ออยู่ ๙ ชั้น เป็นผ้า ๙ สี (ยกเว้นสีดำ) แต่ละชั้นผูกมัดด้วยสายสิญจ์ พระสวดบังสุกุล โนรา ตีเครื่องรับ ครูหมอเป็นผู้ทำพิธี เมื่ออัญเชิญออกมาแล้ว ก็จะประดิษฐานไว้ที่สำหรับสงน้ำภายในมณฑป ประเพณีงานตายเป็นยัน จะมีการสมโภชโดยการรำโนราโรงครู (โนราโรงครู หมายถึง การรำโนราอย่างพิธีกรรมตามแบบฉบับดั้งเดิมอย่างครบกระบวนการ คือ ต้องเลือกสถานที่ปลูกสร้างโรงรำให้ถูกทิศมีศาล และเครื่องเช่นบวงสรวงครบถ้วน) เริ่มด้วยการตั้งเครื่องโหมโรง ประกาศเชิญราชครู รำเบิกโรง รำแม่บท ออกพราน รำคล้องหงส์ รำแทงเข้และแสดงเรื่องชาวบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นลูกหลานของเจ้าแม่อยู่หัว ต่างก็ผลัดเปลี่ยนกันรำแก้บนในโรงด้วย ที่บนว่าจะรำเป็นพรานก็เอาหัวพรานมาสวมแล้วรำพอเป็นพิธีคนละท่าสองท่า โนราโรงครูจะรำต่อเนื่องกัน ๓ วัน ๓ คืน เริ่มวันพุธ ไปสิ้นสุดในวันศุกร์วันรุ่งขึ้น คือวันพฤหัสบดี จะมีกิจกรรมการแก้บนตามที่บนบานศาลกล่าวไว้ โดยการจัดหับด้วยขนมพอง ขนมลา ขนมโค ไปรวมกันที่วัด ในการทำขนมเช่นบวงสรวง ถ้าใครมีบุตรชายให้ทำขนมโค (คล้ายขนมต้มขาว แต่สอดไส้ด้วยน้ำตาลแว่นและคลุกมะพร้าว) ถ้ามีบุตรหญิงให้ทำขนมพอง หรือขนมลา (ขนมพื้นเมืองที่นิยมทำในวันประเพณีวันสารท) มาถวายวัดและเลี้ยงดูคนญาติ มิฉะนั้นเชื่อกันว่าเจ้าแม่อยู่หัวจะให้โทษถึงเป็นบ้า ง่อยเปลี้ย พิกลพิการ หรือประสบเคราะห์กรรมต่างๆ พิธีแก้บนนี้จะมีตลอดวัน จนกว่าผู้ที่บนไว้ได้ทำพิธีแก้บนจนหมดหลังจากเสร็จพิธีแก้บนแล้ว ก็จะอัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัวเข้าผอบโดยห่อผ้า ๙ สี ๙ ชั้น พระสวดบังสุกุล และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลเป็นการเสร็จพิธี

ในด้านความเชื่อต่อเจ้าแม่อยู่หัว เป็นความเชื่อที่มีการถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น โดยจากการสัมภาษณ์ผู้คนที่ในพื้นที่และคนที่มาทำบุญที่วัดท่าคุระ มีการให้ข้อมูลที่ตรงกันว่า “ หากเกิดการขัดสนเรื่องใด ก็แล้วแต่จะมีการนึกถึง กล่าวถึงเจ้าแม่อยู่หัวให้ช่วยลูกหลานได้ทำมาค้า ขึ้น หรือ เกิดอุปสรรคต่างๆ ก็ขอให้แคล้วคลาดไป ให้มีการดำเนินไปอย่างราบรื่น หรือแม้แต่ลูกหลานไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วย ก็บนบานให้หาย และจะมาแก้บนในวันสงกรานต์เจ้าแม่อยู่หัวเป็นต้น” ในเรื่องความเชื่อ

4.2.5 โครงสร้างพื้นฐาน

ระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ จากอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่โลกภายนอกมากขึ้น ได้แก่ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ทำให้ชุมชนเข้าสู่ระบบตลาดมากขึ้น ด้วยการบริการขั้นพื้นฐานของรัฐที่เน้นเส้นทางคมนาคม ไฟฟ้า ประปาและการโทรคมนาคม

จากยุคของการก่อเกิดขึ้นชุมชน การติดต่อกันระหว่างชุมชนต้องอาศัยเส้นทางการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ส่วนภายในชุมชนมีการติดต่อระหว่างบ้านเรือนนั้นก็เช่นเดียวกันคืออาศัยเรือแจว และการเดินด้วยเท้าเป็นหลัก เนื่องด้วยสภาพชุมชนบ้านคลองรีและบ้านท่าคุระเป็นที่ราบลุ่มที่ติดต่อกับทะเลสาบสงขลาตอนกลาง บ้านเรือนทุกหลังคามีการสร้างแบบพื้นสูง สภาพดินโคลนตมเป็นส่วนใหญ่ ที่เกิดจากน้ำขึ้นน้ำลง หากในช่วงฤดูแล้งชาวบ้านจะใช้ลานใต้ถุนบ้านทำกิจกรรมของครอบครัว และใช้เป็นที่พักเรือแจว เรือพาย ในทุกหลังคาเรือน ในปัจจุบันสภาพใต้ถุนบ้านเรือนของแต่ละหลังคาเรือนเป็นที่ทิ้งน้ำเสีย บางบ้านทิ้งขยะลงไป บ้างก็เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ไว้ใต้ถุนบ้าน

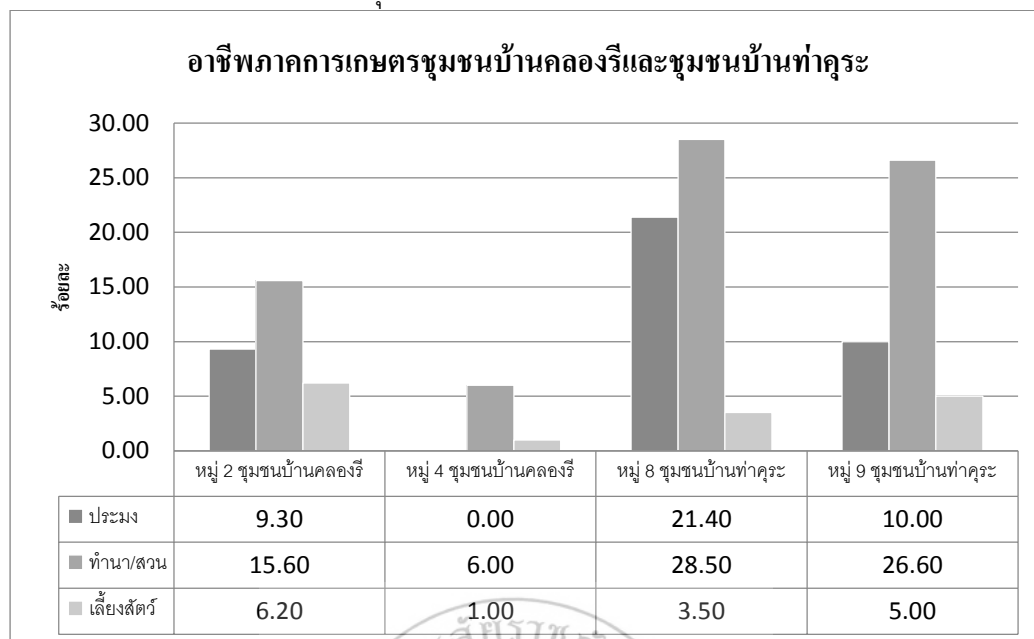
การคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เริ่มแรกเดิมที่เป็นถนนลูกรัง และต่อมาเป็นถนนลาดยาง หมายเลข สข2082 ส่วนถนนภายในหมู่บ้านที่เชื่อมต่อระหว่างหลังคาเรือน เป็นถนนคอนกรีต

4.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของชาวชุมชนบ้านคลองรี ส่วนใหญ่เป็นการพึ่งพาจากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา โดยชาวบ้านมีอาชีพประมงแบบพื้นบ้าน ได้แก่ การจับสัตว์น้ำโดยเรือขนาดเล็ก เครื่องมือทางการประมงแบบพื้นฐาน เช่น แห รั้ว เป็นต้น ส่วนอาชีพหลักภาคพื้นดินได้แก่ การทำนาปี และอาชีพเสริมเลี้ยงวัว ขึ้นตาลตะโนด มีทั้งน้ำตาล และลูกตาลเป็นต้น

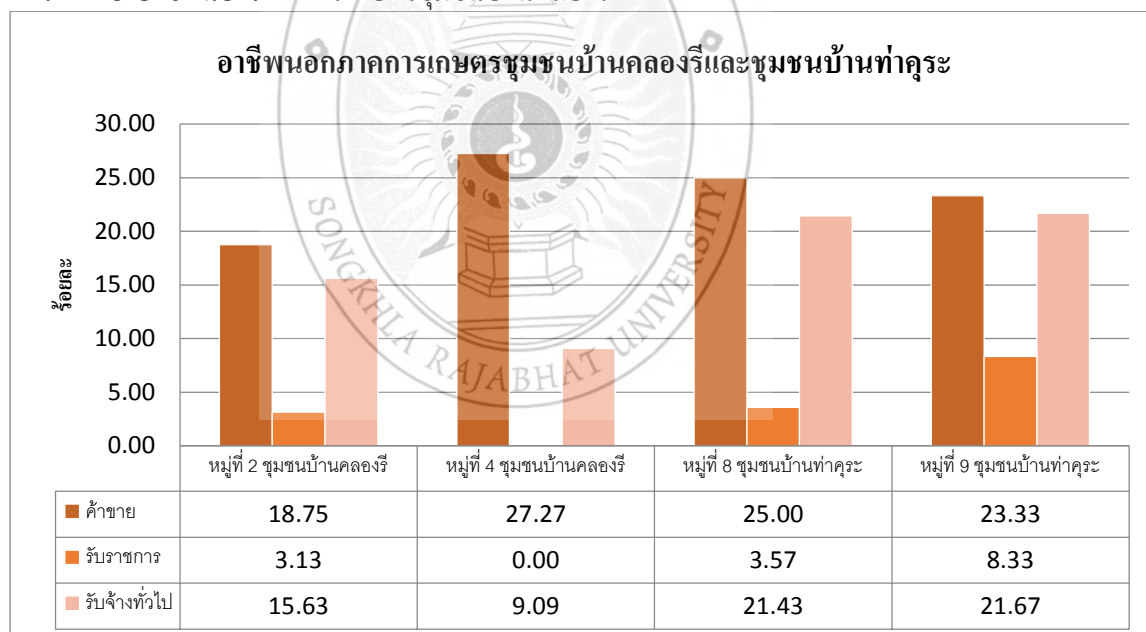
จากการศึกษาสำรวจภาคสนามเมื่อปี พ.ศ. 2556-2557 จากกลุ่มตัวอย่าง 113 สามารถจำแนกการประกอบอาชีพภาคการเกษตร และอาชีพนอกภาคการเกษตร ออกเป็นลักษณะใหญ่ๆ พบว่าตำบลคลองรี ทั้งชุมชนบ้านคลองรี และบ้านท่าคุระ พบว่า หมู่ที่ 2 บ้านโพธิ์ใหม่ และหมู่ที่ 4 บ้านคลองรี ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาทำสวนและเลี้ยงสัตว์ ส่วนการประมงจะพบในหมู่ 2 เป็นส่วนใหญ่ ดังข้อมูลในตาราง 2.4 ในชุมชนบ้านท่าคุระ หมู่ที่ 8 บ้านท่าคุระและหมู่ที่ 9 บ้านท่าคุระประชากรส่วนใหญ่ทำนาทำสวน และประมงเป็นอาชีพหลัก ดังตารางตาราง 2.5

ตาราง 4.4 อาชีพภาคการเกษตรชุมชนบ้านคลองรี

ที่มา: เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม, 2556

ตาราง 4.5 อาชีพนอกภาคการเกษตรชุมชนบ้านคลองรี

ที่มา: เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม, 2556

4.3.1 อาชีพภาคการเกษตร

1) การทำประมง เป็นอาชีพเสริมของชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองรีและบ้านท่าคุระ มีการหาสัตว์น้ำเพื่อเลี้ยงชีพ อาศัยแหล่งจับสัตว์น้ำจากทะเลสาบเป็นหลัก เครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่ประดิษฐ์จากผู้คนในชุมชนของแต่ละครัวเรือน วิธีการจับสัตว์น้ำขึ้นอยู่กับความถนัดของแต่ละบุคคล สัตว์น้ำที่จับได้มากที่สุดคือปลาน้ำจืด เช่น ปลาแมง(มาว) กุ้ง หอย เป็นต้น ผลผลิตจากการจับสัตว์น้ำบางส่วน

มีการขายให้แก่แม่ค้าในชุมชนที่มารับซื้อเพื่อนำไปขายต่อในตลาดตัวเมือง บางส่วนนำไปแปรรูป ในปัจจุบัน ปริมาณของสัตว์น้ำได้ลดน้อยลง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลของความร่วมมือไปยังกรมประมงเพื่อขอ อนุเคราะห์พันธุ์สัตว์น้ำปล่อยในทะเลสาบสงขลา จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า “จากการหาสัตว์น้ำ ตั้งแต่หนุ่มจนกระทั่งปัจจุบัน ผ่านมาแล้วสามสิบสี่ปี ลุงพบว่า มาช่วงนี้(2556) สัตว์น้ำหายากสุด เช่นเมื่อ ออกเรือไปตั้งแต่เช้า กลับเข้ามาตอนเที่ยง ได้ปลา กุ้ง นับจำนวนลูก ไม่คุ้มกับค่าน้ำมันที่เติมไป จึงทำให้หันมา หาสัตว์น้ำเป็นอาชีพเสริมมากกว่า แตกต่างจากอดีตเมื่อออกทะเลจะนำกลับมาในปริมาณที่มาก และสามารถ ให้แม่บ้าน(ภรรยา)ได้แปรรูป เช่นทำปลาแดดเดียว และจะมีพ่อค้าแม่ค้าคนกลาง มารับไปขายในตลาด หาก เป็นปลา เพลียง (หอยขนาดเล็กที่เกาะตามราก ต้นลำพู) จะมีคนมารับถึงที่(ขายให้แก่คนเลี้ยงเป็ด) เป็นต้น

2) ทำนา พบในทุกหมู่บ้านจากกลุ่มตัวอย่าง จากการลงพื้นที่ใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์พบว่า เกือบทุกหลังคาเรือนมาอาชีพทำนาเป็นหลัก ทำเพื่อเลี้ยงชีพโดยใน 1 ปีทำนาเพียง1ครั้ง การเก็บเกี่ยว ณ ปัจจุบันอาศัยรถเกี่ยวข้าว แล้วนำข้าวเปลือกจากทุ่งนาใส่กระสอบเพื่อเก็บไว้ในเรือนเพื่อทยอยนำข้าวเปลือก เพื่อส่งเข้าโรงสีข้าวประจำหมู่บ้าน อีกหนึ่งอาชีพเสริมที่ชาวบ้านนิยมเป็นอาชีพเสริมคือ การขึ้นต้นตาลเพื่อ ปาดตาลและเก็บลูกตาลโตนด เพื่อนำลูกตาลมาขาย การปาดตาลเพื่อนำน้ำจากต้นตาลมาขึ้นไฟเคี่ยวจนได้ที่ เป็นน้ำตาลตะโหนด ปัจจุบันพบว่า การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นตาลส่วนใหญ่จะเป็นวัยหนุ่ม 40-70 ปี จากการ สัมภาษณ์ลุงเอื้อน หมู่8 คลองรีพบว่า พบว่าอาชีพหลักคือทำนาเพื่อไว้กินในครัวเรือนอาชีพเสริมว่างเว้นจาก การทำนา เลี้ยงวัว คือขึ้นตาลตะโหนดเมื่อถึงฤดูกาลที่ลูกตาลดิบได้ที่ จะมีการขึ้นต้นตาลเพื่อนำลูกตาลจากต้น แล้วนำมาแกะเป็นลูกๆเพื่อบรรจุใส่ถัง วางขายหน้าบ้านของตนเอง หรือไม่มีพ่อค้าแม่ค้าคนกลางมารับเพื่อ นำส่งโรงงานลูกตาลเพื่อนำไปแปรรูปต่อไป หากลูกตาลสุกนำมาให้วัว วัวจะเลีย(กิน) เฉพาะเปลือกนอกส่วนตัว ลูกตาลที่เหลือสามารถนำมาเผาเพื่อเป็นถ่านใช้ในครัวเรือน ลุงยังกล่าวอีกว่า ต้นตาลให้ประโยชน์อย่างมากหาศาล สามารถนำมาใช้ประโยชน์จากทุกส่วนของต้น เช่นต้นทั้งต้นสามารถเป็นการกำบังจากลม จากพายุได้ ลำต้น สามารถนำมาไม้มาทำบ้านหรือไม่นำมาแกะสลักเป็นเฟอร์นิเจอร์อื่นๆได้ ใบสามารถนำมาทำจากเพื่อมุง(แทน กระเบื้อง) หลังคาบ้าน งวงสามารถปาดตาลลูกตาลดิบ สามารถนำมาแกะใส่ถังขายหรือไม่ก็ส่งโรงงานเพื่อ นำไปแปรรูป ลูกตาลสุกสามารถนำมาทำขนม หรือไม่ไว้กินดี แล้วนำลูกตาลมาเผาไฟ จากผลกระทบเมื่อปี 2548 ลุงกล่าวว่า มีผลต่อต้นตะโหนดเป็นอย่างมาก พายุเข้ายอดตาลบิด ส่งผลให้ลูกตาลน้อยลง น้ำตาลก็ น้อยลงไปอีก

3) เลี้ยงสัตว์ จากการสังเกตและสอบถามจากชาวบ้านทั้งสองชุมชนพบว่าส่วนใหญ่การเลี้ยงสัตว์ใน ชุมชนเป็นการเลี้ยงวัว เลี้ยงเพื่อขายมิใช่เลี้ยงเพื่อใช้แรงงานอย่างสมัยก่อน การเลี้ยงวัวในสมัยนี้เลี้ยงเพื่อขาย เปรียบเสมือนธนาคารที่สะสมเงินของชาวบ้าน จากการสัมภาษณ์ลุงชม บ้านคลองรี กล่าวว่า เลี้ยงวัวในช่วง 5 ปีนี้ เลี้ยงไว้ประมาณ 20-30 ตัว เลี้ยงไว้เพื่อขาย เมื่อเลี้ยงจนได้ที่ (ก็ขาย)จะมีพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ของตนเองเพื่อ ขยายพันธุ์ต่อไป หรือไม่ขอความร่วมมือจากกรมปศุสัตว์อำเภอ มีการฉีดยาเชื้อเข้าใส่ ซึ่งเป็นการผสมเทียม ณ ปัจจุบันมีการใช้วิธีผสมพันธุ์เทียมกันอย่างแพร่หลาย วัฏจักรของการเลี้ยงเริ่มตั้งแต่เข้าตรูหากไม่ใช้ฤดูกาลทำ นานจะต้อน)ไล่ออกจากคอกเพื่อนำวัวไปหากินตามแถวทุ่งนาของตนเอง ระหว่างเผาก็แต่งหญ้า ปลุกหญ้า หญ้า ที่ปลูกได้แก่พันธุ์ เพรี เป็นต้นเพื่อได้ขยายพันธุ์หญ้าวัวได้มากินในฤดูกาลน้ำหลากได้หรือไม่ก็ยามว่างหลังจาก การฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ก็หาซังข้าว(ซังข้าวคือลำต้นของต้นข้าว)เพื่อเก็บไว้ให้วัวกินในยามไม่มีหญ้า ส่วนการเลี้ยง สัตว์ชนิดอื่นที่ปรากฏในชุมชนคือการทำนากุ้ง พบได้ในชุมชนบ้านคลองรี การทำนากุ้งเป็นการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ไว้ในบ่อ ส่วนใหญ่พบบ่อกุ้งติดกับทะเลสาบสงขลาแนวยาว ตามริมทะเลสาบสงขลา เป็นของกลุ่มนายทุน ในยุค ปี2545 มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ มากกว่าในยุคปัจจุบัน โดยชาวบ้านในระแวกที่ตั้งถิ่นฐานใกล้กับทะเลสาบ มีการ

ชุดบ่อ แล้วนำน้ำเค็มจากอ่าวไทยนำมาใส่ในบ่อของตนเองเพื่อเพาะพันธุ์และเลี้ยงเพื่อขายส่งโรงงานต่อไป แต่ ณ ปัจจุบันการทำเลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ลดลงอย่างมาก ซึ่งเกิดมากจากราคากุ้ง ตกต่ำลง มีเฉพาะกลุ่มนายทุนใหญ่ที่สามารถดำรงอยู่ได้แต่ขนาดของจำนวนบ่อการเลี้ยงก็ลดลง

นอกจากอาชีพภาคเกษตรที่สร้างรายได้หลักแก่ครัวเรือนแล้ว ทั้งสองชุมชนนี้ยังมีคนในชุมชนประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรที่สร้างรายได้และเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญแก่ครอบครัว ได้แก่การค้าขาย งานราชการ เอกชน รับจ้างทั่วไป

4.3.2 อาชีพนอกภาคการเกษตร

1) การค้าขาย เป็นอาชีพหลักของนอกภาคการเกษตรสำหรับบางครัวเรือน เนื่องจากชุมชนทั้งสองชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลาทางตะวันตก ส่วนบ้านเรือนบางส่วนตั้งติดกับถนนสายหลักของหมู่บ้าน และมีวัดท่าคุระ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้คนในระแวกใกล้เคียง ส่งผลให้มิชชาบ้านและนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าออกเป็นจำนวนมาก ร้านค้ามีทั้งขายของชำที่เปิดบริเวณหน้าบ้านของตนเอง และการค้าขายอีกรูปแบบหนึ่งที่มีการเคลื่อนที่ได้ คือการใส่รถสามล้อขับไปตามเส้นทางถนนในตัวชุมชน มีการขายอาหารจำพวกอาหารคาว หวาน เป็นต้น

2) งานราชการ ส่วนใหญ่ผู้คนสองชุมชนนี้มีอาชีพรับราชการ จะมีสถานที่ทำงานใกล้กับชุมชน เช่น ครู พนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบล และบางส่วนมีลูกหลานรับราชการในพื้นที่อื่นๆ จะกลับบ้านในวันเสาร์ อาทิตย์และวันสำคัญต่างๆ เป็นต้น

3) งานเอกชน เป็นคนกลุ่มอายุวัยแรงงานที่ได้รับการศึกษา โดยไปทำงานต่างจังหวัด และกรุงเทพมหานคร โดยไม่ได้อาศัยในชุมชนในวัยเรียน เมื่อเรียนจบจะหางานทำในพื้นที่ตนเองเรียนเป็นต้น แต่เมื่อถึงวันสำคัญ เช่นทำบุญเดือนสิบ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ ทำบุญเจ้าแม่อยู่หัว ลูกหลานจะกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดเป็นต้น

4) รับจ้างทั่วไป ชุมชนทั้งสองชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีการอาศัยแบบถาวร ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ เป็นครอบครัวขยาย และมีการขยายครัวเรือนออกตั้งบ้านเรือนใหม่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยมีชาวบ้านบางส่วนจะมีการรับจ้างทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่นรับจ้างภายในชุมชนได้แก่การนำลูกตาลมาแกะเปลือกที่บ้านของตนเอง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงและผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้านเป็นต้น ส่วนการรับจ้างนอกระบบชุมชนส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างโดยการใช้แรงงานเป็นหลัก ได้แก่ งานก่อสร้างเป็นแรงงานผู้ชายเป็นส่วนใหญ่

อาชีพของชาวชุมชนบ้านคลองรีและบ้านท่าคุระ มีความหลากหลายเป็นไปตามความถนัดของตนเอง โดยแต่ละครัวเรือนมีการประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพเพื่อเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือน (ภาพ4.2) ส่วนใหญ่ทั้งผู้ชายผู้หญิง จะหาเลี้ยงครอบครัวเป็นหลัก หากบ้านไหนมีลูกหลาน ลูกหลานส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพนอกชุมชน และมีผู้เฒ่าผู้小有อาชีพเล็กๆน้อยๆหาเลี้ยงชีพชอบ

การลำเลียงน้ำตาลโตนด

การต้อนวัวกลับที่พัก

พ่อค้าคนกลางรับซื้อกิ่งกลาดำที่บ่อ
การทำน้าอาศัยน้ำจากคลองอาทิตย์

ร้านค้าในชุมชน

ลูกโหนดวัวดูด (ลูกตาลสุกที่ชาวบ้านเก็บมา
เพื่อขายให้แก่พ่อค้าคนกลาง)

ภาพ 4.2 ตัวอย่างในการประกอบอาชีพทั้งภายในและภายนอกการเกษตร

4.4 พัฒนาการของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งตะวันออก บทนี้นำเสนอเรื่องราวของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองยุคสมัย เห็นถึงพัฒนาการของรูปแบบการจัดการทรัพยากรและผลกระทบจากนโยบายและกฎหมายจากหน่วยงานของภาครัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชน รวมถึงรูปแบบและวิธีการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านทั้งสองชุมชน และการปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั้งสองชุมชนท่ามกลางกระแสการพัฒนาในพื้นที่

4.4.1 ยุคแห่งการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ: ก่อนการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง (ก่อนปีพ.ศ.2519)

การก่อเกิดชุมชนในพื้นที่หนึ่ง ได้นั้นได้มีการแรกเริ่มที่เกิดมาจากการบุกเบิกพื้นที่ เพื่อต้องการหาเลี้ยงชีพ ชุมชนทั้งสองนี้ก็เช่นกัน เป็นชุมชนที่เกิดมาจากการก่อร่างสร้างตัวจากชุมชนเล็กๆ บนพื้นที่ ที่เป็นป่า ท้องทุ่ง และริมทะเลสาบตะวันออกในตอนกลาง เป็นต้นชุมชนทุกชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่า น้ำ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ย่อมมีพัฒนาการในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนทุกๆชุมชน ในเรื่องของการจัดการจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม ของแต่ละชุมชน แต่จุดประสงค์เดียวกันคือเพื่อต้องการการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ แต่อะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการผลที่ตามมา และวิธีการแก้ไขของชุมชนซึ่งเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ มีอะไรบ้างที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านคลองรีและบ้านท่าคุระ ตั้งแต่ยุคแรกของการก่อตัวเป็นชุมชน และการก้าวเข้าสู่ยุคของการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เข้าสู่ยุคทางการเมืองการปกครองที่เมืองครั่งต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการศึกษาครั้งนี้จะแบ่งเป็นยุคๆเพื่อให้เห็นถึงการเกิดชุมชนในช่วงแรกเริ่ม และชุมชนอยู่ร่วมกับทรัพยากรเหล่านั้นได้มีรูปแบบวิธีการอย่างไร ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของแต่ละยุค แต่ละช่วงที่ปรากฏออกมาในรูปของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสภาพแวดล้อมของธรรมชาติในพื้นที่อย่างชัดเจน ในกรณีศึกษาพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาได้มีพัฒนาการทางพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด ในเรื่องดังต่อไปนี้

4.4.1.1 รูปแบบและวิธีการจัดการทรัพยากร (ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ)

รูปแบบและวิธีการจัดการทรัพยากรในช่วงแรกเริ่ม มีวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการจัดการ โดยมีประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวบ้าน เพราะชุมชนทั้งสองนี้มีการพึ่งพาอาศัยจากทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนไม่มากนัก โดยมีลักษณะเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย ด้านการพึ่งพิงทรัพยากร เป็นต้นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อรูปแบบการจัดการทรัพยากร ในพื้นที่นั้นขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนเอง โดยมีวิธีการจัดการด้วยตนเอง ระหว่างชุมชน คนในชุมชนที่ช่วยกันสอดส่องดูแล เพราะช่วงยุคแรกเริ่มผู้อาศัยมีไม่มากนัก ไม่มีการแย่งชิงทรัพยากร เพราะทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ผู้คนมีจำนวนจำกัด จึงทำให้ผู้คนในยุคนั้นไม่มีหลักเกณฑ์ กฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษร และขอบเขตในการใช้ทรัพยากรที่แน่นอน เป็นไปตามความพอใจ และความสะดวกของผู้ใช้ประโยชน์ แต่มีเพียงวัตถุประสงค์หลักเดียวกันทั้งท้องถิ่นคือ ใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ เพื่อต้องการตอบสนองในปัจจัยสี่ของสมาชิกในชุมชน จากการสัมภาษณ์จากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน กล่าวว่า “ ในสมัยก่อนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา ครว้เรือนไหนอยากกินไร ได้กิน อยากรู้ ใ้อะไรก็สามารถเข้าไปตัดไม้ แล้วมาทำเป็นอะไรก็ได้ทำ เช่น ตัดไม้มาทำเป็นฟืน ไม้หนานๆหนอยก็มาทำบ้านเรือน ซ่อมแซมบ้านเรือน โดยไม่ต้องขออนุญาตจากใคร หากด้านการทำงาน บ้านไหนมีกำลังแรงกายเท่าไรก็สามารถลากพากร ป่ากร บุกเบิกทำไรทำนา ตามแรงกายของครว้เรือนนั้นๆ” โดยแต่ละคนจะมีจิตสำนึกของการหวงแหนมีความรัก ผูกพันในทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง ช่วยกันปกป้อง รักษา ตลอดจนการจัดการ น้ำ สัตว์น้ำ สัตว์ป่า ใน

รูปแบบของความเชื่อเรื่องต่างๆ อันเนื่องมาจากการเกิดจากจิตใต้สำนึกของผู้คนในชุมชนดังเช่น สัตว์น้ำมีการจับมาเพื่อการบริโภค ในแต่ละครั้งเท่านั้น จับมาเฉพาะที่เห็นว่า กินได้และไม่จับช่วงช่วงของการวางไข่ มีความเชื่อด้านการจับสัตว์น้ำ หากในช่วง 15 ค่ำ มีการหยุดล่าสัตว์หยุดในทุกๆด้านเกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพราะเป็นช่วงวันพระ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องมาขมาวิญญานหรือผู้ดูแลแหล่งน้ำ ความเชื่อของชาวบ้านเปรียบเสมือนเป็นการตอกย้ำในการจัดการดูแลปกป้องรักษาแหล่งน้ำ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน สำหรับกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรจากแหล่งน้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ในช่วงเริ่มแรกยังไม่ค่อยเข้มงวด เนื่องจากทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนเองมีความเป็นอิสระในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้ใด การใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพนั้น ต่างมีความเชื่อในเรื่องของกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนั้นๆ ที่มีการนับถือเคารพและถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น เมื่อผู้ที่กระทำความผิดต้องทำพิธีขอขมาลาโทษ ต่อเจ้าที่เจ้าทางผู้ปกปักรักษา น้ำ รักษาป่า เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาต่างๆ ของชาวบ้าน ได้มีการสะสมความรู้ประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรอย่างลึกซึ้ง จากรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้าน ที่มีการจัดการดูแลรักษา โดยเกิดจากการร่วมแรง ร่วมมือดูแลรักษาที่มาจากจิตใต้สำนึกของผู้คนในท้องถิ่น แต่ต่อมาเมื่อมีประชากรจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรกลับมีปริมาณลดลง ประกอบกับปีในวันที่ 19 เมษายน 2519 ทางหน่วยงานของรัฐ ได้มีการประกาศพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาครอบคลุมในส่วนของทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง เป็นพื้นที่สงวน ห้ามมีการรุกกล้าอาณาเขตและการจับสัตว์ป่าทุกชนิด ซึ่งบริเวณแหล่งดังกล่าวชาวบ้านได้ทำมาหากิน ส่งผลกระทบต่อชุมชน ในด้านแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน ซึ่งได้รับความเดือดร้อนอย่างชัดเจนเช่น จากเดิมการล่าสัตว์สามารถล่าได้ทุกชนิดเพื่อนำมาเป็นอาหารในครัวเรือน เป็นต้น

4.4.1.2 การใช้ประโยชน์ในรูปแบบของเนื้อไม้

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่ากระ จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนกล่าวว่าในยุคแรกเริ่มของชุมชนมีประชากรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานไม่มากนัก ประมาณ 4-5 หลังคาเรือนเท่านั้นเอง ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ในยุคบุกเบิกมีการปลูกบ้านสร้างเรือนโดยอิงกับริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลา มีการปลูกบ้านแบบห่างๆ ลักษณะของตัวบ้านทำด้วยไม้ทั้งหลัง โดยยกพื้นสูง หลังคาเป็นหน้าจั่ว มีใต้ถุนบ้านสำหรับผูกเรือ เวลान้ำขึ้น เรือที่ผูกใต้ถุนบ้านก็จะลอยตามระดับน้ำ เพื่อสะดวกในช่วงฤดูน้ำหลาก ภายในตัวเรือนเป็นลักษณะเปิดโล่ง สะดวกต่อการใช้สอยพื้นที่ เช่นหากต้องการเป็นห้องนอน นิยมกันด้วยผ้า ส่วนด้านหน้าของตัวเรือนเป็นเรือนชานไม้ออกมาเพื่อทำกิจกรรมของครัวเรือน หรือบางหลังคาเรือนมีการทำเก๊าอีพนักพิงไว้ด้านหน้าเพื่อใช้ในการต้อนรับแขก โดยไม้ที่นิยมนำมาใช้สำหรับการสร้างบ้านชาวนิยมไม้เนื้อแข็งที่อยู่ในชุมชนจำพวกไม้เคี่ยม ตะเคียน ไม้เสม็ด นำมาสร้างและซ่อมแซมบ้านเรือน การใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ ชาวบ้านกล่าวว่า เลือกลงตามการใช้งาน เช่นหาต้องการซ่อมแซมบ้านเรือน ก็เข้าไปตัดไม้หาไม้ ที่เหมาะที่ควร จะไม่ล้มต้นใหญ่ๆ

การทำฟืนเผาถ่าน ชาวบ้านในยุคบุกเบิก มีการใช้เชื้อเพลิงจากฟืนและถ่าน ในทุกหลังคาเรือน โดยใช้ประโยชน์จากป่า โดยใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับหุงต้ม ปิ้งอาหาร การใช้ไม้สำหรับทำฟืนชาวบ้าน นำไม้เสม็ดหาได้จากริมทะเลสาบ โดยเลือกต้นที่พอเหมาะพอควร ที่สามารถนำมาเผาเป็นถ่าน นำมาเป็นเชื้อเพลิงได้ แต่ที่นิยมนำมาเป็นเชื้อเพลิงจะเป็นกิ่งก้านสาขาขนาดเล็ก เพื่อเป็นเชื้อไฟได้ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านเก็บสะสมลูกตาลที่สุกแล้วนำมาสุ่มๆทิ้งตากแดดจนแห้งแล้วนำมาเผาเอาเป็นถ่านเก็บไว้ใช้ในฤดูฝน

การใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ในยุคนั้น พบว่ามีการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ที่ชาวบ้านมีการเลือกขนาดของไม้โดยคำนึงในลักษณะของการนำมาใช้งาน โดยไม้ที่นำมาซ่อมแซมบ้านเรือน ไม้ทำฟืนเผาถ่าน ไม้ที่นำมาเป็น

เชื้อเพลิง เป็นต้น ชาวบ้านจะไม่มีกรรมสิทธิ์ขนาดใหญ่ การนำไปใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในยุคนี้ มีการเข้าถึงแหล่งได้อย่างอิสระ ไม่ต้องขออนุญาตจากผู้ใด แต่จะมีจิตสำนึกของการตัดไม้ โดยวิธีการเลือกขนาดของไม้ตามประโยชน์ของการใช้งาน

4.4.1.3 การใช้พื้นที่ทางการเกษตร ในยุคบุกเบิก ทุกหลังคาเรือนมีการปลูกข้าว เพื่อนำมาบริโภค ในปีหนึ่งๆทำนาเพียงหนึ่งครั้ง พื้นที่ ที่ใช้ในการทำนา ส่วนใหญ่อยู่ทางด้านตะวันออกของหมู่บ้าน เนื่องจากลักษณะทางพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม แหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตรอาศัยจากคลองอาทิตยย์ที่ไหลผ่านชุมชนเพื่อลงทะเลสาบสงขลาโดยมีลักษณะเป็นน้ำจืด ชาวบ้านส่วนใหญ่จะขุดคลองเล็กคลองน้อยไว้เพื่อการเกษตรของตนเองเพื่อกักเก็บน้ำในยามฤดูฝนใช้ในยามหน้าแล้ง พื้นที่ในการทำนาในยุคแรกๆ มีการจับจองโดยใช้แรงงานของสมาชิกในครัวเรือน มีการถางพื้นที่บุกเบิกตามความต้องการ บ้านหลังใดมีกำลังแรงงานจากสมาชิกของครัวเรือนมาก ย่อมได้จำนวนพื้นที่ในการเพาะปลูกได้มาก พืชหลักๆที่ใช้ในการเพาะปลูก คือ การปลูกข้าว ขั้นแรกคือการเตรียมพื้นที่ในการเพาะปลูก โดยใช้แรงงานจากวัว ในการไถพรวนดิน หลังจากนั้นการหว่านข้าวเปลือก ซึ่งได้จากการแช่ข้าวเปลือกกับน้ำไว้ข้ามคืน แล้วนำมาหว่านให้ทั่วทุ่งนาและทิ้งไว้ บางครัวเรือนใช้วิธีการดำนา โดยมีต้นกล้า แล้วนำมาปลูกเป็นกอๆ โดยใช้วิธีการเอาแรงจากเพื่อนบ้าน โดยไม่มีค่าจ้างเจ้าของพื้นที่ตอบแทนโดยการเลี้ยงอาหารกลางวัน เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ใช้วิธีการเก็บด้วยมือ เครื่องมือที่ใช้เรียกว่า แกะ (แกะคือเครื่องมือในการเก็บข้าวที่ละเอียด) เก็บได้หลายๆเรียง นำมามัดเป็นรวง การมัดให้เป็นรวงโดยใช้ฟางข้าวนำมารวบกันพอประมาณกำมือ หลังจากนั้นเก็บรวบรวมไว้บริเวณปลายทุ่งนาเพื่อล้าเรียง โดยใช้วิธีการหอบ เข้าสู่ยุ้งข้าว นอกจากนี้มีการใช้พื้นที่ในการปลูกข้าวแล้วพื้นที่ตามคันนา หัวนา ปลายนา จะมีต้นตาลโตนตเพื่อบังแดดบังลม และสามารถบอกแดนพื้นที่น่าวาเป็นของใคร เพื่อบอกอาณาเขตที่นา ที่ทำกินว่ามีความกว้างยาวเท่าใด ต่อมามีการปลูกตามคันนาเพื่อการปลูกกล้าเขตคันนา เมื่อมีการขุดถากชายหัวนาในฤดูกาลทำนา และมีการขยายพันธุ์เพิ่มของตาลโตนตเป็นการรอกของลูกตาลที่สุกหล่นโดยธรรมชาติ นอกจากนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากต้นตาลโตนตซึ่งเป็นพืชสารพัดประโยชน์ เช่น นำลำต้นนำมาสร้างบ้านเรือน ใบตาลนำมาเย็บเป็นตับๆแล้วนำมาวางหลังคาบ้าน งวงตาล ปาดตาลจะได้น้ำตาลเพื่อเคี้ยวเป็นน้ำตาลโตนต หรือไม่ก็นำมาทำเป็นน้ำส้มโหนดเพื่อใช้ปรุงอาหาร เป็นต้น ส่วนลูกตาล รับประทานสดเพื่อได้ความหวาน หากผลที่สุกนำมาคั้นเป็นน้ำเพื่อทำขนมหวานได้รสชาติของขนมตาล แล้วนำผลแกนในของลูกตาลสุก นำมาตากแดดเพื่อเผาเป็นถ่าน ใช้ในยามหน้าฝน

4.4.1.4 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา (สัตว์น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า)

ทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ศึกษาในสมัยยุคดั้งเดิม (ยุคแรกๆ ประมาณหนึ่งร้อยปีมาแล้ว) ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ตะเคียน ไม้เตย ไม้ตะเคียน เป็นต้น จากการสอบถามชาวบ้านในชุมชนผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่า “ป่าไม้ในช่วงสมัยก่อนรก ทึบ ต้นหนึ่งๆหลายคนโอบ สามารถนำมาต่อเรือ เพื่อยานพาหนะหลักของคนในชุมชนและระหว่างชุมชน และสามารถนำทั้งลำต้นไปปลูกบ้านเรือน เสาบ้าน และโครงสร้างของตัวบ้าน ในสมัยก่อนก็มีการนำไม้ในบริเวณใกล้เคียง” จากสภาพพื้นที่ของชุมชนศึกษานี้ในอดีตแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์มีไม้หนานาชนิด แต่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่คือไม้ตะเคียน เพื่อนำมาปลูกบ้านสร้างเรือนและต่อเรือเป็นยานพาหนะหลักในทุกหลังคาเรือน การใช้ประโยชน์จากป่าไม้นั้นนอกจากชาวบ้านนำไม้มาปลูกบ้านและนำไม้ที่ได้จากป่าเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน นอกจากนั้นยังมีการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การทำถ่าน ทำฟืน เพื่อเป็นเชื้อเพลิง จากการสัมภาษณ์จากชาวบ้านสภาพป่าบริเวณในชุมชนและใกล้เคียงที่ชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัย พบสัตว์ป่านานาชนิด เนื่องด้วยสภาพของป่าอันอุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่าที่สามารถล่านำมาประกอบอาหารได้ง่าย ได้แก่ เก้ง หมูป่า และนกต่างๆ

ทรัพยากรสัตว์ป่า ทรัพยากรกรรสัตว์ป่าในยุคแรกๆเต็มไปด้วยสัตว์นานาชนิด ได้แก่ลิงแสม ลิงลม ชะมดน้ำ ชะมดเข็ด นาก เสือปลา นกนานาชนิด จากคำบอกเล่าของชาวบ้านกล่าวว่า เมื่อประมาณห้าสิบปีที่แล้วยังมีการล่าเพื่อนำไปขายต่างพื้นที่อีกด้วย พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่มีพงหญ้า ป่าพุ่มไม้หลายชนิดจึงเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ต่างๆ และมีป่าที่หนาแน่น นกขนาดใหญ่ทำรังหลบซ่อนได้อย่างปลอดภัย จึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยนกนานาชนิด เช่น นกกระทง นกกาน้ำ นกนางนวล นกกระเต็น นกกระสาแดง นกเงือก นกแขวก นกกวาง นกกระจิบ นกเป็ดน้ำ นกเหล่านี้ชาวบ้านจะล่าเป็นอาหาร โดยใช้วิธีการดักจับ เครื่องไม้เครื่องมือที่ดักจับทำด้วยอุปกรณ์จากธรรมชาติวัสดุในท้องถิ่น เช่นใช้หนังสัตว์ และลูกหนู (ทำมาจากดินเหนียวปั้นกลมๆและนำไปตากให้แห้ง) การล่าสัตว์ในช่วงยุคแรกๆ เป็นการล่าโดยพอกินในแต่ละวันของครัวเรือน

ทรัพยากรสัตว์น้ำ ชุมชนทั้งสองตั้งอยู่บริเวณริมตอนกลางของทะเลสาบสงขลาสามารถพบความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิดในทะเลสาบสงขลา ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา นานาพันธุ์ เนื่องจากพื้นที่ในช่วงตอนกลางของทะเลสาบสงขลา น้ำจะนิ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด จึงเกิดความชุกชุมของสัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก ในทุกหลังคาเรือนมีการพึ่งพาอาศัยจากทะเลสาบสงขลา มีการจับสัตว์น้ำเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน และในยุคแรกๆ เป็นการจับสัตว์น้ำเพื่อการบริโภค จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ กล่าวว่า ในสมัยก่อนเมื่อออกเรือหาปลา หาปู หาสัตว์น้ำ จะได้ในปริมาณจำนวนมาก ที่เหลือจากการบริโภคเป็นอาหารหลักของครัวเรือน ก็นำมาแปรรูป ทำเคย(กะปิ) ปลาแดดเดียว เป็นต้น การจับสัตว์น้ำในยุคแรกๆ เครื่องมือเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ ชาวบ้านจะมีการประกอบขึ้น โดยฝีมือของตนเอง ทุกหลังคาเรือนสามารถประกอบประดิษฐ์ด้วยตนเอง ส่วนวิธีการจับสัตว์น้ำที่อาศัยที่วัชพืชและกิ่งไม้ในทะเลสาบ โดยการนำมาสุ่มๆรวมกันเป็นกลุ่มๆ แล้ววางไข่วางข้าง เรียกว่า ไข้วี เพื่อให้สัตว์น้ำเข้ามาอาศัยรวมตัวกันภายในตัวของไข้วีเครื่องมือจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาในช่วงยุคแรก มีลักษณะรูปแบบการนำมาใช้เพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน เช่นด้านป่าไม้ มีการเก็บไม้ที่ร่วงหล่น เก็บมาทำเชื้อเพลิง(ฟืน) เผาถ่าน และเลือกตัดไม้ตามขนาดของการใช้งาน เช่นเลือกขนาดไม้สามศอกเพื่อนำมาสร้างบ้าน นอกจากนี้ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาช่วงตอนกลาง ในยุคแรกเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำ เพราะเป็นพื้นที่ในช่วงน้ำนิ่งและยุคแห่งการก่อเกิดของชุมชนที่มีผู้คนจำนวนแต่ปริมาณสัตว์น้ำที่มาก และนานาชนิด โดยเฉพาะกุ้ง ปลา น้ำกร่อย เป็นต้น

4.4.2 ยุคแห่งการพัฒนา ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2519 – ปัจจุบัน

ยุคแห่งการพัฒนาที่ก่อเกิดในพื้นที่ศึกษา มีระเบียบจากทางหน่วยงานภาครัฐที่กล่าวว่า “แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสัตว์ป่ามาเป็นเวลานานแล้ว ได้แก่ พระราชบัญญัติการรักษาช้างป่า ร.ศ. 119 (พ.ศ.2443) แต่เป็นการรักษาช้างป่าเพียงชนิดเดียว ดังนั้นเมื่อเห็นว่าเกิดภาวะอันน่าวิตกว่าสัตว์ป่าหลายชนิดจะสูญพันธุ์ไปจากประเทศ รัฐบาลจึงได้ตรากฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าขึ้น โดยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อครั้งดำรงพระยศสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาล และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ทรงลงพระนามในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2503 ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2504 เป็นต้นไป เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้คือ สัตว์ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศชนิดหนึ่งที่มีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ วิทยาการ และรักษาความงามตลอดจนคุณค่าตามธรรมชาติไว้ แต่ปรากฏว่าในปัจจุบัน สัตว์ป่าที่มีค่าบางชนิดได้ถูกล่าและทำลายจนสูญพันธุ์ไปแล้ว และบางชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ไป ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มียกกฎหมายให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าขึ้นไว้เพื่อประโยชน์ของรัฐบาลและประชาชนส่วนรวม

ต่อมาในวันที่ 18 ตุลาคม 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 228 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ นั้นให้รัดกุมและทันสมัยยิ่งขึ้น เมื่อมี พ.ร.บ. ฉบับนี้เกิดขึ้นจำเป็นต้องมีผู้ปฏิบัติการให้เป็นไปตาม พ.ร.บ. ดังนั้น ในปีพ.ศ.2504 กรมป่าไม้จึงได้ตั้ง “หมวดสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า” ขึ้น โดยอยู่ในสังกัดกองบำรุง ให้มีหน้าที่ ดำเนินการเกี่ยวกับการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นการเฉพาะ ต่อมาในปีพ.ศ.2510 กรมป่าไม้ได้เปลี่ยนชื่อ หมวดสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็น “ฝ่ายจัดการสัตว์ป่าแห่งชาติ” โดยสังกัดอยู่ในกองบำรุงงานในหน้าที่ของ ฝ่ายจัดการสัตว์ป่าแห่งชาติ ได้ขยายและก้าวหน้ายิ่งขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ.2516 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ เสนอรัฐบาลให้จัดตั้งกองอนุรักษ์สัตว์ป่าขึ้น ซึ่งปรากฏว่าได้มีผู้สนับสนุนโดยผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ เป็น จำนวนมาก ในที่สุดได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมป่าไม้ จัดตั้งกองอนุรักษ์สัตว์ป่าขึ้นในปีพ.ศ. 2519 โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ หน้า 15 เล่มที่ 92 ตอนที่ 32 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2519 กองอนุรักษ์สัตว์ป่า มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้าน ป่าไม้ และสัตว์ ป่าให้คงอยู่ ดำเนินการต่างๆ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 โดยการ วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อกำหนดเป็นพระราชกฤษฎีกาให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และรักษาแหล่งสัตว์ป่า ที่สำคัญ โดยออกเป็นประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ภายใต้ ข้อบังคับของกฎหมายในการคุ้มครองป้องกันปราบปราม เพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายป่าที่อยู่อาศัย ทั้งยังเป็น แหล่งต้นน้ำลำธาร รักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ส่งเสริมให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษา การ ส่งเสริมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ปลูกฝังให้เยาวชน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไปมีจิตสำนึกรักป่า มี ความรู้ทางด้านป่าไม้และสัตว์ป่า โดยอาศัยของจริงที่มีอยู่ในป่าเป็นอุปกรณ์ ในการเรียนรู้สนับสนุนกิจกรรม การอนุรักษ์สัตว์ป่าทั้งภายในประเทศและนานาชาติ จัดตั้งศูนย์ศึกษาระชาชาติและสัตว์ป่า ศูนย์เพาะเลี้ยงและ ขยายพันธุ์สัตว์ป่า สถานีวิจัยสัตว์ป่า โดยจุดประสงค์เพื่อการค้นคว้าวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่า ทั้งนี้ เพราะว่าการค้นคว้าวิจัยเป็นข้อมูลพื้นฐานของการจัดการสัตว์ป่า และการดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วย การค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดของสัตว์ป่าและพืชป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์

จากจุดประสงค์และนโยบายจากภาครัฐที่ต้องการอนุรักษ์สัตว์ป่า ได้พยายามใช้วิถีทางเข้าควบคุม ทรัพยากรไว้ด้วยกฎหมาย บังคับการใช้ประโยชน์ ซึ่งเห็นได้จากการประกาศพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครอง สัตว์ป่าในปีพ.ศ.2503 ดังภาพ 4.1 - 4.3 (สำเนา)

คัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 93 ตอนที่ 82 วันที่ 8 มิถุนายน 2519

ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เรื่อง กำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

พ.ศ. 2503

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกประกาศไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้บริเวณพื้นที่ทะเลสาบ ในท้องที่ตำบลปากกรอ ตำบลชะแล้ ตำบลบางเขียด อำเภอเมืองสงขลา ตำบลท่า หิน ตำบลคูซูด ตำบลคลองรีอำเภอสทิงพระ ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอระโนด ตำบลควนโตอำเภอรดภูมิ จังหวัดสงขลา และ ตำบลเกาะนางคำ ตำบลเกาะหมาก ตำบลปากพะยูน ตำบลดอนประดู่ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ภายในแนวเขตตามแผนที่ ท้ายประกาศนี้ เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

ข้อ 2 ภายในแนวเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามข้อ 1 ห้ามมิให้ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้ล่าสัตว์ป่าหรือไม่ก็ ตาม ทำการล่าสัตว์ป่าหรือเก็บหรือทำอันตรายแก่ไข่หรือรังของสัตว์ป่าทุกชนิด ตามบัญชีท้ายประกาศนี้

ข้อ 3 ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 19 เมษายน 2519

(ลงนาม) ดาบชัย อัครราช

(นายดาบชัย อัครราช)

รัฐมนตรีช่วยว่าการฯ รักษาราชการแทน

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำเนาถูกต้อง

นักวิชาการป่าไม้ 6

ภาพ 4.3 ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เรื่อง กำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503

บัญชีท้ายประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เรื่อง กำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ลงวันที่ 19 เมษายน พ.ศ 2519

ลำดับที่	ชนิดสัตว์ป่าที่ห้ามล่า
1	นกกาน้ำทุกชนิดในวงศ์ (Family) Phalacrocoracidae
2	นกกระทง (Pelecnus philippensis)
3	นกกาบบัว (Ibis leucocephala)
4	นกกระสาทุกชนิดในวงศ์ (Family) Ciconiidae
5	ไก่ป่า (Gallus gallus)
6	นกกลาทุกชนิดหรือนกช้อนหอยทุกชนิดในวงศ์ (Family) Plataleidae
7	นกกระรางหัวขวาน (Upupa epops)
8	นกแก้ว (Amauornis phoenicurus)
9	นกนางเขนบ้านหรือนกหลายบ้าน หรือจกจีแจ็บหรือนกจีจู้ (Copsychus saularis)
10	นกกระเรียน (Crus antigone)
11	นกกิ้งโครง (Sturnus nigricollis)
12	นกกระแตแต้แว๊ดหรือนกต้อยติวิดและนกกระแตทุกชนิดในสกุล (Genus) Vanellus
13	นกเอี้ยงสาธิกา (Sturnus tristis)
14	นกกระแตตีทุกชนิดในวงศ์ (Family) Burhinidae
15	นกกะปูดหรือนกกดทุกชนิดในสกุล (Genus) Centropus
16	นกกะเต็นหรือนกก่าวม นกปักหลัก นกปูเปี้ยว นกกินเปี้ยว นกกินปลาทุกชนิดในวงศ์ (Family) Alcedinidae
17	กระจงทุกชนิดหรือไกาทุกชนิดในสกุล (Genus) Tragulus
18	นกกินปลีทุกชนิดในวงศ์ (Family) Nectariniidae

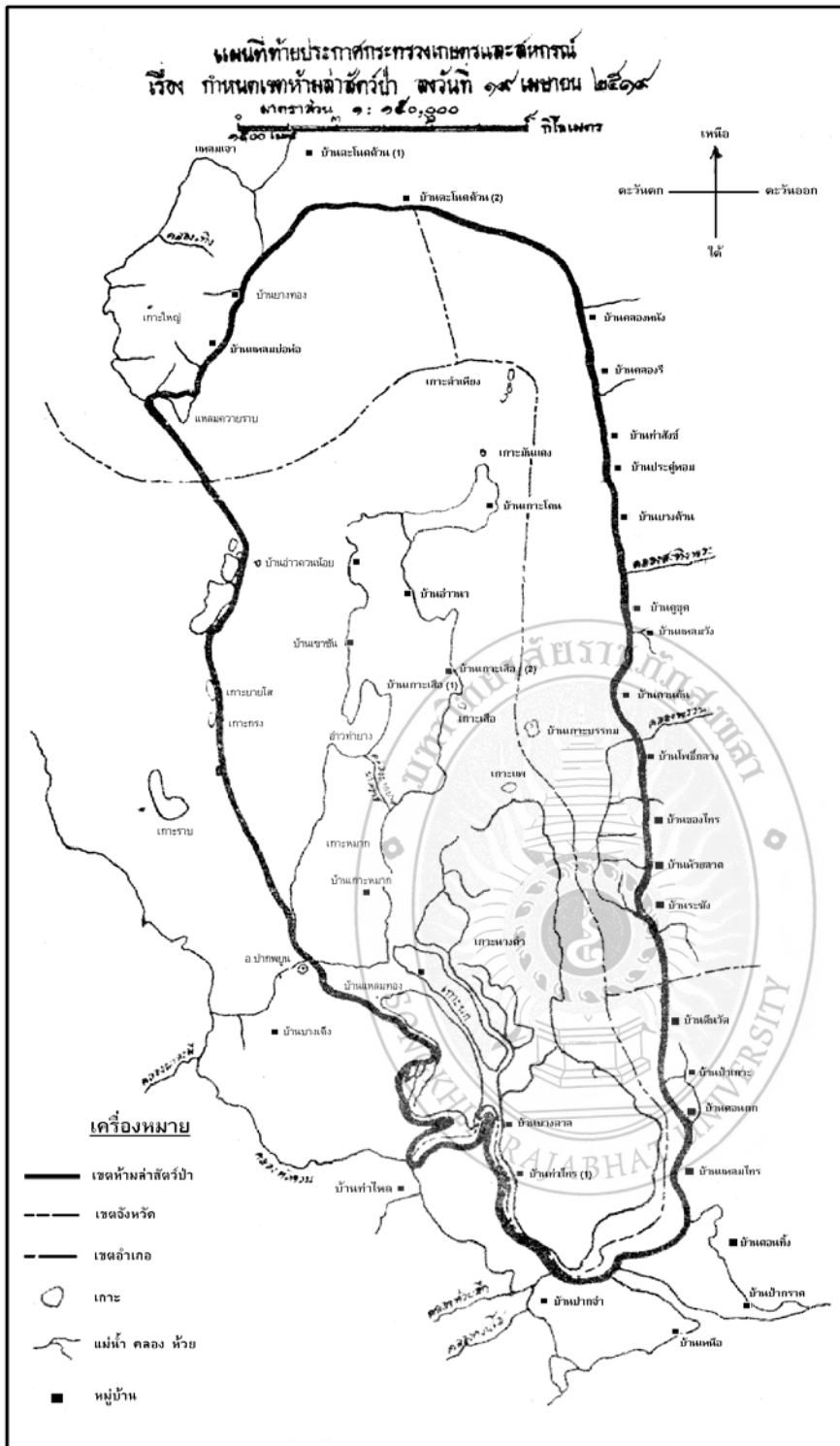
19	นกเขาไฟ (Streptopelia tranquebarica)
20	นกขมิ้นทุกชนิดและนกเขี้ยวครามทุกชนิดในวงศ์ (Family) Oriolidae
21	นกเขาใหญ่หรือนกเขาหลวง (Streptopelia chinensis)
22	นกขมิ้นน้อยทุกชนิดและนกเขี้ยวก้านทองทุกชนิดในวงศ์ (Family) Chloropseidae
23	นกเขาเล็กหรือนกเขาชวา (Geopelia striata)
24	นกขุนทอง (Gracula religiosa)
25	นกแขวก (Nycticorax nycticorax)
26	ค้างทุกชนิดในสกุล (Genus) Presbytis
27	นกจิ้ง (Anhinga anhinga)

ลำดับที่	ชนิดสัตว์ป่าที่ห้ามล่า
28	นกเงือกทุกชนิดในวงศ์ (Family) Bucerotidae
29	นกจาบคาหรือนกตบคาทุกชนิดในวงศ์ (Family) Meropidae
30	นกจับแมลงทุกชนิดในวงศ์ย่อย (Subfamily) Muscicapinae
31	นกแซงแซวทุกชนิดในวงศ์ (Family) Dicruridae
32	นกคูดุเหว่า (Eudynamys scolopacea)
33	นกตะกราม (Leptoptilos dubius)
34	นกตะกรุม (Leptoptilos javanicus)
35	นกตะขาบทุ่ง (Coracias benghalensis)
36	นกตะขาบดง (Eurystomus orientalis)
37	นกนางแอ่นทุกชนิดในวงศ์ (Family) Apodidae
	วงศ์ (Family) Hemiprocnidae
	วงศ์ (Family) Hirundinidae
38	นกนางนวลทุกชนิดในวงศ์ (Family) Laridae
39	นกปรอดหรือนกกรอดทุกชนิดในวงศ์ (Family) Pycnonotidae
40	นกปากซ่อมทุกชนิดในสกุล (Genus) Capella
41	นกเป็ดผี (Podiceps ruficollis)
42	นกเป็ดน้ำทุกชนิดในวงศ์ (Family) Anatidae
43	นกเป็ดน้ำธรรมดา (Treron curvirostra)
44	นกโป่งวิด (Rostratula benghalensis)
45	นกพริก (Metopidius indicus)
46	นกยางทุกชนิดในวงศ์ (Family) Ardeidae
47	นกเหยี่ยวทุกชนิดและนกแร้งทุกชนิดในลำดับ (Order) Falconiformes
48	นกแสก Tyto alba)

49	นกอีลุ้ม (Gallicrex cinerea)
50	นกอีโก้ (Porphyrio poliocephalus)
51	นกอีแจว (Hydrophasianus chirurgus)
52	นากทุกชนิดในสกุล (Genus) Lutra . ในสกุล (Genus) Lutrogale และในสกุล (Genus) Amblenyse
53	ลิงทุกชนิดในสกุล (Genus) Mablenyse

ภาพ 4.4 ชนิดสัตว์ป่าที่ห้ามล่า

ภาพ 4.5 แผนที่กำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

พระราชบัญญัติการคุ้มครองและสงวนสัตว์ป่าขึ้นในปี พ.ศ. 2503 ทางราชการเห็นถึงความสำคัญด้านป่าไม้ สัตว์ป่าที่ได้ลดลงอย่างน่าเป็นห่วง

ดังกรณีพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้นั้นเช่นเดียวกับอีกหลายๆพื้นที่ได้ถูกประกาศเป็นเขตหวงห้าม เขตอนุรักษ์เขต อุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ออกกฎหมายโดยจากหน่วยงานภาครัฐ ที่ใช้ในการควบคุมพื้นที่ จำกัดเขตพื้นที่ เพื่อความต้องการที่จะดำรงความเป็นธรรมชาติคงอยู่ไว้ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 5 ระบุว่า จะขยายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจากเดิม 12 เขต เป็น 22 เขต และได้มีการจัดการตั้ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าของประเทศขึ้น 5 แห่งในช่วงของนายผ่อง เล่าอี่ เป็นอธิบดีกรมป่าไม้ ดำรงตำแหน่งเป็น หัวหน้าฝ่ายจัดการสัตว์ป่า เห็นความสำคัญของแหล่งนกน้ำ หากปล่อยไว้ดังเช่น เหมือนช้าง กับจะเข้ที่สูญพันธุ์ ไปจากพื้นที่แล้ว โดยเฉพาะป่าไม้แหล่งที่อยู่ของนกจะถูกทำลายไป ผู้คนจับนกเป็นอาหาร เกิดเป็นอาชีพเก็บไข นกชาย จากนโยบายดังกล่าว ได้มีการกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าในเขตพื้นที่ทะเลสาบสงขลา เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2519 ครอบคลุมพื้นที่ดังปรากฏในแผนที่ข้างต้นและขณะเดียวกันได้มีการระบุสัตว์ป่าที่ห้ามล่าไว้ ทั้งหมด 53 ชนิด ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 93 ตอนที่ 82 วันที่ 8 มิถุนายน 2519

ต่อมากรมป่าไม้มีการจัดการโครงสร้างแบ่งส่วนราชการใหม่ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 109 ตอนที่ 109 วันที่ 22 ตุลาคม 2535 ดังนั้นในการจัดการในช่วงยุคที่สองนี้ มีหน่วยงานทางภาครัฐเข้ามาดูแล จัดการทางพื้นที่ โดยกรมป่าไม้ โดยจัดตั้งฝ่ายจัดการเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

4.4.2.1 รูปแบบการจัดการทรัพยากร (ป่าไม้ สัตว์น้ำ สัตว์ป่า)

ในช่วงเข้าสู่ยุคแรกของการพัฒนามีปรากฏการณ์ทางพื้นที่ โดยมีหน่วยงานทางภาครัฐเข้ามาดูแลและ จัดการด้านพื้นที่ รวมถึงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและสัตว์ป่า จากการเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ กล่าวว่า ใน ระยะเวลาเริ่มหน่วยงานแรก คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เข้ามาดูแลเรื่องสัตว์ป่า โดยกำหนดเขตห้ามล่า สัตว์ป่าอย่างเป็นทางการในวันที่ 19 เมษายน 2519 โดยให้บริเวณพื้นที่ทะเลสาบ ในท้องที่ตำบลปากรอ ตำบล ชะแล้ ตำบลบางเขียด อำเภอเมืองสงขลา ตำบลท่าหิน ตำบลคูซูด ตำบลคลองรีอำเภอสติงพระ ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอระโนด ตำบลควนโสอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา และตำบลเกาะนางคำ ตำบลเกาะหมาก ตำบลปากพะยูน ตำบลดอนประดู่ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง โดยระบุชนิดสัตว์ป่าที่ห้ามล่าไว้ 53 ชนิด ชาวบ้านในขณะนั้น ได้ทราบข่าว จากทางรัฐจึงคอยระวังจากการล่าสัตว์ เช่นหากมีนก ลงกินข้าวเปลือกจากการนาหว่าน ชาวบ้าน ก็ไม่สามารถทำอะไรได้เลย นอกจากติดตั้งก๊าล์หุ่น พร้อมบอกลูกบอกหลานในการออกประกาศจากทางรัฐใน เรื่องการจับสัตว์ที่ทางรัฐประกาศ ..... “ในระยะแรกๆของการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ สงขลาในพื้นที่ดังกล่าวก็ตาม แต่สัตว์ป่าเหล่านั้นมีการออกหากินนอกพื้นที่ทะเลสาบสงขลาส่งผลให้ชาวบ้าน เตื่อร้อน ด้านการทำมาหากินในพื้นที่ของตนเอง...” ดังนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงต้องกระทำตามกฎหมายได้ ระบุไว้ว่า เช่น หากมีการจับนกน้ำ ปรับ 2,000 บาท และมีการยึดเครื่องมือในการล่าครั้งนั้นด้วย รูปแบบและ วิธีการจัดการทรัพยากรยุคแห่งการพัฒนาโดยรัฐ หน่วยงานที่รับผิดชอบคือกรมป่าไม้ โดยใช้วิธีการจัดการ ทรัพยากรรูปแบบทางกฎหมายในการจัดการและการควบคุมทรัพยากร

ดังนั้นในยุคนี้จึงได้ส่งผลให้จากเดิมในยุคแรกเริ่ม ที่ไม่มีรูปแบบของการจัดการของชุมชนโดยมีการใช้ ทรัพยากรได้อย่างอิสระ แต่เมื่อก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการพัฒนาจึงส่งผลให้ การจัดการมีรูปแบบที่ชัดเจน ตายตัว ปรากฏออกมาในรูปแบบของกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นการจัดการในยุคนี้ของชุมชน ยังไม่ก่อเกิด รูปแบบที่ชัดเจนแต่เป็นเพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบจากทางหน่วยงานของรัฐออกมาเท่านั้น แต่ก็ยังมี ประชาชนบางส่วนที่มีอาชีพหลักๆเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ ใกล้เคียงกับทะเลสาบที่ต้องฝ่าฝืนกฎ โดยมีชาวบ้านได้กล่าวไว้ว่า กฎระเบียบที่ออกมาเพื่อกำจัดสิทธิของการ ทำมาหากินของชาวบ้าน “...ผมมีอาชีพหลัก คือ ล่าสัตว์ ทำนา ขึ้นตาลในบริเวณพื้นที่ของผม แต่เมื่อมีการ

ออกกฎระเบียบของการห้าม ล่านก ล่าสัตว์ออกมาส่งผลให้การทำมาหากินอยากล่ามากมากขึ้น เพราะนกที่ทางการขึ้นทะเบียนไว้ ได้ลงมาจิกกิน เม็ดพันธุ์ข้าวที่ผมหว่านไว้ และต้นข้าวอ่อนๆ ส่งผลให้การทำนาไม่ได้ผล ....”

ความสามารถในการแก้ไขปัญหา และอุปสรรค จากระยะแรกเริ่มของการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา มีชาวบ้านบางส่วนไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ มีการกล่าว “ว่าไม่รู้” “ไม่ทราบ ว่ามีชนิดสัตว์อะไรบ้าง” จากการออกกฎหมาย แต่บางส่วนรู้ แต่ก็มีผลกระทบความผิด เพราะจำเป็นต้องฝ่าฝืน เพราะเกี่ยวกับอาชีพของตน จึงทำให้ทางภาครัฐต้องแก้ไขปัญหา โดยใช้วิธีการและรูปแบบในการจัดการ โดยการแจ้งข้อความเป็นกฎหมายมาเป็นลายลักษณ์อักษร ถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อแจ้งให้ชาวบ้านได้ทราบ จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนได้เกรงกลัวต่อการกระทำผิด มีหน่วยงานทางภาครัฐได้ดำเนินการจัดการจริง จากการสัมภาษณ์หัวหน้าเขตกล่าวว่า “.... การออกกฎหมายนี้ทางเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ต้องการรักษาพันธุ์สัตว์ต่างๆไว้เท่านั้น แต่ภายในพื้นที่ ที่ได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ชาวบ้านก็สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้ แต่ต้องทำตามกฎระเบียบที่ทางหน่วยงานของภาครัฐได้ออกไว้ เช่นพื้นที่ ที่มีการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าไปซ้อนทับกับพื้นที่เดิมของชาวบ้านที่ทำมาหากิน สามารถทำมาหากินต่อไปได้ แต่ไม่สามารถตัดแปลงพื้นที่ไปทำอย่างอื่นได้และไม่มีการออกเอกสารสิทธิให้ นอกจากนี้ภายในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านก็สามารถหาสัตว์น้ำได้ตามปกติแต่ต้องอยู่ในอาณาเขตที่ทำให้การจับสัตว์น้ำได้เท่านั้น โดยต้องใช้เครื่องมือเครื่องไม้ในการหาปลาจับสัตว์น้ำที่ถูกต้องตามกฎหมายที่ระบุไว้ ส่วนในด้านทรัพยากรป่าไม้มีการห้ามตัดไม้ทุกชนิดในอาณาเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาอย่างเด็ดขาด ด้านสัตว์ป่าที่มีการเน้นมากคือนก ที่มีการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองนกทั้งที่อยู่ในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าและนอกพื้นที่ยึดชนิด สายพันธุ์ที่ประกาศอย่างเป็นทางการออกไป ไม่ว่าจะชนิดนั้นสายพันธุ์นั้นจะบินหรือออกหากินในพื้นที่ใด หรืออาศัยในพื้นที่ใด หากผู้ใด จับ ล่า ฆ่า มีไว้ครอบครองถือว่ามีผิด การออกกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมในการประกาศครั้งนั้น มีใจออกมาเพื่อใช้เฉพาะภายในอาณาเขตของพื้นที่ภายในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาเพียงอย่างเดียว แต่มีการออกกฎหมายมาเพื่อคุ้มครองนกและสัตว์ป่าที่ออกไปทำรัง หรือหากินในบริเวณอื่นๆอีกด้วย....” ในช่วงยุคแรกเริ่มของการพัฒนานี้ เมื่อมีเจ้าหน้าที่ออกตรวจการและพบผู้กระทำความผิดจริง เจ้าหน้าที่มีการจับกุมและนำมาหักขังจริงและออกประกาศให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ได้ทราบการกระทำผิดตลอดจนบทลงโทษในการกระทำผิด หลังจากนั้นเมื่อทางหน่วยงานรัฐได้จับกุมดำเนินคดีจริง ชาวบ้านคนอื่นๆ มีความเกรงกลัวต่อการกระทำผิดมากยิ่งขึ้น ทำให้คนในพื้นที่และผู้คนจากภายนอกชุมชนได้มีความระมัดระวังในการล่าสัตว์ และการเก็บหาของป่า การเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลามากขึ้น ดังนั้นการปรับของชาวบ้านได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในยุคนี้มากขึ้น เช่นจากเดิมชาวบ้านมีอาชีพหลักๆ คือการประมง จับสัตว์ป่า มีการปรับเปลี่ยนโดยหาอาชีพอื่นๆ เพื่อเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมมากขึ้น เช่น อาชีพรับจ้างทั่วไป ขึ้นตาลโนด ทำสวน ค่าขาย เป็นต้น

จากการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา มีการบริหารการจัดการโดยกรมป่าไม้ โดยมีอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการดังนี้

1. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยสัตว์ป่า กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ
2. ส่งเสริมและพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ป่าไม้
3. ศึกษาค้นคว้า วิจัย ทดลองและพัฒนาวิชาการ ด้านการป่าไม้ และสัตว์ป่า และวิชาการด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

4. ปฏิบัติราชการอื่นใด ตามที่กฎหมายกำหนด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมป่าไม้ หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ในการนี้ กำหนดให้มีการจัดตั้ง ฝ่ายจัดการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าขึ้นเพื่อกำกับดูแล การดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่าและป่าไม้ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามมาตรา 42 ของพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 หมายถึง บริเวณสถานที่ ที่ใช้ในราชการ หรือใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันแห่งใด รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติกำหนดให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดก็ได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อได้มีประกาศของรัฐมนตรีกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดแล้ว ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการดังต่อไปนี้

1. ล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทนั้น
2. เก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่าซึ่งห้ามมิให้ล่านั้น
3. ยึดถือครอบครองที่ดิน หรือตัดโค่นแพ้วถาง เผา ทำลายต้นไม้ หรือ พกพาชาติอื่น หรือขุดหาแร่ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ หรือเปลี่ยนทางน้ำ หรือ ทำให้น้ำในลำน้ำลำห้วย หนอง บึง ท่วมทัน เขื่อนแห้ง หรือ เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำ เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี หรือเมื่ออธิบดีได้ประกาศอนุญาตไว้คร่าวๆในเขตห้ามล่าแห่งหนึ่ง แห่งใด โดยเฉพาะ

ในกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือ เจ้าพนักงานอื่นใด มีความจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ในการศึกษา หรือ วิจัยทางวิชาการในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าพนักงาน นั้นต้องปฏิบัติระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยเห็นชอบจากคณะกรรมการ

หน้าที่รับผิดชอบของเขตห้ามล่าสัตว์ป่ามีดังนี้

1. ดูแลรักษาและคุ้มครองสัตว์ป่า การป้องกัน การบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติและคุ้มครองสัตว์ป่า การป้องกันการรุกรานพื้นที่ การบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การศึกษาวิจัยทางวิชาการ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้และการสร้างจิตสำนึก การอนุรักษ์ธรรมชาติแก่ประชาชน
2. พิจารณาของใช้พื้นที่ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเพื่อกิจต่างๆ
3. การติดต่อประสานงาน กับหน่วยงานต่างๆ ทางภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานของเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เป็นไปด้วยดี และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ในช่วงยุคแรกเริ่มแห่งการพัฒนาเป็นช่วงที่ภาครัฐได้จัดตั้งให้กรมป่าไม้ดูแลและรับผิดชอบในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า โดยมีฝ่ายต่างๆที่เข้ามาดูแลจัดการในพื้นที่ได้แก่ ฝ่ายจัดการเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลสาบสงขลา กรมประมง เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้มีรูปแบบและวิธีการโดยใช้รูปแบบของตัวบทกฎหมายในการบังคับใช้ในพื้นที่ และนอกพื้นที่เพื่อคุ้มครองนกนานาชนิด เป็นต้น ดังนั้นในยุคนี้ด้านการจัดการดูแลนั้นจะเป็นหน่วยงานภาครัฐทั้งหมด แต่สิ่งที่ปรากฏในพื้นที่คือ ต่างหน่วยงานที่เข้ามานั้น ต่างหน่วยงานมีการจัดการดูแลทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่แบบแยกส่วน นอกจากนั้นยังเป็นการซ้ำซ้อนเรื่องด้านการจัดการในพื้นที่ ดังเช่นกรณีกรมประมง ที่เข้ามาดูแลจัดการเป็นหน่วยงานแรกในด้านสัตว์น้ำ ต่อมาเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ที่จัดการดูแลคุ้มครองเรื่องสัตว์ และพื้นที่ที่ได้ถูกประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาทั้งหมด

และยังมีกรมชลประทานที่เข้ามาดูแลเรื่องของน้ำ โดยในส่วนของภาคประชาชน ไม่มีรูปแบบของการจัดการ เป็นเพียงแค่การปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับจากทางหน่วยงานของรัฐที่ออกมาเท่านั้น

4.4.2.2 การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา

ช่วงนี้เป็นยุคแห่งแรกเริ่มของการก่อตั้งเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลเข้ามามีบทบาทอย่างเป็นทางการและมีอิทธิพลต่อคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการทรัพยากร โดยมีรากฐานแนวคิดที่ถือว่าทรัพยากรทั้งหมดเป็นของรัฐปรากฏขึ้นในพื้นที่ คือเกิดการครอบครองและควบคุมพื้นที่ทำให้รัฐมีการกำหนดอาณาเขตเป็นพื้นที่สงวน ด้านสัตว์ป่า ดังนั้นในส่วนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่นี้ ในยุคแรกเริ่มของการพัฒนาจึงส่งผลให้การใช้ทรัพยากรของชุมชนได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ดังนั้นในส่วนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา นั้นสามารถแบ่งด้านการใช้ประโยชน์ด้านการใช้สอยได้ดังนี้

การใช้ประโยชน์ในรูปแบบของเนื้อไม้

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ในยุคที่สองแห่งการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา การตั้งบ้านเรือนในยุคนี้หลังคาเรือนมีมากขึ้น เนื่องจากผู้คนถิ่นเดิมได้มีการขยายครัวเรือน ลูกหลานโดยมีการขยายครัวเรือนปลูกสร้างบ้านเรือนละแวกเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนกล่าวว่า “...ในชุมชนบ้านคลองรี และท่ากระ คนทั้งสองชุมชนนี้เป็นญาติพี่น้องกันโดยมีการขยายครอบครัวออกไป แล้วมีการต่อเติมสร้างบ้านในพื้นที่ภายในชุมชนแห่งนี้...” การก่อสร้างบ้านเรือนในยุคนี้สามารถปลูกบ้านเรือนได้ตามรุ่นผู้เฒ่าผู้แก่ได้อย่างอิสระ เพราะสาเหตุมาจากพื้นที่ในชุมชนของทั้งสอง ส่วนใหญ่มีการจับจองพื้นที่ไว้และสามารถปลูกอิงตามแนวขอบทะเลสาบสงขลา เพื่อสะดวกต่อการเดินเรือหาเลี้ยงชีพได้

หลังจากมีหน่วยงานกรมป่าไม้เข้ามาดูแลพื้นที่ทะเลสาบสงขลา มีการปรับปรุงถนนสายชนบท (ชาวบ้านเรียกติดปากว่า ถนนสายล่าง เพราะมาจากคนในชุมชนนี้มีการเรียกตนเองว่า คนโชดล่าง) โดยถนนสายนี้มีการตัดผ่านหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง โดยอิงกับตามความยาวของถนนสายหลัก (407) เมื่อถนนสายล่างเกิดขึ้น บ้านเรือนมีการขยายพื้นที่สร้างบ้านส่วนใหญ่อยู่ริมฝั่งถนนสายนี้มากขึ้น ลักษณะของบ้านเรือนก็มีการปรับเปลี่ยนไป เช่นมีการสร้างบ้านแบบถาวรมากขึ้นและอย่างหนาแน่น ตามแนวขอบของถนนสายล่างนี้ทั้งสองฝั่ง

ดังนั้นเรื่องของการปลูกสร้างบ้านเรือนในยุคนี้มีการปลูกบ้านเรือนโดยอาศัยไม้จากภายนอกชุมชน แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนมีการลักลอบตัดไม้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างบ้านเรือนเพื่อเป็นการซ่อมแซมสถานการณ์ป่าไม้ในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาในช่วงนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากยุคแรกที่ผ่านมา โดยเฉพาะในด้านป่าไม้และสัตว์ป่า จำนวนพื้นที่ของป่าได้ลดลง สาเหตุเนื่องมาจากมีการปรับพื้นที่เป็นที่เพาะปลูก หลังจากการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ในช่วงแรกนี้ ชาวบ้านเข้าไปตัดเพื่อนำมาปลูกบ้านซ่อมแซมบ้านเรือน เนื่องจากบางครัวเรือนไม่รู้กฎระเบียบที่ออกมาจากภาครัฐ บางคนรู้แต่ยังมีการกระทำ สถานการณ์ป่าไม้ในช่วงยุคพัฒนานี้ ได้ถูกกำหนดสิทธิ์ของชาวบ้านในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอย่างเห็นได้ชัด โดยมีความแตกต่างกับช่วงยุคแรกโดยอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นเมื่อรัฐได้ออกกฎหมายมาเพื่อใช้ในการบังคับในการตัดไม้ มีการห้ามเขตในการเข้าไปตัดไม้ จึงส่งผลให้ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปจากเดิมโดยอย่างสิ้นเชิง โดยชาวบ้านมีการหาอาชีพใหม่ๆ เช่นอาชีพรับจ้าง ก่อสร้าง เป็นต้น

การทำฟืนเผาถ่าน ในยุคแห่งการพัฒนาพื้นที่ ถูกประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า โดยมีการจำกัดในพื้นที่ เมื่อมีการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า จากเดิมที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปตัดไม้ตามขนาดความต้องการในการนำไปใช้งานหรือเป็นการหาฟืน ตัดไม้เพื่อนำมาเผาถ่าน เพื่อกักตุนใช้ในยามฤดูฝนหรือเป็นการหาเศษ

ไม้ที่มีขนาดเล็กๆ เพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพหรือเป็นการหุงหาอาหารก็ต้องยุติลง เพราะเรื่องมาจากการออกกฎหมายห้ามตัดไม้ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า จึงส่งผลให้ชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการได้มาของเชื้อเพลิงโดยหาซื้อเชื้อเพลิงเป็นการทดแทน เช่น หันไปซื้อถ่านจากนอกชุมชน บางครัวเรือนปรับเปลี่ยนโดยหาถ่านที่สุกที่ตกหล่นใต้ต้นนำมาตากแดดแล้วนำมาเผาเพื่อได้เป็นถ่านเก็บไว้ใช้เมื่อจำเป็น เป็นต้น

4.4.2.3 การใช้พื้นที่ทางการเกษตร

สถานการณ์ที่ปรากฏในพื้นที่ช่วงยุคแห่งการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ในระยะแรกของการประกาศช่วงปี.ศ.2519 ได้มีการประกาศออกมาเป็นต้วบทกฎหมายแต่จากการเข้าไปสัมภาษณ์กับผู้คนในชุมชนทั้งสองที่อยู่ในช่วงเหตุการณ์ของการประกาศจากหน่วยงานทางภาครัฐกล่าวว่าเป็นเสียเดียวกันคือ ทางเขตห้ามล่าสัตว์ป่าไม่ได้ออกประกาศในรูปแบบใดเลย มีแต่เจ้าหน้าที่เข้ามาสำรวจและมีเจ้าหน้าที่เข้ามาวัดพื้นที่ ในระยะแรกของการเข้ามาของเจ้าหน้าที่ ความเข้าใจของชาวบ้าน มีความเข้าใจว่าเจ้าหน้าที่เข้ามาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นแต่ต่อมามีประกาศออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรและระบุชื่อสัตว์ป่าที่ห้ามล่า ชาวบ้านทราบช่วงปลายปี2519 จากการประกาศของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และปากชาวบ้านปากต่อปาก

พื้นที่ในการเพาะปลูกในช่วงยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งได้จากการกล่าวจากการกล่าวคุณลุง ..... “เมื่อมีการประกาศอย่างเป็นทางการออกมา ชาวบ้านได้ทราบอย่างทั่วกัน หลายหลังคาเรือนได้รับผลกระทบจากการเพาะปลูก ข้าว ซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรที่สำคัญของทุกหลังคาเรือน เพราะเพาะปลูกไว้กินตลอดทั้งปี แต่เมื่อมีการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว มีนกก จากทางการห้ามให้ล่า หรือ จับ ฆ่า พวกเราชาวบ้านได้รับความเดือนร้อนทั่วหน้า เพราะนกเหล่านี้จิกกินเมล็ดพันธุ์เสียหาย ส่งผลให้ผลผลิตได้น้อยลงทุกๆปี...”

ดังนั้นผลกระทบที่ตามมาเมื่อมีการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาในส่วนพื้นที่ศึกษาทั้งสองชุมชนนี้พบว่าการส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ ได้รับผลกระทบด้านการใช้พื้นที่ทางการเกษตรได้แก่การปลูกข้าวเพื่อดำรงชีพ ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า ... “ไม่สามารถทำกินในพื้นที่เดิมได้ เพราะทำไปก็ไม่ได้ผล นกพริกเข้ามาทำลายพืชผลหมด หากจับนกพริก ก็มีความผิดทางกฎหมายเพราะเป็นสัตว์ต้องห้ามปรากฏอยู่ในคำประกาศของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา...”

4.4.2.5 การใช้ทรัพยากร (ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ) ของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่ากระ

ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ในยุคนี้พัฒนามาเป็นป่าพรุ โดยมีเจ้าหน้าที่ให้ความสำคัญในการควบคุมดูแลมากเป็นพิเศษ ชาวบ้านเองได้ให้ความสำคัญเช่นกันเพราะป่าเปรียบเสมือนทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีวิต เป็นที่มาแห่งความอุดมสมบูรณ์เปรียบเสมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ได้หล่อเลี้ยงชาวสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราชมานานหลายร้อยปี และเป็นแหล่งน้ำที่มาแห่งรายได้ของชาวชุมชน ดังนั้นมาตรการด้านการควบคุมและอนุรักษ์ทรัพยากรจึงเป็นอุปสรรคต่อการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน

การเข้ามาของเจ้าหน้าที่ ที่ทางหน่วยงานรัฐส่งเข้ามาควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จึงส่งผลให้แนวทางการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ตรวจการดำเนินคดีจริง ถึงแม้เป็นช่วงแรกเริ่มที่มีการประกาศแต่ทางรัฐมีการส่งเจ้าหน้าที่เข้าเฝ้าระวังการโดยรอบๆพื้นที่ แต่เนื่องจากเป็นช่วงของการนำนโยบายมาปฏิบัติจริง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงยังไม่เข้าใจต้วบทกฎหมายจากการสัมภาษณ์จากลูกกำนันกล่าวว่า “...ในช่วงแรกๆชาวบ้านบางคนรู้ บางคนไม่รู้ถึงต้วบทกฎหมาย กฎข้อห้ามในการใช้ประโยชน์จากป่า มีบางส่วนที่เข้าไปตัดไม้เช่นเคย ถูกดำเนินคดีตามระเบียบ แต่ชาวบ้านบางคนรู้ก็มีการลักลอบตัดไม้ แต่บางคนไม่เข้าไปตัดไม้อีกเลย เพราะเคยเห็นจากการที่เพื่อนบ้านเคยกระทำความผิดจากการเข้าไปตัดไม้โดนลงโทษ โดนการปรับ และยึดทรัพย์ จึงเกิดความเกรงกลัวต้วบทกฎหมาย...” และข้อมูลจากลูกบ้านคือ กล่าวว่า “สมัยยังหนุ่มๆ พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาไม้ที่สามารถใช้ประโยชน์อยู่อย่างมากมาย เมื่อทางการเข้ามา ส่งเจ้าหน้าที่คอยสอดส่องตรวจการอย่างเข้มงวด หากใครเข้าไปตัดไม้ ภายในเขต

ก็โดนจับ ผมเลยไม่กล้าเข้าไปอีกเลย แต่บางคนอย่างเพื่อนบ้านผม เข้าไปตัดเพื่อนำไม้เหล่านั้มาทำเป็นเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ บางครั้งก็ลอดสายตาของเจ้าหน้าที่ บางครั้งก็โดนจับ ถูกดำเนินคดี”

ดังนั้นจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในยุคแห่งการพัฒนานี้ ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ดังเช่นเคยอย่างในอดีต เพราะอำนาจในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากป่าถูกควบคุมโดยรัฐ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชาวบ้านเริ่มห่างเหิน และเกิดการแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายกันมากขึ้น

ทรัพยากรสัตว์ป่า ในยุคของการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เป็นยุคแห่งการออกกฎบังคับใช้ในพื้นที่และนอกพื้นที่ ที่สัตว์ป่าเข้าไปอยู่หรืออาศัย กรมป่าไม้ได้ประกาศให้พื้นที่บริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง เป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งกำหนดเป็นสถานที่ปลอดภัยเพื่อการดำรงชีพของสัตว์ป่า โดยมีการกำหนดชนิดและประเภทของสัตว์ที่ห้ามล่าไว้โดยเฉพาะ และการอนุรักษ์และคุ้มครองนกน้ำอีกจำนวน 187 ชนิด ตามนัยแห่งมาตราที่ 26 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 การออกกฎระเบียบมาบังคับใช้ในพื้นที่ จึงส่งผลให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากสัตว์ป่าได้ลดน้อยลงจากเดิมในยุคแรกของการเข้ามาตั้งชุมชน จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ กล่าวว่า ในพื้นที่แห่งนี้มีสัตว์ป่ามากมาย อยากกินสัตว์อะไรสามารถหาได้หมด จนกระทั่งเมื่อผู้คนมากขึ้นสัตว์ป่าก็ลดน้อยลง จนมาถึงในช่วงปี พ.ศ.2519 มีการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านหากินดังเช่นสภาพเดิมไม่ได้อีกต่อไป ดังเช่นเมื่อก่อนการประกาศการหาเลี้ยงชีพชอบได้อย่างอิสระ แต่เมื่อมามีกฎหมายออกมาชาวบ้านเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังมีการลักลอบกระทำความผิด มีการเข้าไปล่าสัตว์ เช่น สัตว์จำพวกนก ไชนกต้องห้าม เพื่อนำมาบริโภค แต่บางส่วนลักลอบจับสัตว์ป่าไปขาย และยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ได้รับผลกระทบจากนก เช่นการเพาะปลูกร้าง มีการล่านกน้ำ ที่เข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตร โดยการวางยาเบื่อ แต่ก็ถูกดำเนินคดีต่อไป

ทรัพยากรสัตว์น้ำ ในยุคแห่งการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านยังคงใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำอย่างเช่นเคยเหมือนกับในยุคก่อนๆ แต่ยุคนี้ปริมาณของสัตว์น้ำ มีปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว จึงมีการแก้ไขปัญหาในปีพ.ศ.2519 สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อหาวิธีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งทะเลสาบ และสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ได้ดำเนินการเพื่อหาวิธีการเลี้ยงปลาในพืช และขยายพันธุ์สัตว์น้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวชุมชนริมทะเลสาบสงขลา และขยายสายพันธุ์ของสัตว์น้ำ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่หาปลาในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาทำให้ทราบว่า การจับสัตว์น้ำในยุคนี้ ยังคงมีความเป็นอิสระในพื้นที่บางส่วนในพื้นที่ทะเลสาบฝั่งริมขอบของทะเลสาบสงขลา โดยนโยบายทางรัฐ มีการจำเพาะเขตพื้นที่ในการประกาศเป็นพื้นที่สงวนในการจับสัตว์น้ำ ทำให้ผู้ที่มิอาชีพหลักในการจับสัตว์น้ำได้รับผลกระทบ สาเหตุเนื่องมาจากปริมาณของสัตว์น้ำลดน้อยลง เนื่องมาจากการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำในยุคนี้มีการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น เช่น มีการซื้อเครื่องมือจากโรงงานและนอกชุมชน เช่น อวนตาถี่ ถึงแม้มีการระบุงเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำจากกรมการประมงจังหวัดก็ตาม แต่ยังมีชาวบ้านบางส่วนยังคงลักลอบในการจับสัตว์น้ำอยู่เป็นประจำ

4.5 สรุป

ด้านรูปแบบการจัดการและใช้จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากนโยบายการจัดการทรัพยากรโดยรัฐต้องการให้มีพื้นที่และสัตว์ป่าคุ้มครองเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ประชากรเริ่มมีปริมาณมากขึ้นทุกขณะแต่ทรัพยากรกลับลดน้อยลงดังที่ Malthus (1798) ที่มีการเพิ่มแบบเรขาคณิต แต่ปริมาณอาหารกลับเพิ่มแบบเลขคณิต เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นเกินกว่าปริมาณ

อาหารที่ผลิตได้ ทำให้มนุษย์ต้องแย่งชิงทรัพยากรจนเกิดเป็นความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเกินกว่าระบบนิเวศจะรับได้ ดังกับในพื้นที่ศึกษาพบว่าปริมาณประชากรทั้งสองยุคมีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ดังนั้นรัฐมีการจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ผลปรากฏจากการประกาศพบว่ามีปริมาณจำนวนของนกน้ำมากขึ้นอย่างรวดเร็วทางจังหวัดพัทลุงจึงพัฒนาให้อุทยานนกน้ำคูขุดเป็นแหล่งท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และส่งผลปรากฏเป็นรูปธรรมมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามลำดับนี้

1) ยุคการตั้งถิ่นฐาน ก่อเกิดเป็นชุมชนคลองรีและชุมชนท่ากระ (ก่อนพ.ศ.2519) ชุมชนทั้งสองนี้ผู้คนมีวิถีชีวิตที่ผูกติดกับธรรมชาติ ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิและเข้าถึงในทรัพยากรธรรมชาติอย่างอิสระในช่วงยุคนี้ การดำรงชีพมีการพึ่งพาธรรมชาติ โดยไม่มีรูปแบบการจัดการที่ตายตัว แต่เป็นวิธีการดูแลจัดการที่ชาวบ้านมีจิตสำนึก ในขณะที่จำนวนประชากรมีปริมาณน้อยความต้องการด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยชาวบ้านในชุมชนจึงมีน้อยและอาศัยด้านความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ เชื่อผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา ดังนั้นในช่วงยุคนี้ส่งผลให้รูปแบบการจัดการทรัพยากรและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นไปในลักษณะที่มีการพึ่งพิงธรรมชาติใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการเลี้ยงชีพ ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรจึงไม่เกิดขึ้นในยุคสมัยแรกเริ่มของการก่อตั้งเป็นชุมชน โดยขณะที่ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ จำนวนประชากรในพื้นที่มีน้อย การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างอาระชาวบ้านมีการรักและหวงแหนในท้องถื่นบ้านเกิดของตน

2) ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2519 – 2556) รัฐมีการประกาศให้มีการจัดตั้งเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ในวันที่ 19 เมษายน 2519 ในช่วงแรกๆ การประกาศยังไม่สามารถควบคุมในการใช้ทรัพยากร เพราะมีชาวบ้านบางส่วนไม่รู้ถึงการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ด้านการออกกฎหมายมาบังคับทำให้ชาวบ้านบางส่วนที่มีอาชีพเพาะปลูก เช่น ข้าว ทำสวนในพื้นที่ของตนเองมีการวางยาเบื่อ เพื่อป้องกันการเข้ามาจิกกินข้าวเปลือกที่ชาวบ้านหว่านไว้ ต่อจากนั้นเมื่อทางภาครัฐมีการตรวจสอบว่ามีนกน้ำจำนวนมากที่ตายในทุ่งนา จึงมีการจับกุมผู้กระทำความผิดและดำเนินคดีตามกฎหมาย นอกจากนั้นยังมีการตรวจพบว่า มีชาวบ้านบางส่วนมีการจับสัตว์ที่ขึ้นทะเบียนไว้ ได้หายไปโดยพบว่าชาวบ้านมีการล่านำไปขายและนำไปเพื่อบริโภค หลังจากการกระทำของชาวบ้านที่ไม่รู้ถึงตัวบทกฎหมายที่ออกมาเพื่อบังคับใช้ เมื่อมีการลงโทษจึงทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆที่อยู่ในละแวกเดียวกันเห็นถึงการลงโทษไม่กล้าที่จะกระทำความผิด แต่ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังไม่เกรงกลัวต่อการลงโทษ มีการลักลอบตักยักนกน้ำอยู่บ้างแต่ก็ไม่มาก หลังจากนั้นชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกข้าว จากนาหว่านเป็นนาดำ จากการทำนาเป็นอาชีพหลักอย่างเดียวก็มีการหาอาชีพเสริมอื่นๆแทน เช่น ค้าขาย รับจ้าง หาปลา ทำงานโรงงาน เป็นต้น ดังนั้นปี.ศ.2519 นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการที่รัฐได้มีการขยายอำนาจเข้ามาควบคุมในการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน ที่มีการจัดการทรัพยากรโดยรัฐแต่เพียงผู้เดียว เจ้าหน้าที่ ที่เข้ามาอาศัยในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาเป็นตัวแทนเข้ามาเป็นผู้ดูแล ฝึกอบรมและข้อบังคับ ใช้ปฏิบัติกับประชาชนในพื้นที่จึงส่งผลให้ชาวบ้านมีการปรับตัวการดำรงชีพ เพราะจากอดีตการเข้าไปใช้ทรัพยากรได้อย่างอิสระและไม่มีรูปแบบการจัดการที่ตายตัว แต่เมื่อมาถึงยุคนี้ชาวบ้านมีอุปสรรคมากมายในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคนี้คือการใช้ที่ดิน การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า ในการถูกจำกัดเขตและข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ เช่น ห้ามมี

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่มีการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถึงแม้ในพื้นที่ ที่ชาวบ้านเคยทำมาหากินมาก่อนก็ตาม ให้มีการใช้ประโยชน์ได้แต่ห้ามปลูกสร้างอาคารที่ถาวร และห้ามขายต่อผู้อื่น ในด้านการประมงมีการออกกฎให้ชาวบ้านหาสัตว์น้ำในบริเวณที่จำกัดและเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำที่จำกัดไว้เท่านั้น ด้านป่าไม้ห้ามมีการตัดไม้ทุกชนิดภายในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ส่วนด้านสัตว์ป่ามีการออกกฎเพื่อคุ้มครองสัตว์ป่า รวมทั้งนกที่ขึ้นบัญชีไว้ รวมทั้งนกที่ขึ้นบัญชี ที่บินไปในพื้นที่อื่นๆ ห้ามจับ ห้ามล่า ห้ามมีไว้ครอบครอง ดังนั้นในยุคนี้การจัดการทรัพยากรออกมาในรูปแบบของกฎหมายที่ทางกฎหมายที่ทางรัฐออกมาเพื่อบังคับใช้ในพื้นที่ ที่ได้ประกาศไว้ และยังมีการคุ้มครองนกน้ำทุกชนิดที่ออกหากิน หรือทำรัง ในพื้นที่อื่นๆ ส่วนด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ยังคงมีการอนุญาตให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแต่ต้องบางพื้นที่เท่านั้นเช่น พื้นที่ริมขอบทะเลสาบ จะอนุญาตให้ชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้แต่ปฏิบัติตามกฎที่กรมประมงออกไว้ เช่น ในเขตพื้นที่ ที่ทำการจับสัตว์น้ำได้ การใช้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ ฤดูกาลของวางไข่ เป็นต้น ส่วนด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้านป่าไม้ ห้ามชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในทุกส่วนของต้นที่อยู่ในเขตต้องห้าม ดังนั้นในยุคแห่งการพัฒนานี้ ก่อเกิดรูปแบบการจัดการโดยภาครัฐทั้งหมด ที่ออกกฎระเบียบบังคับใช้ในพื้นที่ ที่อาศัยอยู่มาก่อน ทางนโยบายของรัฐต้องการขยายพื้นที่และสัตว์ป่า นกน้ำ เพื่อการอนุรักษ์ไว้ แต่ยุคนี้ชาวบ้านบางคนปฏิบัติตามกฎที่รัฐได้เป็นผู้ออกมาแต่ บางคนไม่รู้ว่ามีการยังคงดำรงชีพแบบเดิมอยู่ เช่น การตก ล่า ยิง จับ เก็บไม้มาทำเป็นฝืนเผาเป็นถ่าน เป็นต้น ดังนั้นปัญหาในยุคนี้ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือคนในพื้นที่ ส่งผลให้ชาวบ้านต้องปรับเปลี่ยนการใช้ทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรโดยทางอ้อม

จากการพัฒนาการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งสองช่วงเวลา สามารถสรุปได้ดังนี้ (ตาราง 4.6-4.7)

ตาราง 4.6 สรุปพัฒนาการจัดการทรัพยากรทั้งสองช่วงเวลา

พัฒนาการ/การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	ยุคแห่งการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ(ก่อนปี2519)	ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2519-2556)
รูปแบบการจัดการทรัพยากร	การจัดการทรัพยากรมีวัฒนธรรมเป็นกลไกที่สำคัญในการจัดการ โดยมีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อในสิ่งศักดิ์ของคนในพื้นที่	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกประกาศไว้ เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2519 ข้อ 1 ให้บริเวณพื้นที่ทะเลสาบในท้องที่ตำบลปากกรอ ตำบลชะแล้ ตำบลบางเขียด อำเภอเมืองสงขลา ตำบลท่าหิน ตำบลคูขุด ตำบลคลองรีอำเภอสติงพระ ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอระโนด ตำบลควนโสอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา และตำบลเกาะนางคำ ตำบลเกาะหมาก ตำบลปากพะยูน ตำบลดอนประดู่ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ภายในแนวเขตตามแผนที่ท้ายประกาศนี้ เป็นเขตห้ามล่า

		<p>สัตว์ป่า</p> <p>ข้อ 2 ภายในแนวเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ตามข้อ 1 ห้ามมิให้ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้ล่าสัตว์ป่าหรือไม่ก็ตาม ทำการล่าสัตว์ป่าหรือเก็บหรือทำอันตรายแก่ไข่หรือรังของสัตว์ป่าทุกชนิด (53 ชนิดตามบัญชีที่แนบไว้)</p> <p>“รูปแบบการจัดการแบบเบ็ดเสร็จจากภาครัฐ”</p>
--	--	--

ตาราง 4.7 สรุปพัฒนาการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งสองช่วงเวลา

พัฒนาการ/การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร	ยุคแห่งการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ (ก่อนปี 2519)	ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2519-2556)
1. การใช้ประโยชน์ในรูปของเนื้อไม้	เพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน ได้อย่างอิสระ	ชาวบ้านถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร
- การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน	บริเวณริมทะเลสาบสงขลามีการปลูกสร้างบ้านเรือนต่างๆ ยกพื้นไม้ทั้งหลัง ไม้สร้างบ้านเรือนซ่อมแซม	ปลูกบ้านเรือนโดยอาศัยไม้จากนอกชุมชน แต่ยังมีเข้าไปตัดไม้บ้างเฉพาะผู้ไม่รู้และมีการขยายของครัวเรือน ตามแนวถนน สร้างแบบถาวรขึ้นอย่างหนาแน่น รวมทั้งมีการขยายพื้นที่บ้านของแต่ละหลังคาเรือนเพื่อเป็นร้านค้าริมฝั่งถนน ลักษณะบ้านเรือนก่อด้วยอิฐฉาบด้วยปูน มีลักษณะบ้านเรือนที่ยังคงใช้ตัวอาคารโดยเรือนไม้ทั้งหลัง ส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่ในยุคแรกๆ ที่ชาวบ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในลักษณะดังกล่าว ส่วนใหญ่อยู่บริเวณภายในตัวชุมชนหลังคาเรือนติดกัน
- การทำฝืน	เลือกขนาดของไม้ ในการใช้งาน และมีการนำเศษไม้เพื่อนำมาเผาถ่าน	ผู้ที่มีอาชีพเผาถ่านมีการปรับเปลี่ยนอาชีพผู้ที่พึ่งพาซื้อเพลิงจากป่าเปลี่ยนเป็นซื้อเชื้อเพลิงแทนแต่บางหลังคาเรือนยังคงใช้ถ่านในบางครั้งคราวและหาซื้อได้จากร้านค้าภายในชุมชน
2. การใช้พื้นที่ในทางการเกษตร	พื้นที่ทางการเกษตรมีการบุกเบิกใช้ประโยชน์ได้อย่างอิสระ โดยแต่ละครัวเรือนใช้แรงงานภายในครัวเรือนบุกเบิกพื้นที่ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางการเพาะปลูก พืชที่ปลูกในยุคนี้	ในช่วงแรกของการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีการทำการเกษตรแต่ผลผลิตมีการลดลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากนกเป็ดนกกนกริก เข้ามาจิกกินทำลายต้นกล้าของ

	ในทุกหลังคาเรือนได้แก่ ข้าว และพืชผักสวนครัวในการเลี้ยงชีพ	ชาวบ้าน ด้านการใช้ประโยชน์ด้านพื้นที่ ที่มีการประกาศเขตพื้นที่มีบางส่วนได้ซ้อนทับกับพื้นที่ที่ชาวบ้านทำมาหากินมาก่อน แต่ทางรัฐยังคงอนุญาต
พัฒนาการ/การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร	ยุคแห่งการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ(ก่อนปี 2519)	ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2519-2556)
		ให้ชาวบ้านทำกิน มีการให้ใช้ประโยชน์ต่อไป แต่ห้ามมีการขายต่อห้ามปลูกสร้างแบบถาวร ด้านพื้นที่ทางการเกษตรในยุคนี้มีการลดพื้นที่ทางการเกษตรจำนวนมาก เนื่องจากมีข้อบังคับห้ามจับหรือนำสัตว์ไปขาย ห้ามสัตว์ที่ทางรัฐประกาศไว้ไปครอบครอง ชาวบ้านมีการปรับตัวในการประกอบอาชีพอื่นๆแทน ได้แก่รับจ้างทั่วไป ทำงานโรงงาน ก่อสร้าง ร้านค้าภายในชุมชน และทำขนมท้องถิ่นขายเพื่อนำไปขายนอกชุมชน เป็นต้น
3. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า	การใช้ประโยชน์ เป็นไปอย่างอิสระไม่มีระเบียบแบบแผน	ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม่ได้ในบางส่วนเท่านั้นเพราะอำนาจในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ถูกควบคุมโดยรัฐ มาตรการและกฎระเบียบของเขตห้ามล่าสัตว์ป่า แต่มีบางครั้งมีการลักลอบ เพื่อนำมาทำเป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำ โดยดูสมัยความคุ้มเข้มของหัวหน้าเขต
-ทรัพยากรป่าไม้	ทรัพยากรจากป่าไม้ในยุคนี้สามารถนำไปใช้ในการซ่อมแซมสร้างบ้านเรือนได้และสามารถนำมาต่อเรือเพื่อหาสัตว์น้ำในทะเลสาบ รวมทั้งนำมาทำเครื่องมือเครื่องไม้ในการจับสัตว์น้ำ	ป่าไม้ในยุคนี้ถูกควบคุมโดยรัฐ การนำมาใช้ประโยชน์จากชาวบ้านลดน้อยลง
-ทรัพยากรสัตว์ป่า	ลิง นกนานาชนิด ใช้วิธีการล่า ตักจับเครื่องมือทำจากวัสดุในท้องถิ่นและไม้ที่นำมาสร้างเครื่องมือหาจากพื้นที่ป่าในบริเวณใกล้เคียงและรอบๆทะเลสาบสงขลาได้	โดยเฉพาะนกน้ำ และลิง มีการเข้มงวดจากภาครัฐมากขึ้น ชาวบ้านบางส่วนยังคงลักลอบและล่า วางยาเบื่อ ในพื้นที่ทางการเกษตรของตน มีการถูกจับและยึดของกลาง ดำเนินตามคดี ในส่วนปริมาณสัตว์ป่าในยุคนี้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นได้แก่ นกน้ำมี

พัฒนาการ/การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร	ยุคแห่งการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ(ก่อนปี 2519)	ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2519-2556)
		ปริมาณเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากภาครัฐมีการกวัดขั้นเรื่องตัวของกฎหมายมากขึ้น
ทรัพยากรสัตว์น้ำ	จำนวนพวกสัตว์น้ำจืด น้ำกร่อยที่พบมากในทะเลสาบสงขลาได้แก่ กุ้ง ปลา หอย ทุกครีวเรือออกหาปลาเพื่อนำมาบริโภคและแปรรูป เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำทำมาจากวัสดุธรรมชาติ “ยุคนี้ใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ”	ปริมาณของสัตว์น้ำ มีปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านจึงขอความร่วมมือจากกรมประมงนำสัตว์น้ำมาปล่อยในทะเลสาบมากขึ้น และออกกฎของชาวบ้านห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูกาลวางไข่

4.6 การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคูระในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง

หัวข้อนี้นำเสนอรูปแบบการจัดการแบบพหุภาคี โดยมีโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน ในแต่ละหน่วยงานของภาคส่วนต่างๆ ในรูปแบบของโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ต่อพื้นที่ และผลของการศึกษาสภาพทางพื้นที่เป็นการนำเสนอผลของการศึกษาสภาพของการจัดการทรัพยากรและสภาพทางพื้นที่ของชุมชนทั้งสอง โดยใช้วิธี SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่ ในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและข้อจำกัด เพื่อประเมินผลการใช้ SWOT เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการระดมสมองจากทุกภาคส่วน เพื่อหาปัจจัยภายในด้านจุดอ่อน จุดแข็ง และปัจจัยภายนอก ที่มีผลต่อพื้นที่ ในด้านโอกาสที่ทำให้ทะเลสาบสงขลาสามารถก้าวหน้า ตลอดจนปัญหาอุปสรรค ปัจจัยที่ขัดขวางหรือเป็นภัยคุกคามจากภายนอกที่ทำให้ทะเลสาบสงขลาก้าวหน้าได้ยาก โดยมีประเด็นที่จำแนกได้ดังนี้

4.6.1 ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของของชุมชนบ้านคลองรี และชุมชนบ้านท่าคูระในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา (ตอนกลาง)

4.6.1.1 ปัจจัยภายใน

➤ จุดแข็งของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (สถานการณ์ที่เป็นบวก ส่งเสริมให้ทะเลสาบพัฒนาได้บรรลุ) ดังนี้

1) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ในท้องที่ อ.สทิงพระ อ.กระแสสินธุ์ อ.สิงหนคร อ.ควนเนียง จ.สงขลา และ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง มีเนื้อที่ 227,916 ไร่ หรือ 364

ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ มีเกาะเป็นจำนวนมาก เกาะใหญ่ๆ เช่น เกาะหมาก เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง และเกาะเล็กอีกหลายเกาะ สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าพรุ ลักษณะอากาศ ตามปกติอากาศไม่ร้อนนัก เฉลี่ย 24-32 องศา ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม-กันยายน

2) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำมีพันธุ์พืชชนิดต่างๆ เช่น ไม้เสม็ดขาว หญ้าราว โพธิ์ จาด(ลักษณะคล้ายกระจูด) หญ้าทะเล สาหร่าย และสัตว์น้ำนานาชนิด ซึ่งเป็นอาหารของนกชนิดต่างๆ และยังมีอ่าวบัวขึ้นอยู่บริเวณเกาะใหญ่ พื้นที่เกาะบริเวณที่เป็นควนเขามีพันธุ์ไม้ เช่น ไม้ยาง ไม้จิกนม ไม้ตะเคียน

3) ประกอบไปด้วยสัตว์ป่าจำพวกนกน้ำ หลายชนิด มีทั้งนกอพยพและนกประจำถิ่น นกอพยพได้แก่ นกเป็ดต่างๆ เช่น นกกาน้ำเล็ก นกนางนวล และอื่นๆ จะมีมากในเดือน ธันวาคม-เมษายน นกประจำถิ่น ได้แก่ นกอีโก้ นกอีล่า นกกระสาแดง และอื่นๆ ซึ่งอาศัยอยู่ตลอดทั้งปี

4) ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดเป็นสังคมวัฒนธรรมเกษตรกรรม ซึ่งเกี่ยวเนื่องการยังชีพ มีการทำนา ทำประมงน้ำจืดประมงน้ำกร่อย ประมงน้ำเค็ม และการทำตาลโตนดเป็นหลัก

4.1.1.2 จุดอ่อนของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (สถานการณ์ที่เป็นลบ ต่อพื้นที่ทะเลสาบสงขลาทำให้ทะเลสาบบรรลุเป้าหมายได้ยาก หรือไม่บรรลุเลย) ดังนี้

1) วัชพืชน้ำมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ปริมาณของวัชพืชมีปริมาณมากเกินไป จึงมีการทับถมของวัชพืช ส่งผลให้ทะเลสาบสงขลาตื้นเขิน และตะกอนจากสายน้ำต่างๆที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาได้แก่ลำคลองเหมือนอาทิตย์จากแหล่งน้ำในชุมชนที่อยู่ใกล้และมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลสาบสงขลา มีการไหลลงและเกิดการทับถมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

2) น้ำเน่าเสีย ที่เกิดจากการปล่อยมาจากแหล่งชุมชนและจากภาคการเกษตร เช่นการทำนาทำสวนของชาวบ้าน และสถานที่ของภาครัฐ ที่ตั้งที่ทำการใกล้กับทะเลสาบสงขลา มีทั้งการปล่อยน้ำเสียลงโดยตรง และการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ทะเลสาบ

3) การลुक้าเขตพื้นที่ ของกลุ่มนายทุน ที่มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อใช้ในการทำบ่อกุ้ง (เลี้ยงกุ้งกุลาดำรวมทั้งการเพาะเลี้ยงลูกกุ้ง) ซึ่งมีการใช้น้ำเค็ม น้ำเค็มในบ่อมีการรั่วไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาซึ่งทะเลสาบสงขลาเป็นน้ำกร่อย ส่งผลต่อระบบนิเวศภายในทะเลสาบสงขลา และส่งผลกระทบต่อพื้นที่นา ที่ไรของชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย เช่น ต้นตาลตะโนดบริเวณใกล้กับบ่อเลี้ยงกุ้งล้มตามจำนวนมาก พื้นที่ไรนาไรสวนปลูกไม้ได้ผลผลิตซึ่งเกิดจากน้ำเค็มเข้ารุกกล้าและทำลาย

4.6.2.2 ปัจจัยภายนอก

➤ โอกาสภายนอกที่เอื้อประโยชน์ต่อพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (ตอนกลางกรณีศึกษาของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ) ดังนี้

- 1) การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว
- 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 3) กลุ่มนักเรียน นักศึกษาจากแหล่งต่างๆ จัดค่ายเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1.2.2 อุปสรรคที่ขัดขวางหรือกักคูกคามจากภายนอก (สถานการณ์ที่เป็นลบต่อทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง ที่ทำให้บรรลุเป้าหมายได้ยาก) ดังนี้

1) การให้ความสำคัญในทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง พบว่ามีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับทะเลสาบในช่วงล่างและบน ในขณะที่ทะเลสาบสงขลาในช่วงตอนกลางนั้นมีความสำคัญต่อชุมชนที่ตั้งอยู่ริมขอบ

ทะเลสาบอยู่ตลอดแนวชายฝั่งและเป็นชุมชนเก่าแก่นับร้อยปี ได้แก่ชุมชนบ้านท่าคุระที่ปรากฏหลักฐานตำนานจากเจ้าแม่อยู่หัว ณ ปัจจุบันคือวัดท่าคุระ

- 2) ทะเลสาบสงขลากลายเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียจากชุมชน ได้แก่แหล่งการเกษตรเป็นต้น
- 3) ขยะจากชุมชนและนักท่องเที่ยว
- 4) การขยายของชุมชนและเพิ่มปริมาณของประชากรในบริเวณริมขอบทะเลสาบสงขลาในช่วงตอนกลาง
- 5) ความนิยมของกลุ่มนายทุนที่ซื้อที่ดินริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลาเพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

จากการได้นำ SWOT มาวิเคราะห์พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาตอนกลางในพื้นที่ของสองชุมชนผลออกมาประกอบด้วยปัจจัยภายนอก ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของพื้นที่และปัจจัยภายในทราบถึงโอกาสและอุปสรรคที่มีผลต่อพื้นที่ ผลจากการวิเคราะห์โดยใช้ SWOT นำไปใช้ในด้านการบริหารจัดการของพื้นที่กับหน่วยงานต่างๆที่เข้ามาดูแลจัดการประกอบไปด้วยภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน ที่ปรากฏในพื้นที่นั้นมีรูปแบบโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายมีการบริหารจัดการในรูปแบบแยกส่วน ดังนั้นรูปแบบที่ใช้และวางแผนเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่สอดคล้องทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของชุมชนของทั้งสองชุมชนนั้นโดยสามารถอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายโดยร่วมด้วยช่วยกันในการจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการคือการจัดการร่วมโดยทุกภาคส่วน

4.6.3 แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบพหุภาคี

จากการได้ลงพื้นที่ได้เก็บข้อมูลซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บแบบสอบถามจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและจากกลุ่มตัวอย่าง พบว่าแต่ละภาคส่วนได้มีการแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมาในเรื่องของการจัดการทรัพยากรที่มีความแตกต่างกันออกไปแต่วัตถุประสงค์ของความต้องการที่ตรงกันของแต่ละภาคส่วนคือการต้องการให้ทะเลสาบสงขลาและทรัพยากรบริเวณขอบริมทะเลสาบในท้องถิ่นนั้นมีสภาพความอุดมสมบูรณ์ มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดีกว่าในปัจจุบัน

จากที่ได้เข้าไปดำเนินการจัดเก็บข้อมูล โดยใช้กระบวนการแนวทางการสนทนาพูดคุยระหว่างองค์กรหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน ซึ่งเป็นการเปิดประเด็นในเรื่องของการจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทรัพยากร ด้านสัตว์น้ำ สัตว์ป่า เป็นต้น โดยร่วมกันหาสาเหตุที่ทรัพยากรถูกทำลายมาจากภายในหรือภายนอกชุมชนตลอดจนได้ร่วมกันกำหนดเพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติงานภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน โดยตามกระบวนการแนวทางดังนี้

4.6.4 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

จากการได้ร่วมการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่พบในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางในส่วนของสองชุมชน ทั้งสามภาคส่วน ได้แสดงความคิดเห็นและค้นหาสาเหตุได้แบ่งออกเป็นประเด็นปัญหาและสาเหตุของปัญหาได้ดังนี้

- 1) การบุกรุกพื้นที่บริเวณริมขอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งเกิดจากกลุ่มนายทุน
- 2) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำกิน จากเดิมป่าพรุที่เกิดจากธรรมชาติ ต่อมามีการปรับเปลี่ยนเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง เพาะเลี้ยงพันธุ์กุ้ง
- 3) ลักลอบล่าสัตว์ เช่น นก ลิง ที่ปรากฏไว้ในบัญชีรายชื่อเป็นสัตว์ป่าสงวน
- 4) การใช้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำผิดประเภทผิดวิธี
- 5) การทิ้งน้ำเสียจากแหล่งชุมชนและแหล่งการเกษตร

- 6) การเพาะเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ริมทะเลสาบ เกิดปัญหาน้ำเค็มจากบ่อกุ้งไหลลงทะเลสาบและส่งผลให้น้ำ
 ข้าว และพืชพันธุ์บริเวณใกล้เคียงได้รับความเสียหาย
 โดยในแต่ละภาคส่วนได้แสดงความคิดเห็นและความประสงค์ความต้องการต่อสภาพ
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังนี้

ภาครัฐ

1. ต้องรักษาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในทะเลสาบ เช่น ในพื้นที่หวงห้าม และละเว้นจากการจับสัตว์
 น้ำทุกชนิดและนกทุกประเภท เป็นต้น
2. ต้องการให้ภาคประชาชน ภาคเอกชน ให้ความร่วมมือ ยอมรับและปฏิบัติตาม
 กฎระเบียบจากทางหน่วยงานออกไว้
3. ต้องการของความร่วมมือจากภาคประชาชนและภาคและภาคเอกชน ร่วมกันช่วยกันดูแล
 ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

ภาคประชาชน

1. ต้องการจับสัตว์และเลี้ยงปลาริมขอบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา
2. ต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบได้ตั้งในอดีต (ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นเขต
 ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา) เช่น ด้านการตัดไม้ตามขนาดของการใช้งาน
3. ต้องการสร้างเขตและขยายพื้นที่ในทะเลสาบ เพื่อเป็นเขตอภัยทาน
4. ต้องการกรรมสิทธิ์ทั้งที่อาศัย และที่ทำกินในพื้นที่ที่เคยทำมาหากินก่อนการประกาศเป็นเขต
 ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ
5. ต้องการความชัดเจนในการจัดการพื้นที่ เพราะมีหลายหน่วยงานจากภาครัฐที่เข้ามาดูแลใน
 พื้นที่เดียวกัน ส่งผลให้ชาวบ้านสับสนในการปฏิบัติด้านการเข้าถึงพื้นที่และทรัพยากร
6. ต้องการให้แต่ละหน่วยงานที่เข้ามาดูแลจัดการพื้นที่ มีการตกลงในส่วนของบริเวณพื้นที่ใน
 การดูแลรับผิดชอบและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้มีส่วนร่วมในทุกๆครั้งทั้งภาคการปฏิบัติและด้าน
 ข่าวสารข้อมูลทุกครั้ง

ภาคเอกชน

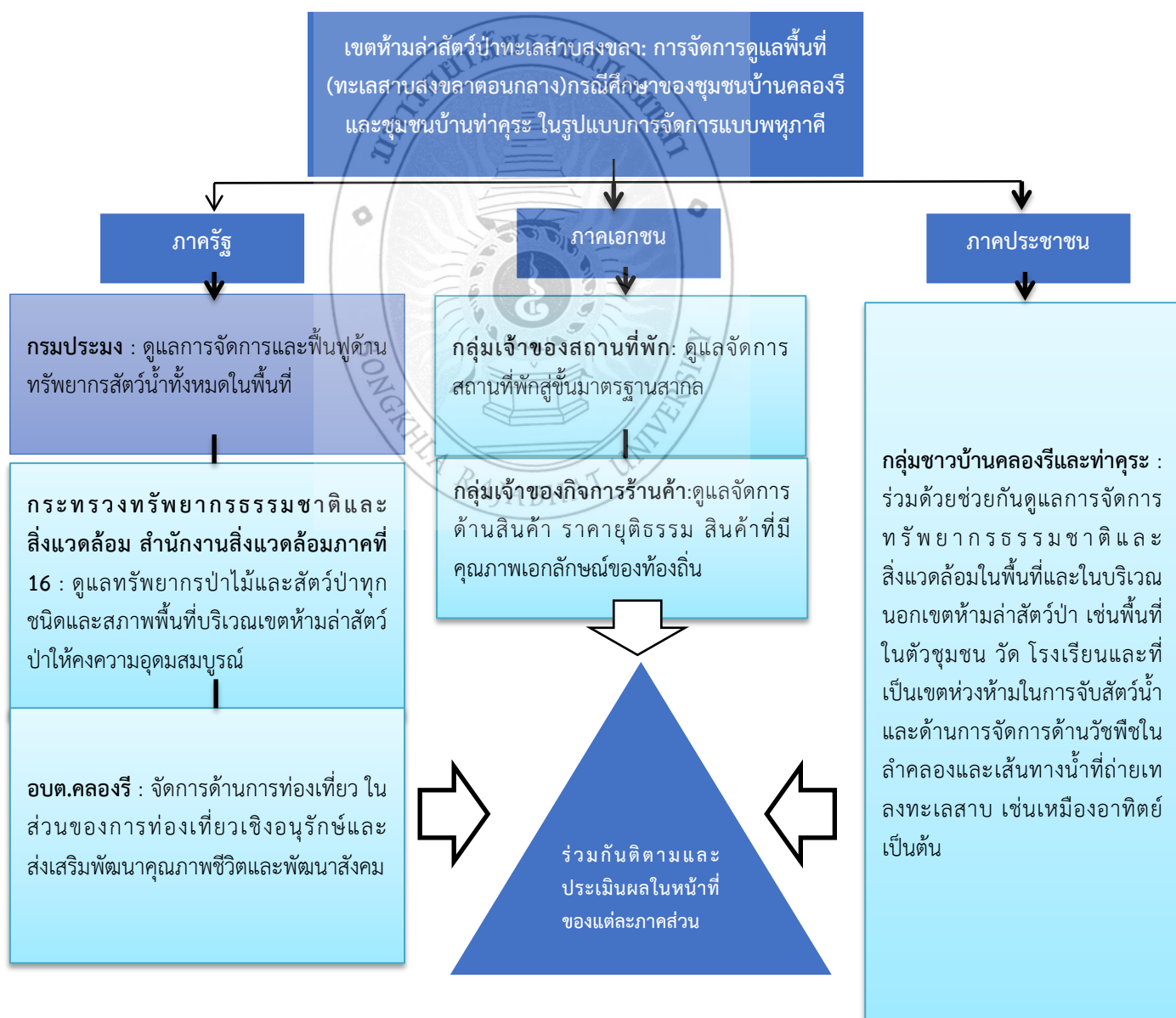
1. ต้องการให้มีการพัฒนาทะเลสาบสงขลาในตอนกลางเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เจริญก้าวหน้า
 ยิ่งขึ้นไป
2. ต้องการระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ดีกว่าในปัจจุบัน เช่นถนนหนทาง น้ำประปา(จัด
 สนธิ) ไฟฟ้าเข้าถึงทุกพื้นที่จริง
3. ด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้มากกว่าเดิม

เมื่อได้ความต้องการของแต่ละภาคส่วนในการระดมสมองความคิดเห็นความต้องการที่แตกต่าง
 กันของแต่ละภาคส่วนและทราบถึงปัจจัยภายในประกอบไปด้วยจุดเด่น จุดด้อยที่มีต่อพื้นที่และปัจจัยภายนอก
 ประกอบไปด้วยโอกาส ภายนอกที่เอื้อประโยชน์ต่อพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาและอุปสรรคจาก
 ภายนอกที่มีผลต่อพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า แต่มีจุดประสงค์เดียวกันคือต้องการให้ทะเลสาบมีความยั่งยืนในด้าน
 ความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางด้านทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรที่ต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดการ
 ด้วยกันในทุกๆฝ่าย แต่เป็นการแบ่งหน้าที่ทำเพื่อความไม่ให้เกิดความทับซ้อนในด้านการจัดการทางพื้นที่ และ
 ด้านส่วนงานที่ดูแลรับผิดชอบ และพัฒนาเพื่อต้องการให้ทะเลสาบสงขลาในตอนกลางเกิดความยั่งยืน ดังนั้น
 เมื่อได้ความต้องการของแต่ละภาคส่วน และทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรคที่ได้จากการวิเคราะห์

SWOT นำมาใช้ในขั้นต่อไปคือการมีส่วนร่วมในการวางแผน การบริหารการจัดการพื้นที่ในแต่ละภาคส่วน ดังต่อไปนี้

4.6.5 การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน

การบริหารจัดการพื้นที่ ในแต่ละภาคส่วน โดยมีภาครัฐหน่วยงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ดูแลการควบคุมพื้นที่ทั้งหมด เปรียบเสมือนเจ้าภาพ ประธานของพื้นที่โดยมอบหมายงานและพื้นที่กับหน่วยงานต่างๆ เพื่อจัดสรรในการจัดการพื้นที่ โดยตามโครงสร้างดังภาพนี้ (ภาพ4.4)

ภาพ 4.6 โครงสร้างการจัดการโดยแบ่งหน้าที่การจัดการแบบพหุภาคีในเขตพื้นที่ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลากรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองรีและท่าคูระ

4.7 สรุป

ในการศึกษาครั้งนี้ศึกษาพัฒนาการจัดการของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาแบ่งออกเป็นสองช่วงเวลา ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ที่มีการใช้รูปแบบการจัดการโดยภาครัฐแทนการจัดการแบบการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ตลอดเวลาระยะเวลาสี่สิบกว่าปี ที่มีการจัดการด้านทรัพยากร จำกัดสิทธิ์การเข้าถึงในทรัพยากรโดยรัฐ จึงส่งผลกระทบต่อพื้นที่และชาวบ้านในชุมชนที่ใกล้ชิดกับทรัพยากรมากที่สุด กลับต้องห่างจากทรัพยากรที่เปรียบเสมือนตลาดของชุมชน และเปรียบเสมือนหม้อข้าวหม้อแกงของคนในชุมชน โดยนโยบายทางภาครัฐ ห้ามเข้าไปใช้ประโยชน์และกีดกันการเข้าถึงในทรัพยากร ดังนั้นตลอดระยะเวลาสี่สิบปีในการจัดการโดยภาครัฐ ผลปรากฏคือทรัพยากรบางประเภทก็มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจริง เช่นปริมาณของนกน้ำ แต่ในทางตรงกันข้ามนกเหล่านี้นั้นได้เข้าทำลายทรัพยากรของชาวบ้านที่ปลูกไว้ จึงส่งผลให้ผลผลิตลดลง นอกจากนั้นแล้วยังเกิดความขัดแย้งในด้านการจัดการทรัพยากรด้านพื้นที่และทรัพยากรด้านสัตว์น้ำ ที่ทางรัฐได้ส่งหน่วยงานฝ่ายต่างๆ เข้าสู่พื้นที่จัดการในทรัพยากร ที่เกิดความซับซ้อนในการทำงาน และเกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยภาครัฐด้วยกันเองแล้วยังเกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในส่วนของจัดการทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 เพราะฉะนั้นตลอดระยะเวลาสี่สิบปีที่รัฐได้ใช้รูปแบบการจัดการโดยรัฐแต่เพียงผู้เดียว ผลที่ปรากฏคือการใช้งบประมาณที่สูงสูญเสียโดยใช่เหตุ และยังคงเกิดความขัดแย้งกับผู้คนในพื้นที่ ดังนั้นการจัดการที่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านการใช้รูปแบบในการจัดการนั้นสามารถแก้ไขได้โดยการอาศัยการจัดการทุกภาคส่วนได้ร่วมคิดหาจุดอ่อน จุดแข็ง ซึ่งเป็นปัจจัยภายในพื้นที่และโอกาส อุปสรรค ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกพื้นที่และนำมาสู่การร่วมกันวางแผนจัดแจงหน้าที่เป็นการมอบหมายงานในแต่ละด้านแก่ฝ่ายต่างๆ ของทั้งสามส่วน ตลอดจนการติดตามประเมินผลของการทำงานทั้งสามภาคส่วน

การแก้ไขปัญหาในการศึกษาครั้งนี้โดยอาศัยรูปแบบการจัดการแบบพหุภาคี การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่การจัดทำเป็นโครงสร้างการจัดการโดยแบ่งหน้าที่จัดการแบบพหุภาคีในเขตพื้นที่ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ จากที่ได้ศึกษาและร่วมวางแผนเพื่อแก้ไขมนด้านการจัดการพื้นที่ทำงานซับซ้อนในพื้นที่เดียวกัน สามารถจัดสรรหน้าที่ของภาคส่วนในหน่วยงานต่างๆ ได้ว่าภาครัฐที่เข้ามามีส่วนในการจัดการพื้นที่พบว่าหน่วยงานของกรมสิ่งแวดล้อมดูแลทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าทั้งของพื้นที่ หน่วยงานสถานีพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์สัตว์ป่า จัดการเผยแพร่ให้ความรู้และสร้างพัฒนาจิตสำนึกแก่ประชาชน นักท่องเที่ยวและหน่วยงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองรีดูแลการจัดการท่องเที่ยว ในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และส่งเสริมคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคม ในส่วนของภาคเอกชนกลุ่มเจ้าของกิจการร้านค้าดูแลสินค้าที่มีคุณภาพเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ราคาที่ยุติธรรม และกลุ่มเจ้าของสถานที่พักจัดการสถานที่พักไปสู่ขั้นของความเป็นมาตรฐานสากล ในส่วนภาคประชาชนร่วมด้วยช่วยกันดูแลจัดการด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ด้านการเข้าไปใช้ทรัพยากร เช่นเรื่องการจับสัตว์น้ำและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชน และเรื่องการจัดการทรัพยากรของตนแทนการดูแลจากภาครัฐในรูปแบบเบ็ดเสร็จ เมื่อมีการจัดสรรและตกลงงานที่ดูแลรับผิดชอบร่วมกันแล้ว เพื่อให้เกิดการจัดการร่วมกันตลอดจนร่วมกันติดตามและประเมินผลในการจัดการของทุกภาคส่วน นอกจากนี้ในการตกลงครั้งนี้ทั้งสามภาคส่วนเสนอความคิดเห็นว่าจะต้องมีการประชุม ในทุกสองเดือน เพื่อติดตามงานในแต่ละหน่วยงานและเมื่อมีโครงการงบประมาณลงในพื้นที่ให้มีส่วนร่วมด้วยช่วยกันเสนอวิธีการดำเนินการและการแก้ไขพร้อมทั้งผลที่คาดว่าจะเกิด

เพื่อเป็นการป้องกันการผิดพลาดและความทับซ้อนในการจัดการทรัพยากรในเชิงพื้นที่และด้านอำนาจให้น้อยที่สุด เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสืบไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนได้ทุกยุคหรือมากกว่า, ดีกว่าเดิม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

การศึกษาเรื่องพัฒนาการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านท่าคุระและชุมชนบ้านคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป้าหมายของการศึกษาโดยตอบรับกับวัตถุประสงค์ 2 ประเด็น 1) วัตถุประสงค์แรก อธิบายได้จากการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางของชุมชนทั้งสองโดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการการใช้ประโยชน์และรูปแบบการจัดการในพื้นที่ 2) วัตถุประสงค์ข้อที่สองอธิบายได้จากการใช้ SWOT ในการวิเคราะห์พื้นที่ เพื่อให้เห็นถึงปัจจัยภายในพื้นที่มีจุดแข็งจุดอ่อนปัจจัยภายนอกของพื้นที่บรรลุผลได้ด้อยาก เพื่อผลที่ได้จากการวิเคราะห์จาก SWOT นำวิธีการมาจัดการแบบพหุภาคีเข้ามาแบ่งหน้าที่ของภาคส่วนต่างๆ ที่เข้ามาดูแลการจัดการเชิงพื้นที่ โดยจัดการแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.1 บริบทการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาตอนกลาง สามารถเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและผลปรากฏตลอดจนทั้งสองยุคสมัยที่สามารถสรุปได้ดังนี้

1) ยุคยุคแห่งห้วงพิงทรัพยากรธรรมชาติ: ก่อนการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาตอนกลาง (ก่อนปีพ.ศ.2519) ในยุคแรกเริ่มนี้เป็นช่วงเริ่มต้นของชุมชนที่ก่อเกิดเป็นชุมชนซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อหลายร้อยปีก่อนโดยมีตำนานที่เล่าปากต่อปากและจากร่องรอยปรากฏหลักฐานที่วัดท่าคุระ ในตำนานเจ้าแม่อยู่หัวที่เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของพี่น้องชาวชุมชนทั้งสองนี้ ในยุคนี้เป็นยุคที่ชาวบ้านเริ่มก่อเกิดเป็นชุมชนจำนวนประชาชนมีจำนวนน้อย ในขณะที่ทรัพยากรยังคงความอุดมสมบูรณ์ โดยไม่มีการแบ่งแยกความแตกต่างทางสังคมและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติจึงมีสิทธิเท่าเทียมกันทุกคน ยุคแรกเริ่มนี้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างอิสระ ไม่มีรูปแบบและโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรแต่เกิดมาจากจิตใจได้จิตสำนึกและการร่วมแรงร่วมมือช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรของชาวบ้านชาวชุมชนทั้งสอง ที่สามารถเข้าไปเกี่ยวกับประโยชน์จากทรัพยากรในแบบยังชีพ นำทรัพยากรมาใช้สอยเท่าที่จำเป็น ดังนั้นปัญหาที่เกิดในยุคแรกเริ่มนี้ไม่มีปัญหาจากการจัดการทรัพยากร เพราะชาวบ้านอยู่อาศัยกับทรัพยากรเปรียบเสมือนสายเลือดของชุมชน โดยชาวบ้านรู้ถึงหลักการใช้หลักการเกี่ยวและประโยชน์ ปัญหาด้านความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรและการเข้าถึงทรัพยากรจึงไม่เกิดขึ้น

2) ยุคแห่งการพัฒนา ตั้งแต่ปีพ.ศ.2519-ปัจจุบัน

ในยุคแห่งการพัฒนานี้เป็นช่วงของการประกาศพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2519 เป็นต้นมา จึงเกิดรูปแบบการจัดการออกกฎระเบียบมาจากหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาจัดการดูแลพื้นที่และกำจัดสิทธิในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จากการประกาศในช่วงแรกคือมีการห้ามล่าสัตว์ป่าเพื่อสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า 53 ชนิดและยังมีกรมประมงที่เข้ามาดูแลเรื่องชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 มีหน้าที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้ามาดูแลในทุกๆด้านในพื้นที่ ต่อมาปี2537 มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลในพื้นที่เพิ่มขึ้นอีกหน่วยงานคือองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งพื้นที่ในการศึกษาทั้งสองชุมชนนี้ได้อยู่ในความดูแลของอบต.คลองรี มีหน้าที่ดูแลจัดการด้านสาธารณสุขปลอดภัยตลอดจนด้านการท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ต่างมีจุดหมายและเป้าหมายในเขตพื้นที่เดียวกันและมีรูปแบบที่มาจากกรอบกฎหมายจากภาครัฐ โดยมีรูปแบบและวิธีการในรูปของตัวบทกฎหมายในการบังคับใช้ในพื้นที่ และนอกพื้นที่เพื่อคุ้มครองนกและสัตว์ป่าสงวน ดังนั้นในยุคนี้ด้านการจัดการดูแลนั้นเป็นหน่วยงานภาครัฐทั้งหมด แต่สิ่งที่ปรากฏในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาคือต่างหน่วยงานที่เข้ามานั้นต่างมี

การจัดการดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในลักษณะแบบแยกส่วนในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งเป็นการทำงานที่ทับซ้อนด้านการจัดการพื้นที่ ในส่วนด้านการจัดการของชาวบ้านในชุมชนทั้งสองยังอาศัยการจัดการแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่ต้องมีการปรับตัวในด้านการเข้าถึงทรัพยากรเช่นภาครัฐออกกฎหมายห้ามจับ ล่า ดัก สัตว์ที่ปรากฏในบัญชีชาวบ้านก็มีการละเว้น เป็นต้น

5.1.2 พลวัตในการใช้ทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชนทั้งสองนี้ในแต่ละยุคสามารถเห็นพัฒนาการด้านการใช้ประโยชน์ปัญหาที่เกิด การแก้ไขจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาตอนกลางสรุปได้ดังนี้

1) ยุคแห่งการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ : ก่อนการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา(ก่อนปีพ.ศ.2519) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนริมฝั่งทะเลสาบสงขลาสามารถจำแนกได้ดังนี้ รูปแบบของเนื้อไม้ ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา(ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ) ของชุมชนทั้งสองนี้ มีการได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในด้านต่างๆ ชุมชนในยุคนี้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการ ดำรงชีพในชีวิตประจำวัน ด้านการใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้มีการตัดไม้จากป่าพรุเพื่อนำมาสร้างบ้านเรือน ซ่อมแซมบ้านเรือน นอกจากนี้เนื้อไม้ที่เป็นเศษๆจะนำมาเผาถ่านใช้ในครัวเรือน ส่วนด้านการใช้ประโยชน์ด้านที่ดินเพื่อการเกษตรในยุคนี้ชาวบ้านมีการบุกเบิกพื้นที่ได้อย่างอิสระโดยใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือนในการบุกเบิกกลางป่าเพื่อใช้ในการเพาะปลูกข้าวพืชไร่พืชสวน ส่วนด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาทั้งสองนี้ในยุคแรกนั้นเป็นลักษณะรูปแบบการนำมาใช้เพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน เช่นทรัพยากรสัตว์น้ำชาวบ้านสามารถหากินได้ จับดัก สัตว์น้ำได้อย่างอิสระ มีสัตว์น้ำนานาชนิดในทะเลสาบสงขลาตอนกลางเพราะเป็นช่วงน้ำกร่อยและน้ำนิ่ง สัตว์น้ำชอบวางไข่เพราะฉะนั้นช่วงฤดูกลางวางไข่ชาวบ้านละเวนในการออกหาปลาและในวันพระ เป็นต้น ในส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำในยุคนี้ใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเองโดยใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่นเนื้อไม้ของอุปกรณ์ชาวบ้านหาไม้ในท้องถิ่นมาประดิษฐ์ โดยทำกันในทีกครัวเรือน หากบ้านใดออกหาปลาในทะเลการขึ้นต้นตาลก็ไม่เกิดขึ้นเพราะเป็นช่วงเวลาเดียวกัน แต่จะขึ้นโหนด(ต้นตาลตะโหนด)ได้เพราะได้เฉพาะผล สามารถขึ้นต้นตาลในเวลาหลังจากการออกหาปลาในทะเลได้ จากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่นแสดงให้เห็นทรัพยากรยังมีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนมีการพึ่งพิงจากทรัพยากรอย่างสูง ทั้งการผลิต การบริโภค เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงทางอ้อมซึ่งอยู่ภายใต้ความพอเพียงและมีหลักเกณฑ์ในการเลือกใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยไม่ทำลายเกินขอบเขตที่ระบบนิเวศจะรับได้

2) ยุคแห่งการพัฒนาตั้งแต่ปีพ.ศ.2519 ถึงปัจจุบัน ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นช่วงที่ทางภาครัฐเข้ามามีบทบาทอย่างเป็นทางการและมีอิทธิพลต่อคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดการทรัพยากรโดยมีรากฐานแนวคิดที่ถือว่าทรัพยากรทั้งหมดเป็นของรัฐ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่คือกาครอบครองและการควบคุมพื้นที่ภาครัฐได้มีการกำหนดอาณาเขตเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ดังนั้นในส่วนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชาวบ้านจึงถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร เช่นทรัพยากรด้านป่าไม้ ในช่วงนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากยุคแรกที่ผ่านมาโดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ด้านป่าไม้และสัตว์ป่าภาครัฐได้ออกกฎหมายมาเพื่อใช้ในการบังคับการตัดไม้ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าจึงส่งผลให้ชาวบ้านต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปจากเดิมโดยอย่างสิ้นเชิง ชาวบ้านต้องหาอาชีพใหม่ๆในการดำรงชีพ ในส่วนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เพื่อการเกษตรในช่วงแรกๆของการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ชาวบ้านยังมีการเพาะปลูกเพื่อการยังชีพ เช่นการทำนา เมื่อมีนกเข้ามาจิกกินข้าวเปลือกและต้นกล้าที่ชาวบ้านได้หว่าน คำนวณไว้ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน มีชาวบ้านบางส่วนได้แก้ปัญหาดังกล่าวโดยการวางยาเบื่อมีนกจำนวนหนึ่งที่บินลงเพื่อจิกกินได้ตายเกลื่อนท้องนา ทางเจ้าหน้าที่

ผู้รักษากฎหมายออกจับกุมเจ้าของที่นาข้าว ดำเนินคดีตามคดีหลังจากมีการใช้บทลงโทษจากตัวบทกฎหมาย ทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่สามารถทำนาได้เพราะเนื่องมาจากผลผลิตออกมาไม่คุ้มค่ากับการลงทุน จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร สัตว์ป่าในยุคนี้โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านรู้ถึงตัวบทกฎหมายที่ออกมาแต่ต้องใช้เวลานานนับปีเพราะเนื่องมาจากการประกาศข่าวสารยังล่าช้า เมื่อชาวบ้านทราบสัตว์ป่าที่ขึ้นบัญชีไว้ว่าเป็นสัตว์ใดบ้าง ชาวบ้านส่วนใหญ่ละเว้นการจับ ดัก สัตว์เหล่านี้แต่มีชาวบ้านบางส่วนยังคงลักลอบเพื่อการบริโภค และนำมาขายเพื่อเลี้ยงชีพ ในยุคนี้ยังปรากฏอยู่แต่พบว่ามีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับยุคก่อนการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ดังนั้นชาวบ้านปรับเปลี่ยนวิถีการหาเลี้ยงชีพแบบใหม่ๆ โดยหันไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทางอ้อม เช่นเมื่อทางรัฐประกาศห้ามมีการล่า จับนกน้ำ จึงส่งผลให้ปริมาณนกน้ำเพิ่มขึ้น ชาวบ้านบางส่วนหันประกอบอาชีพจับเรื่อนำนักท่องเที่ยวไปชมนกน้ำตามเกาะต่างๆในทะเลสาบสงขลาเป็นต้น นอกจากนี้ด้านทรัพยากรสัตว์น้ำชาวบ้านได้มีการจับสัตว์น้ำ แต่ต้องปฏิบัติตามกฎที่ทางการออกมา เช่นเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ และวิธีการจับสัตว์น้ำ ฤดูกาลในการจับ เป็นต้น ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบในช่วงยุคแห่งการพัฒนาได้มีการจำกัดขอบเขตของการเข้าถึงในทรัพยากรจึงส่งผลให้ชาวบ้านบางส่วนต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต จากเดิมสามารถใช้ประโยชน์จากทะเลสาบได้อย่างเต็มที่ แต่ต่อมาทางหน่วยงานของรัฐจากฝ่ายต่างๆเข้ามาดูแลในการจัดการในพื้นที่ จึงส่งผลให้ชาวบ้านถูกจำกัดสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

5.1.3 วิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการจัดการเขตพื้นที่ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาแบบพหุภาคี

5.1.3.1 การวิเคราะห์การศึกษาครั้งนี้ใช้ SWOT วิเคราะห์พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า พบว่าปัจจัยภายในในด้านจุดแข็งของพื้นที่ 1) ในส่วนตอนกลางของพื้นที่ทะเลสาบสงขลามีเกาะแก่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ นกน้ำนานาชนิดทั้งที่ดำรงอาศัยอยู่ถาวรและบางส่วนในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงมีนาคมของทุกปี มีนกนานาชนิด อพยพหนีความหนาวมาจากไซบีเรีย ซึ่งเป็นการสร้างชื่อเสียงในการประกาศเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ 2) ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งสำคัญของจังหวัดสงขลา และเป็นสายเลือกของคนทั้งพัทลุง นครศรีธรรมราช เป็นแหล่งซูเปอร์มาร์เก็ตที่สำคัญที่แปรรูปผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ส่วนด้านจุดอ่อน 1) ด้านวัชพืชที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีตะกอนที่ทับถมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ทะเลสาบสงขลาตื้นเขินอย่างไวมาก 2) ทะเลสาบสงขลากลายเป็นจุดรองรับน้ำเสียจากแหล่งชุมชน โรงงาน บ่อเลี้ยงกุ้งและการเกษตร 3) ความขัดแย้งในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรและความขัดแย้งในด้านการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ ที่มีการทำงานจากหน่วยงานของภาครัฐที่ทับซ้อนทั้งในส่วนของงานและด้านพื้นที่

ปัจจัยภายนอกด้านโอกาสจากภายนอกพบว่าทางจังหวัดสงขลาได้มีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) กลุ่มนักเรียน นักศึกษาจากแหล่งต่างๆ จัดค่ายเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในด้านอุปสรรคที่ขัดขวาง คุณคาม ต่อพื้นที่พบว่า 1) 1) การให้ความสำคัญในทะเลสาบสงขลาในตอนกลาง พบว่ามีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับทะเลสาบในช่วงล่างและบน ในขณะที่ทะเลสาบสงขลาในช่วงตอนกลางนั้นมีความสำคัญต่อชุมชนที่ตั้งอยู่ริมขอบทะเลสาบอยู่ตลอดแนวชายฝั่งและเป็นชุมชนเก่าแก่นับร้อยปี ได้แก่ชุมชนบ้านท่ากระโทกที่ปรากฏหลักฐานตำนานจากเจ้าแม่อยู่หัว ณ ปัจจุบันคือวัดท่ากระโทก 2) ทะเลสาบสงขลากลายเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียจากชุมชน ได้แก่แหล่งการเกษตรเป็นต้น 3) ขยะจากชุมชนและนักท่องเที่ยว 4) การขยายของชุมชนและเพิ่มปริมาณของประชากรในบริเวณริมขอบทะเลสาบสงขลาในช่วงตอนกลาง

5.1.3.2 การพัฒนารูปแบบ การบริหารการจัดการเขตพื้นที่ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (ตอนกลาง) แบบพหุภาคีจากการศึกษาสภาพของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ตลอดจนสภาพของปัญหาในด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมใช้ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก โอกาสภายนอก โดยศึกษามีส่วนร่วมทั้งสามภาคส่วนในพื้นที่ ได้แก่ภาครัฐได้แก่ ตัวแทนของหน่วยงานของภาครัฐ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า กรมประมง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 องค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี ในส่วนภาคเอกชน ได้แก่ตัวแทนจากเจ้าของกิจการร้านค้า และเจ้าของสถานที่พัก ภาคประชาชนได้แก่ตัวแทนของชาวบ้านของชุมชนบ้านคลองรี บ้านท่าคุระโดยใช้วิธีการระดมความคิดเห็น ถกเถียง เพื่อหาจุดเด่น จุดด้อย โอกาส ของพื้นที่และความต้องการของแต่ละภาคส่วนเพื่อนำไปใช้ในการวางแผน แบบมีส่วนร่วมทั้งสามภาคส่วน ในการมอบหมายงานในการดูแลพื้นที่ดังกล่าว

ภาครัฐ ได้แก่กรมประมง: ดูแลจัดการเรื่องทรัพยากรสัตว์น้ำทั้งหมดในพื้นที่, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16: ดูแลการจัดการทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าทุกชนิดและสภาพพื้นที่ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าให้คงอยู่ความอุดมสมบูรณ์, องค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี: จัดการด้านการท่องเที่ยว ในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคม

ภาคเอกชน ได้แก่ กลุ่มเจ้าของสถานที่พัก: ดูแลจัดการสถานที่พักสู่ขั้นมาตรฐานสากล, กลุ่มเจ้าของกิจการร้านค้า:ดูแลจัดการด้านสินค้า ราคายุติธรรม สินค้าที่มีคุณภาพเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านคลองรีและท่าคุระ :ร่วมด้วยช่วยกันดูแลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และในบริเวณนอกเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เช่นพื้นที่ในตำบลชุมชน วัด โรงเรียนและที่เป็นเขตหวงห้ามในการจับสัตว์น้ำและด้านการจัดการด้านวิชาชีพในลำคลองและเส้นทางน้ำที่ถ่ายเทลงทะเลสาบ เช่นเหมืองอาทิตย์ เป็นต้น

เมื่อแต่ละหน่วยงานของภาคส่วนต่างๆมีหน้าที่และรับผิดชอบตามขอบข่ายในงานของตนแล้วมีการร่วมกันติดตามและประเมินผลในหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานของภาคส่วนต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดการทำงานแบบทับซ้อน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดกับทรัพยากร ตลอดระยะเวลาสี่สิบปีที่ผ่านมา ที่เกิดผลกระทบต่อชุมชนและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ที่มีทั้งหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรในการใช้รูปแบบของการจัดการที่ช่วยให้ทั้งสามภาคส่วนสามารถทำงานร่วมกันได้โดยสมานฉันท์ในพื้นที่เดียวกัน คือการจัดการแบบพหุภาคีเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ ให้บรรลุความต้องการทั้งสามภาคส่วนและที่สำคัญคือเกิดความยั่งยืนแก่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจะส่งผลต่อพื้นที่ในการพัฒนาเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาไปพร้อมกับชุมชนให้มีความก้าวหน้าความยั่งยืนสืบไป

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษา คือศึกษาด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ทั้งสองช่วงเวลาได้แก่ช่วงเวลาก่อนปีพ.ศ.2519 และช่วงเวลาพ.ศ.หลังปี 2519 จนถึงปัจจุบัน ตลอดจนถึงรูปแบบในการจัดการทรัพยากรแบบพหุภาคีเพื่อนำไปประยุกต์ใช้และแก้ไขปัญหาในพื้นที่และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเป็นการศึกษาย้อนอดีตความเป็นมาก่อนมีการประกาศเป็นพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา จนถึงปัจจุบัน ในด้านการจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำของชุมชนในพื้นที่ ศึกษาถึงการใช้อยู่อาศัยทรัพยากรในรูปแบบและกระบวนการในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่และรูปแบบการใช้การวางแผนการแก้ปัญหาและพัฒนาที่

เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ในชุมชนทั้งสอง การพัฒนาคนคือการพัฒนาชาติ ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่นเดียวกับที่แผนพัฒนาฯ ตั้งแต่แผนสองจนถึงฉบับปัจจุบันที่มีการให้ความสำคัญในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง และให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผนฯ การพัฒนาสู่การปฏิบัติรวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในส่วนของการจัดการ ภาคประชาชนและภาคเอกชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและจริงจัง แต่ในขณะการจัดการที่มีเฉพาะภาครัฐกำจัดการสิทธิของประชาชน การวิจัยครั้งนี้ได้สะท้อนด้านการจัดการตลอดระยะเวลาสี่สิบปีที่ผ่านมาให้เห็นถึงผลและกระบวนการโครงสร้างในการจัดการและปัญหาที่เกิดขึ้นในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาตลอดจนข้อเสนอแนะโดยใช้ SWOT มาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นผลที่เกิดขึ้นในพื้นที่และเสนอการจัดการที่สามารถพัฒนาพื้นที่ได้อย่างยั่งยืนสมานฉันท์โดยใช้การจัดการแบบพหุภาคี เพื่อพัฒนาแบบบูรณาการจากทุกภาคส่วนและปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

ในการอภิปรายผลการศึกษาร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้เขียนได้แบ่งประเด็นการนำเสนอตามหัวข้อของแต่ละบทซึ่งประกอบด้วย 1) การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา 2) การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านคลองรีและบ้านท่ากระสองช่วงเวลา เพื่อหารูปแบบการใช้ทรัพยากรโดยใช้ SWOT วิเคราะห์พื้นที่เพื่อดำเนินการวางแผน ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ โดยใช้รูปแบบการจัดการแบบพหุภาคีมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของทรัพยากร จากการศึกษาพบว่าในสองช่วงเวลามีความแตกต่างกันในลักษณะการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายในทรัพยากรในสองช่วงเวลา พบว่าในยุคแรกคือช่วงเวลาก่อนมีการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยตรงเพื่อการดำรงชีพของคนในชุมชนเช่นการจับสัตว์น้ำ สัตว์ป่าเพื่อการบริโภคในสวนที่เหลือนำมาแปรรูปเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปในวันข้างหน้า เป็นวิธีการถนอมอาหารของชาวบ้านในชุมชน ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในยุคแรกๆนั้นเป็นการใช้ประโยชน์ในลักษณะแบบอิสระ โดยอาศัยประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นผลผลิตของทรัพยากรกลับลดน้อยลง ดังที่ Malthus (1798) ได้กล่าวไว้ถึงการเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตของประชากร ที่มีการเพิ่มแบบเรขาคณิต แต่ปริมาณอาหารกลับเพิ่มแบบเลขคณิต เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นเกินกว่าปริมาณอาหารที่ผลิตได้ ทำให้มนุษย์ต้องแย่งชิงทรัพยากรจนเกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อมเกินกว่าระบบนิเวศจะรับได้ ดังนั้นรัฐจึงใช้นโยบายกำจัดการสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร โดยอ้างว่าประชาชนใช้ประโยชน์นั้นเป็นลักษณะที่ไม่มีการจัดสรรในทรัพยากร โดยรัฐออกเงื่อนไขการใช้ ดูแลรักษาแทนชุมชน หากปล่อยไว้ไม่มีการจัดสรรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวมที่ถือเป็นกรรมสิทธิ์ในส่วนรวม ดังตามแนวคิดของ Garrett Hardin เขียนไว้ในบทความเรื่อง The Tragedy of the Commons ว่าที่มีใช้สมบัติของทุกคนและไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้ ทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม หรือมือใครยาวสาวได้สาวเอา

5.2.2 การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในสองช่วงเวลา มีความแตกต่างกันในลักษณะรูปแบบในการจัดการ ในช่วงยุคแรกๆของชุมชนมีการจัดการทรัพยากรไม่มีรูปแบบในการจัดการที่ตายตัว แต่เป็นเพียงการใช้ทรัพยากรเพื่อความอยู่รอด โดยการจัดการแบบนี้สามารถเรียกได้ว่าการอาศัยภูมิปัญญาของท้องถิ่นเข้าสู่ทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง โดยชาวบ้านใช้หลักความเชื่อ ศรัทธาในพื้นที่ท้องถิ่นของตนเองในการใช้ทรัพยากรและชุมชนที่อยู่ร่วมกันใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังแนวคิดในการจัดการทรัพยากรแบบต่างๆที่อาพันธ์

กาญจนพันธ์ (2543) ได้กล่าวไว้สี่แนวคิด ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดที่สองคือการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรมหรือการจัดการในเชิงจิตสำนึก มีพื้นฐานวิธิตดแบบบูรณาการ อย่างเป็นองค์รวมจึงไม่เห็นด้วยกับการมองสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่แยกออกจากสังคมมนุษย์อย่างเด็ดขาด แต่กลับพยายามทำความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงในการอยู่ร่วมกันของระบบทั้งสอง ซึ่งถือว่ามิปฏิสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่งในระบบนิเวศที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายโดยมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและความมีเหตุผลของแต่ละชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรมนี้จึงสนับสนุนความหมายของทรัพยากรในแง่ที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชนท้องถิ่นที่ผูกติดกับวัฒนธรรมและหลักเหตุผลแบบเศรษฐกิจเชิงสำนึกอย่างมีศีลธรรม (Moral economy) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันอย่างหลากหลายเพราะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศในท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นในยุคแรกการใช้ประโยชน์จากชุมชนจึงขึ้นอยู่กับภูมิศีลธรรมของชุมชน ต่อมาในช่วงยุคที่สองคือยุคแห่งการพัฒนาทางรัฐได้ประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีการใช้รูปแบบในการจัดการทรัพยากรโดยรัฐแต่เพียงผู้เดียว มีการออกกฎหมายที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงในตัวทรัพยากร จากปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษานี้ เกิดจากการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับงาน ยศ สันติสมบัติ(2536) โครงการวิจัยปฏิบัติการป่าชุมชน กล่าวว่า ความล้มเหลวในด้านนโยบายการจัดการจัดสรรทรัพยากรป่าซึ่งถูกผูกขาดควบคุมโดยรับจากส่วนกลาง ก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศถูกทำลายไปอย่างรวดเร็ว การที่รัฐเข้าควบคุมการจัดการจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ในรูปของกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 โดยเนื้อแท้จริงก็คือ การอ้างสิทธิในการยึดครองป่าทั้งหมดเป็นของรัฐและแย่งสิทธิการใช้สอยและควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรป่าชุมชนที่เคยมีมาแต่เดิมไปจากราษฎรในท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อการจัดการขึ้นอยู่กับภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวตลอดในพื้นที่การศึกษาครั้งนี้มาในระยะสามสิบปีมานี้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของชุมชนทั้งสองนี้ การจัดการที่ถือว่าล้มเหลวได้ซึ่งเห็นจากปรากฏการณ์ ณ ปัจจุบัน เช่นชุมชนบ้านท่ากระโทกที่มีจุดเด่นในด้านวัฒนธรรมความเชื่อที่ผูกจิตใจหล่อหลอมหัวใจของคนในชุมชนท้องถิ่นได้ นั่นคือ เจ้าแม่อยู่หัว แต่ทำไมถึงพื้นที่นี้จึงไม่มีการพัฒนาที่ถูกจุด ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงใช้ SWOT ในการช่วยให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ออกความเห็นร่วมกัน และสรุปออกมาในแต่ละด้านที่ปรากฏในพื้นที่ จึงรู้ถึงปัจจัยภายใน มีจุดเด่น จุดด้อยและปัจจัยภายนอก มีโอกาส และอุปสรรค ของพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานของสมคะเน วีระสมิทธิ์(2544) ที่ใช้เครื่องมือ SWOT analysis เพื่อวิเคราะห์สถานภาพของสหกรณ์ ในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด ระดมความคิดร่วมกัน จากทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมกันดำเนินการ โดยขั้นแรกการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาและความต้องการทั้งสามภาคส่วนและแจกแจงหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการของแต่ละหน่วยงาน

งานวิจัยครั้งนี้ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นผลการศึกษาพบว่าในการจัดการพื้นที่ทั้งสามภาคส่วนนั้นมาจากภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน ซึ่งสอดคล้องกับงานของชิมบา ชาน(2544) ได้กล่าวไว้ว่าผู้ทำหน้าที่จัดการพื้นที่ชุ่มน้ำควรพบปะพูดคุยปรึกษาหารือกับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย(ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน เอกชน) อย่างสม่ำเสมอ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำวิธีการจัดการ และภัยคุกคามจากภายนอก ตลอดจนแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เพื่อนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน

ในด้านการจัดการทางพื้นที่ซึ่งที่เป็นจุดแข็งของชุมชนคลองริผลที่ได้จากการศึกษาคือ การมีวัฒนธรรมความเชื่อที่ชัดเจนในสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนคือ เจ้าแม่อยู่หัว ณ วัดท่ากระโทก ที่ควรพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว จากการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน(การจัดการแบบพหุภาคี) เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานของอุไรวรรณ สุภานิตย์ (2552) ที่ศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา วัฒนวิถีชุมชน “โหนด-นา-เล” อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา พบว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีการประสานความ

ร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนสถาบันการศึกษาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีต้องการที่จะเผยแพร่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการพัฒนาสถานที่ภายในชุมชนโดยคำนึงถึงระบบภูมิทัศน์ที่เป็นธรรมชาติ พัฒนากลุ่มต่าง ให้เข้มแข็งขึ้นโดยสามารถเป็นจุดทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเข้ามาชมวิถีชีวิตชุมชนและสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้เป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สืบสานวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมของโบราณในชุมชนเพื่อการเรียนรู้ จัดที่พักไว้รองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักในรูปแบบของโฮมสเตย์โดยต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกของชมรมอนุรักษ์การท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนไม่ให้มีการสร้างที่พักแบบรีสอร์ท

ในช่วงยุคที่สองยุคแห่งการพัฒนาในพื้นที่นั้นได้สอดคล้องกับอำนาจ กฤษฎาพันธ์(2544) ได้กล่าวไว้ว่าจากการที่กฎหมายให้อำนาจหน่วยงานราชการหน่วยงานหนึ่งเพียงหน่วยงานเดียวมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลทรัพยากรประเภทใดประเภทหนึ่งอย่างเบ็ดเสร็จ ซึ่งได้กลายเป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานพร้อมๆกับความด้อยประสิทธิภาพของการจัดการทรัพยากรในกรณีทรัพยากรต่าง ๆ นั้นเชื่อมโยงอย่างมากจากปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ เกิดจากการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ จากหน่วยงานภาครัฐ

ดังนั้นเมื่อการจัดการขึ้นอยู่กับภาครัฐฝ่ายเดียวตลอดระยะเวลาสี่สิบปีที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นเป็นการจัดสรรทรัพยากรที่ล้มเหลวจึงนำไปสู่วิธีการแก้ไขในพื้นที่โดยเกิดการจัดการและจัดสรรทรัพยากรที่สามารถร่วมกันช่วยกันทั้งสามภาคส่วนเพื่อหาทางออกแก้ไขในด้านต่างๆจึงนำไปสู่การค้นหาลู่ทางภายใน ภายนอก โดยการศึกษาใช้SWOT ในการช่วยให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ออกความคิดเห็นร่วมกันและสรุปออกมาในแต่ละด้านที่ปรากฏในพื้นที่

5.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1) การศึกษาพัฒนาการของชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ ทำให้ทราบถึงที่มาของการก่อเกิดเป็นชุมชนและการทำมาหากินในพื้นที่ริมฝั่งทะเลสาบสงขลาช่วงกลางได้อย่างอิสระ แต่มาถึงเมื่อมีการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาชาวบ้านทั้งสองชุมชนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการดำรงชีพต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเพื่อความอยู่รอด ได้แก่ปรับด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเล มาเป็นการปฏิบัติตามกฎระเบียบ จากเดิมการล่านกไม่ผิดกฎหมาย เมื่อกฎหมายการล่านกตามบัญชีรายชื่อ นกเหล่านั้นชาวบ้านก็ไม่มีสิทธิ์ในการล่า เป็นต้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงวิถีชาวบ้านเกิดจากข้อจำกัดในการใช้ทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรทางภาครัฐ ที่สร้างแรงกดดันให้ชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพใหม่ สาเหตุของปัญหาเหล่านี้เกิดจากความไม่เท่าเทียมทางอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน

2) การศึกษาครั้งนี้รูปแบบการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนบ้านคลองรีและชุมชนบ้านท่าคุระ มีการรูปแบบที่เหมือนกันคือ การใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่อิงอาศัยความเชื่อจากสิ่งศักดิ์ที่ชาวบ้านทั้งสองชุมชนนับถือ นั่นคือ เจ้าแม่อยู่หัวที่ชาวบ้านทั้งสองชุมชนได้เคารพและบูชาไว้เหนือสิ่งใด และได้มีการได้หาจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ของทั้งสองชุมชนในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง เพื่อนำไปพัฒนาได้ตรงจุดตรงประเด็นและตรงพื้นที่

5.3 ข้อเสนอแนะ

ประกอบด้วยสองส่วนคือ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารุ่นต่อไปและข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.5.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาต่อยอดในด้านการปรับตัวของชาวบ้านหลังจากการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ท่ามกลางกระแสการพัฒนาของพื้นที่และสังคมของชุมชนทั้งสอง

2) ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบชุมชนอื่นๆที่ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกในตอนกลางของทะเลสาบสงขลา มีปรับตัว จัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนนั้นเพื่อได้มีข้อมูลให้แก่รุ่นลูกหลานในหลักฐานเชิงประจักษ์ และเพื่อพัฒนาด้านสังคม วัฒนธรรมเพื่อสร้างเอกลักษณ์ฉบับของชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อเยาวชนการกลับไปพัฒนาบ้านเกิดได้มีข้อมูลที่พัฒนาได้ตรงประเด็นตรงพื้นที่

5.5.2 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) ควรมีการประสานงานและข้อตกลงในด้านการบริหารจัดการให้ชัดเจนทั้งด้านหน้าที่ด้านพื้นที่ในการรับผิดชอบ และติดตามประเมินผลงานทางหน่วยงานได้ดูแลรับผิดชอบจะได้ข้อมูลเป็นเชิงประจักษ์

2) การวิเคราะห์แบบ SWOT Analysis ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง เพื่อกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อการประเมินผลการดำเนินงานของทั้งสามภาคส่วน ได้แก้ไขได้ตรงจุด

บรรณานุกรม

- ชลธิ์ เจริญรัฐ. (2547). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก.(2531). ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนเหนือ: ศึกษากรณีอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการศึกษาชุมชนภาคเหนือกับศักยภาพในการพัฒนา.รายงานการวิจัย.สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชิมบา ชาน.(2544). คู่มือการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้.กรุงเทพฯ:กระทรวงสิ่งแวดล้อมประเทศไทย.
- นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร.(2543).SWOT:การวางแผนกลยุทธ์ธุรกิจชุมชน.อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นิศารัตน์ คงสวัสดิ์.(2554). การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ของโรงเรียนอัสสัมชัญ และโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ปีการศึกษา2554. วิชาการโรงเรียนอัสสัมชัญ.
- พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา.(2540).สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.หน้า94.
- มนัส สุวรรณ.(2539).นิเวศวิทยามนุษย์.กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์.
- ยศ สันติสมบัติ.(2536). “โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการป่าชุมชน”ในเส้นทาง จามริกและยศ สันติสมบัติ(บก).,ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา.หน้า 125-152.กรุงเทพฯ:สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สมคะเน วีระสมิทธิ์.(2544).”การวิเคราะห์สถานภาพของสหกรณ์การเกษตรไชยปราการโดยวิธี SWOT” การค้นคว้าแบบอิสระวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมหมาย ชินนาค และคณะนักวิจัยไทบ้าน.(2548). วิธีชีวิต ผู้คน และพื้นที่ชุ่มน้ำ: พลวัตการจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศแบบ “กุด” ของชุมชนเมืองในเขตรอยต่อเทศบาลนครอุบลราชธานีกับเทศบาลเมืองวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัย.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
- สหทัยา วิเศษ.(2547). การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- สามารถ สุมนโจิตราภรณ์.(2548). “การจัดการป่าไผ่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาพื้นที่โครงการพัฒนาออยตุง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุปัญญา ไชยชาญ.(2543). “การบริหารการตลาด: ภาคแรก SWOT Analysis” กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่อนุรักษ์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2554). พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย.
- อานันท์ กาญจนพันธ์.(2543). “พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนการทัศน์และนโยบาย” ในอานันท์ กาญจนพันธ์ (บก.) สถานการณ์การวิจัย ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร:บทสังเคราะห์ผลของการศึกษา. หน้า 1-24, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนและสนับสนุนการวิจัย.
- อานันท์ กาญจนพันธ์.(2544). “มิติชุมชน:วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร” ใน

- ในอานันท์ กาญจนพันธ์ (บก.) **สิทธิชุมชนในการพัฒนา**. หน้า 232- 252, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน และสนับสนุนการวิจัย.
- อานันท์ กาญจนพันธ์.(2544ข). “มิติชุมชน:วิถีคิดที่องถึนว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร” ใน ในอานันท์ กาญจนพันธ์ (บก.) **สิทธิชุมชนในการพัฒนา**. หน้า 205- 230, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน และสนับสนุนการวิจัย.
- อุรารักษ์ อีวาง. (2550).”**การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนชุมชนน้ำแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่**” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุไรวรรณ สุภานิตย์. (2552). **การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา วัฒนวิถีชุมชน “โหนด นาเล” อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา**.วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ 5.
- The Prachan Interdisciplinary Review. สืบค้นจาก <http://tpir53.blogspot.com/2011/03/2-i.html>
- Gibbs, C.J.H.and Bromley, D.W.(1989). “Institutional Arrangement for Management of Rural Resources: Common property Regime” . **Ecology and Community Based Sustainable**. London:Belhaven Press.
- Hardin,G. (1968). **The Tragedy of Common**. Science. (162): 1243-1248.
- Malthus, Thomas Robert.(1798). **An Essay on the Principle of Population as it affects the Future Improvement of Society**. London: St,Paul’s Churchyard.

ภาคผนวก

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล

นางสาวขวัญดาว ปิ่นทองพันธ์ุ

เลขหมายบัตรประชาชน

59099 00022 575

ตำแหน่งปัจจุบัน

พนักงานมหาวิทยาลัย อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา

ประวัติการศึกษา

กำลังศึกษาปริญญาเอกสาขาสังคมศึกษา

ปริญญาโท วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์

ปริญญาตรี การศึกษามหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

